

26284

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
DİNLER TARİHİ ANA BİLİM DALI

**KİLİSE HUKUKUNUN DOĞUŞU
VE GELİŞİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN
MAHMUT AYDIN

DANIŞMAN
PROF.DR.EKREM SARIKÇIOĞLU

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
SAMSUN

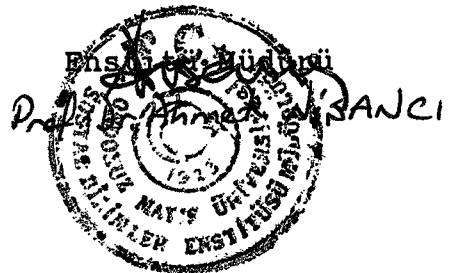
İşbu çalışma jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Dinler Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ekrem Sarıkeremli
Üye : Doç. Dr. Hasan Katipoğlu
Üye : Yrd. Doç. Dr. Sinasi Gündüz

Onay:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

29/11/ 1993

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

1- Filistin Bölgesinin Durumu.....	1
2- Filistin Bölgesinin Romalılarca İstilas ve Bölgedeki Yahudilerin Durumu.....	2
3- Hz.İsa'nın Geldiği Dönemde Bu Bölgedeki Mevcut Hukuk Sistemleri.....	7
I- Roma Hukuku.....	8
II- Yahudi Hukuku.....	11
a- On Emirdeki Hükümlerin Niteliği.....	13
b- Yahudi Hukukunun Genel Özelliği.....	14
c- Genel Hatlarıyla Yahudi Özel ve Kamu Hukuku.....	15
ca- Hukukî Ehliyet Bakımından Fertlerin Durumu.....	15
cb- Aile Hukuku.....	15
cc- Evlilik Kurumu.....	16
cd- Boşanma.....	16
ce- Miras Hukuku.....	17
cf- Mülkiyet.....	17
cg- Borçlar Hukuku.....	18
ch- Yahudi Ceza Hukuku.....	18
d- Yahudi Hukukundaki Dini Yasaklar.....	19
da- Yiyeceklerle İlgili Yasaklar.....	19
db- Kutsal Gün ve Bayramlar.....	22
4- Hz.İsa'nın Geldiği Dönemde Yahudi Dünyasının Durumu ve	

II

Mevcut Yahudi Fırkaları.....	24
------------------------------	----

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

HZ. İSA'NIN HAYATINDA ŞERİAT

A- Hz.İsa ve Şeriat.....	31
1- Hz.İsa'nın Şeriat ile ilgili Tutum ve Düşünceleri.....	35
a- Hz.İsa'nın Vaazettiği ve Yahudilerin Benimsediği Hususlar.....	35
aa- Ahlakî Prensipler.....	36
ab- İbadetle ilgili Hususlar.....	37
ac- Ceza Hukuku ile ilgili Hususlar.....	39
ad- Herkesi Sevmek ve Salih Amel Yapmakla ilgili Hususlar.....	42
b- Hz.İsa'nın Vaazettiği ve Yahudilerin İtiraz Ettiği Hususlar.....	46
ba- Hz.İsa'nın Cumartesi (=Sebt) Yasasını Cignedigine Dair İtirazlar.....	47
bb- Hz.İsa'nın ve Taraftarlarının Temizlik Kurallarına Uymadıklarına Dair İtirazlar.....	49
bc- Hz.İsa'nın Boşanmayı Yasakladığına Dair İtirazlar..	51
2- Hz.İsa'nın Şeriata Getirdiği Yenilikler.....	54

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

HAVARİLER DÖNEMİNDE ŞERİAT MESELESİ

A- Hz.İsa'dan Sonra İlk Kudüs Cemaatinin Durumu.....	60
1- Havarilerin Kudüs'de Teşkilatlanması ve İlk Misyon	

III

Faaliyetleri.....	62
2- Pavlos'un Hristiyan Oluşu ve İlk Cemaat İçindeki Misyona Faaliyeti.....	65
3- İlk Cemaat Arasında Şeriat Konusunda Ortaya Çıkan İhtilaflar ve Kudüs Havariler Konsili.....	67
4- Kudüs Havariler Konsilinden Sonra Yahudi Hristiyanların Durumu ve Yakub'un Şehit Edilmesi.....	71
5- Yahudi Hristiyanlar ve Şeriat Anlayışları.....	76
B- Pavlo'nun Eski Ahit Şeriatı Hakkındaki Tutum ve Düşünceleri.....	77
1- Pavlos'un Şeriat Terimini Kullanımı.....	77
2- Pavlos'un Musa Şeriatı ile ilişkisi.....	79
3- Pavlos'un Şeriat Görüşü ve Bu Konudaki Tezat Açıklamaları.....	81
a- Pavlos'un Şeriatı Reddedmesi.....	84
b- Pavlos'un Şeriatı Onaylaması.....	91
4- Pavlos'un Şeriat Hakkındaki Düşüncelerinin Son Dönem Araştırmacıları Tarafından Yorumlanmasına Örnekler.....	95
5- Pavlos'un Gerçek Karakteri ve Şeriat Konusunda Geliştirdiği Teorinin İçyüzü.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAVARİLER SONRASI DÖNEMDE ŞERİAT KONUSUNDAKİ GELİŞMELER

A- Havariler Sonrası Dönemde Şeriat Meselesi.....	109
1- Havariler Sonrası Dönemde Şeriatın ve Emirlerinin Hristiyanlar İçin	

IV

tiyan Toplumunda Yeri olmadığını Savunanlar.....	114
2- Büyük Kilisede Yahudi Hristiyanların Şeriat Görüşleriyle Pavlos'un Görüşlerini Uzlaştırmaya Çalışanlar.....	116

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

KUR'AN-I KERİM'İN HZ.İSA'YA VE ONUN ŞERİATINA BAKIŞI

A- Kur'an-ı Kerim'in Geçmiş Şeriatlere Bakışı.....	130
1- Tevrat'taki On Emir ile Kur'an-ı Kerim'deki Benzer Hükümlerin Karşılaştırılması.....	133
2- Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de On Emrin Dışında Birbirine Benzeyen Hükümler.....	134
3- Hz.İsa'nın Geliş Gayesi.....	136
4- İncillerde ve Kur'an'ı Kerim'de Birbirine Benzer Hükümler.....	139
5- Tevrat, İncil ve Kur'an Arasındaki İlişki.....	141
6- Kutsal Kitaplar Arasındaki Tekâmül Çizgisi.....	145
SONUÇ.....	146
BİBLİYOGRAFYA.....	154

Ö N S Ö Z

Hıristiyan batı dünyasında on asırdır İslamiyet ve İslami ilimlerle ilgili yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda özellikle son dönemlerde sık sık İslam'ın hukuk düzeni tenkid edilerek onun hükümleri eleştirilmektedir. İşte batılîların İslam Hukuku ile ilgili hassasiyetlerinin kaynak ve sebeplerini anlayabilmenin yolunun günümüz Hıristiyanlığının sahip olduğu Kilise Hukukunu anlamaktan geçebileceğini düşündük. Hem ülkemizdeki bu boşluğu gidermek, hem de konuya ışık tutabilmek gayesiyle "Kilise Hukukunun doğuşu ve gelişimini" araştırmayı faydalı bulduk.

Bu düşüncenin ışığında Hıristiyan Hukukunun doğuşu ve gelişimi ile ilgili yaptığımız araştırmalarda konu hakkında doğrudan veya dolaylı olarak ülkemizde yapılmış bir çalışmaya rastlayamadık. Bunun üzerine konuyu mevcut imkanlar içinde araştırmaya koyulduk. Günümüzde yaklaşık 1.5 milyarı bulan taraftarıyla ilk sırada yer alan ve Yüce kitabımız Kur'an'ı Kerim tarafından da "kitap ehli" olarak kabul edilen Hıristiyanların dini hukuklarının nasıl teşekkül ettiğini ve mahiyetinin ne olduğunun ortaya konmasının hem hukuk ilmi hem de dinimiz için faydalı olacağı kanaatine vardık.

Çalışmamızda mümkün olduğu kadar konuyla ilgili orjinal kaynaklara inmeye çalıştık. Ancak bu kaynakların Latince, Yunanca ve İbranca olması ve bu dillerin birini dahi öğrenmenin

VI

yıllar alacağı dikkate alınırsa, Yüksek Lisans yönetmeliğinin bizlere tanıdığı âzamî iki yılın bize bu fırsatı vermediği açıktır. Bu sebeple biz orjinal kaynak ihtiyacımızı, Hristiyan ilim adamlarının kendi taraftarları için hazırlanmış batı dillerindeki tercümelerinden ve batılı araştırmacıların konu ile ilgili yaptıkları bilimsel çalışmalardan gidermeye çalıştık.

Yüksek Lisans tez konusu olarak seçtiğimiz bu araştırmamızı bir giriş ve dört bölüm halinde inceledik. Girişte Hz. İsa'nın geldiği dönemde Filistin bölgesinin durumunu ve bu bölgede ki mevcut hukuk sistemlerini, Hz.İsa'nın içinde yaşadığı Yahudi cemaatinin durumunu ele aldık; birinci bölümde İsa'nın yaşantısında şariat ve emirlerinin yerini; ikinci bölümde İsa'dan sonra havarilerinin ve dini gurupları (Yahudi Hristiyanları ve Pavlos'un) şariat ve emirleri konusundaki düşünce ve uygulamalarını; üçüncü bölümde havariler ve Pavlos sonrası dönemden üçüncü yüzyıla kadar Büyük Kilisede ki şariat konusunda ki gelişmeleri; son bölümde de Kur'an'ın İsa şariatına bakış açısını incelemeye çalıştık.

Konu seçiminden başlayıp araştırmamın son safhasına kadar çalışmalarımı büyük bir titizlikle izleyip değerli katkılarda bulunan danışmanım Sayın Prof.Dr.Ekrem SARIKCIOĞLU'na ve çalışmalarım esnasında gerek kaynak temininde gerek konuyla ilgili bilgileri değerlendirmemde bana yardımcı olan Yrd. Doç.Dr.Sinasi GÜNDÜZ'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mahmut AYDIN

K I S A L T M A L A R

- age.....: Adı geçen eser.
- agm.....: Adı geçen makale.
- At.Ü.İ.F.: Atatürk Üniversitesi İlähiyat Faköltesi.
- BJRL.....: Bulletin of the John Rylands Library.
- bkz.....: Bakınız.
- CBQ.....: Catholic Biblical Quarterly.
- Çık.....: Çıkış.
- DİB.....: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Ed.....: Editor.
- Gal.....: Galatyalılar.
- Lev.....: Levililer.
- Luk.....: Luka.
- Mark.....: Markos.
- Mat.....: Matta.
- M.Ü.İ.F.: Marmara Üniversitesi İlähiyat Faköltesi.
- Res.İş....: Resullerin İşleri.
- Rom. : Romalılar.
- s.....: Sayfa.
- Say.....: Sayılar.
- Tek.....: Tekvin.
- tr.....: Tercüme.
- T.T.K. : Türk Tarih Kurumu.
- vd.....: ve devamı.

G İ R İ Ş

1. Filistin Bölgesinin Durumu:

Önasyanın Mezopotamya sınırlarından Akdeniz ve Süveys Kanalına kadar uzanan bölümüne eski Mısırlılar, Retenu¹ adını vermişlerdir. Bu ad Tivrata Lotanu veya Rotanu olarak girmiştir. Bugün Suriye, Filistin ve Sina denilen bu bölge kuzeyde Anadolu, doğuda Mezopotamya, güneyde Arap Yarımadası, güney batıda Süveys Kanalı, batıda ise Akdenizle çevrilidir.

Zaman zaman çeşitli kavim ve milletlerin istilasına uğrayan ve bu milletler tarafından hakimiyet altına alınan bu bölgede M.Ö.13. yüzyılın sonlarına doğru İsraililer adı altında Yahudiler görünmeye başlamışlardır.² Tevrat'a göre, İsrailoğullarının büyük atası olarak bilinen Hz. İbrahim Babil hükümdarlarından Amrafel zamanında kardeşinin oğlu Lut ve kabilesiyle beraber Ur şehrinden göçerek Harrana gelmek suretiyle Filistin sınırlarına yaklaşmış ve sonra da güney Filistine yerleşmiştir.³ Ancak bu bölgede kıtlığın baş göstermesi üzerine yeniden Filistin dışına çıkmak zorunda kalan İsrail oğulları Mısır'a yerleştiler ve Hz. Musa'nın onları Mısır e-saretinden kurtarmasına kadar Firavunlar ülkesinde kaldılar. Daha sonra Yuşa b. Nun zamanında tekrar Filistin bölgesine yerleşme imkanı bulmuşlardır.⁴

1 İnan, A., **Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti**, T.T.K. yay., Ankara, 1992, s.129.

2 Bright, J., **A History of Israel**, SCM Press LTD, London, 1959, s. 82 vd. ; Günaltay, M.Ş., **Yakın Şark, Suriye ve Filistin**, T.T.K. yay., Ankara, 1987, ss. 291-292.

3 Bkz. **Tekvin**, 11, 12, 13. bablar; Ayrıca bkz. Bright, J., **age.**, ss.84-85.

4 Bkn. **Yeşu**, Kitab-ı Mukaddes, ss. 216-241; Sarıkcıoğlu, E., **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul, ss. 191-192.

M.Ö. 597 yılından itibaren Assurluların, Babillilerin, İranlıların ve M.Ö. 63 yılından itibaren de Romalıların hakimiyetleri altında kalmışlardır. Hz.İsa'nın geldiği dönemde bu bölge ve Yahudiler Romalıların hakimiyetleri altında bulunuyordu. Bu sebeple Romalıların hakimiyetleri altında bölgenin ve Yahudilerin durumunun incelenmesi konumuza ışık tutacaktır.

2. Filistin Bölgesinin Romalılarca İstilas ve Bölgedeki Yahudilerin Durumu:

M.Ö. 538 yılında Pers kralı Keyhüsrev Babili işgal edip buraya sürgün edilen Yahudilere ülkelerine dönme izni vermesinden sonra, Kudüs'e geri dönen Yahudiler mabedi yeniden inşa ederek huzurlu bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Ancak onların bu huzurlu hayatları çok sürmemiştir. Zira, M.Ö. 323 yılında Büyük İskender'in Hindistan'a kadar uzanan işgali sırasında Filistin bölgesi de onun hakimiyetine girmiştir. İskender'in ölümünden sonra imparatorluğu ikiye bölünmüş ve Filistin bölgesi de bu bölünmede Mısır'ı yönetimine alan Ptolemy idaresinde kalmıştır. Ancak bu bölge üzerindeki çekişmeler Ptolemy hanedanıyla Selevkoslular arasında yoğun bir şekilde devam etmiş ve sonunda Selevkoslu yöneticiler bu bölgeyi M.Ö.198 de Ptolemy hanedanından almışlardır. Bu dönemde Selevkoslu yöneticiler tarafından benimsenen bölgeyi Hellenleştirme ve kendi yaşam tarzlarını bölgedekilere benimsetme hareketi IV. Antiochos Epiphanes döneminde had safhaya ulaşmıştır. Zira, Epiphanes'in amacı idaresindeki bütün halkları tek bir kavim halinde kaynaştırarak Yunanlaşmış putperestler camiası haline getirmektir. Bu nedenle Yahudilerin

dini inanç ve ibadetleri yasak edilerek, cumartesi yasağı ve bu günün tatil olması kaldırılmıştır. Sünnet olma da yasak edilmişti. Son olarak da Zeus heykeli mabede yerleştirilerek mabed bir Zeus tapınağı haline getirilmişti. Sonunda bütün bu baskı ve zulümlerle, Yunan tanrılarna tapmaya zorlanmalarına tahammül edemeyen halk Yuda Makkabî liderliğinde isyan ederek M.Ö. 162 yılında Selevkos kuvvetlerini Filistin bölgesinden çıkarmayı başarmışlardır. Ancak bundan sonra kurulan idare de siyasi ihtiraslar yüzünden pek başarılı olamamıştır. Zira, yeni yöneticiler hem tapınağın yüksek rahibi hem de İsrail kralları idi. Bu şekilde gücün tek elde toplanması ve yöneticilerin hukukun(=şeratin) uygulanmasında katı bir tutum takınmasıyla, halk yabancı güçlerin idaresini özler olmuştur.⁵ Bu sırada Romalı İskender Anadolu seferine çıkmıştı. Roma kuvvetlerinin komutanı Pomperus Suriye'ye gelince Yahudi halkı kendisine müracaat ederek himaye talebinde bulunmuştur. Bu şekilde Filistin bölgesi M.Ö. 63 yılından itibaren Romalıların hakimiyetleri altına girmeye başlamıştır. Bu tarihte bölgeyi işgal için gönderilen general Skorus bölgeyi hemen işgal etmeyip önce himayeci gibi görünerek halkı ve devlet adamlarını kendine çekerek bir himaye devleti kurmuş, sonra da birliğin sembolü olan krallık kurumunu yıkmak ve kendi yönetimini yerleştirmek suretiyle ülkeyi parçalamıştır.⁶

5 Barton, J.M., *The Religion of Post-Exilic Judaism*, Catholic Truth Society, London, 1963, s.7 ; Brigt, J., *A History of Israel*, ss.420-423; Ataurrahim, M., *Bir İslam Peygamberi Hz.İsa*, tr. Kürşat Demirci, İnsan yay. İstanbul, 1989, ss. 37-39; Günaltay, M.Ş., *Suriye ve Filistin*, ss. 369-377.

6 Clark, F. *The Rise of Christianity*, Open Univ. Press, London, 1974, ss. 27-28.

Böylece sürgünden sonra yaklaşık 120 yıl vatanlarını kurtarmak, Yahudileri yeniden birleştirmek için çaba harcayan fakat bitip tükenmek bilmeyen iç çekişmeler yüzünden yıkılan Yahudi hanedanının yerine Romalıların himayesinde yabancı bir kral olan Herod M.Ö. 40 yılında idareyi ele almıştır.⁷

Yahudilerin sürgünden dönüşlerinden sonra Kudüs'de iktidar sıra ile ya baş hahamların ya da kralların elinde idi. Herod'un kral olmasıyla ne başhaham ne de Yahudi ırkından biri Kudüs tahtına çıkmış oluyordu. Herod halk tarafından da seçilmemişti. Bu nedenle Yahudilerin gerek halk sınıfı gerekse aristokrat sınıfı ondan nefret ediyor ve ona Romalılar tarafından başlarına geçirilen bir diktatör gözüyle bakıyorlardı.

Herod krallığı döneminde bölgede sadece bir asker ve devlet adamı durumunda kalmış hiçbir zaman Yahudilerle kaynaşmamıştı. Zira O, Yahudilerin ne dini ne de milli ideallerine önem veriyordu. O, sadece Romanın da desteğiyle Yunan kültürünü bölgede yaymayı amaçlıyordu.⁸ Herod bu amaçından dolayı Yahudilerle iyi geçinmek ve onlarla sağlam ilişkiler kurmak istiyordu. Fakat idaresinden faydalanan bir takım Yahudilerin dışında çoğunluk onun idaresinden nefret ediyor ve ırken Yahudi olmadığı için ona yabancı gözüyle bakıyordu. Halkın bu tutumu karşısında Herod idaresinin yaptığı zulümler ve Romalıların kuklası olması bu kin ve nefreti daha da

7 Barton, J.M., *The Religion of Post-Exilic Judaizm*, ss. 7-8; Yonah, M.A., *The Holy Land*, Thames and Hudson, London, 1972, ss. 52-53; Günaltay, M.S., *Suriye ve Filistin*, s. 380.

8 Yonah, M.A., *age.* s. 53.

artırıyordu. Öyle ki Merkezi ve Resmi Yahudi inançını savunan Farisi ve Saddusi fırkaları da Herod'un baş düşmanı idiler. Bunun için Herod bunlarla anlaşamayacağını anlayınca onlara karşı korkunç bir takibat başlatmış ve bir çoğunu öldürmüştür. Bu şekilde davranmakla Herod, kendi idaresine karşı yapılabilecek ayaklanmaları daha başlarken bastırmak suretiyle hem yönetimini tehlikeye atmamış hem de Romalıları memnun etmiş oluyordu.⁹

Romalıların idaresi altındaki bu dönemde Roma idaresiyle Yahudiler arasında devamlı çekişme ve mücadeleler olmuş, hatta bu mücadeleler zaman zaman isyanlara kadar varmıştır. Çünkü monoteist ve sadece Yahve'nin hükümlerini tanıyan Yahudilikle, putperest bir idarenin uzlaşması mümkün değildi. Zira, Yahudilerle Romalıların inanç, ibadet ve gelenekleri arasında hiçbir benzerlik yoktu. Romalılar, Yahudilerin aksine siyasette " haktan önce kuvvet" prensibinden hareket ediyordu. Yahudiler, Romalıların inanç ve ibadetlerini küçümsüyor ve onları küçük görüyorlardı. Romalılar da Yahudilerin dini inanç ve faaliyetlerini kısıtlama yoluna gidiyorlardı. Özellikle Herod dönemin de kral Herod Romalıların gözüne girmek için temsil ettiği Yahudiliği bir kenara bırakıp, onun seriatının emirlerini hiçe sayınca, esir durumuna düşen Yahudilerin, efendileri durumuna geçen Romalıların dini inanç ve ibadetlerini küçük görmeleri Romalıların Yahudilere karşı daha baskıcı bir tutum takınmalarına neden olmuştur. ¹⁰

⁹ Barton, J.M., *The Religion of Post-Exilic Judaism*, s. 8; Günaltay, M.S., *Suriye ve Filistin*, s. 181 .

¹⁰ Yonah, M.A., *The Holy Land*, ss.53-54.

Roma idaresi altında ezilen, dini inanç ve ibadetleri kısıtlanan ve zulümler maruz kalan Yahudiler arasında, çok eski zamanlardan başlayan, Kral Davud döneminin özleminden ve Tanrı'nın ona, hükümdarlığının ebedi olacağı hakkındaki vaadinin gelecekte gerçekleşeceği ümidinden doğan dini ve dünyevi lider (= Mesih) inancı ¹¹ yeniden canlanmıştı. Şüphesiz zulüm ve baskı altında ezilen bir halkın kurtarıcı bir Mesih beklemesi tâbiî idi. Ancak beklenen bu Mesih'in niteliği konusunda fikir ayrılıkları vardı. Yahudilerin siyasi hürriyetleri için mücadele eden Zealotlara ¹² göre Mesih'in Davud soyundan olması lazımdı. Zira, ancak böyle bir Mesih yabancı Roma hakimiyetini yıkıp, Yahudilerin birlik ve beraberliğini sağlayabilirdi. Fakir ve barış sever Yahudiler ise fatih bir Mesih değil, sulh ve adaleti sağlayacak bir Mesih bekliyordu. Bu iki tarz Mesih beklentisi yanında bir de halk arasında milleti değil şahsi bir iman kudreti ve ferdi bir kurtuluş ile ferdi kurtaracak mistik bir Mesih inancı da yaygındı. Bu inança göre insan şahsiyetinin kurtarıcısı olan böyle bir Mesih sadece İsrailoğullarını değil bütün insanlığı kurtaracaktır.

11 Schoeps, H.J., Paul, The Theology of the Apostle in the Light of Jewish Religious History, tr. Harold Knight, London, 1961, ss. 87-88; Sarıkcıoğlu, E., Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları (basılmamış doçentlik tezi) Erzurum, 1976, s. 19.

12 Zealot: İsyancı bir Yahudi fırkasıdır. Tarihçi Josephus'a göre bunlar M.S. 70 yılında Kudüs'ün Romalılar tarafından yakılıp yıkılmasına neden olan fanatik John Gichala'nın taraftarlarıdır. Bunlar Hz. Musa'nın önderliğini vaaz ederek onun koymuş olduğu hükümlerin uygulanması için kesin olarak Romalıların idaresini reddediyorlardı. (E.A. Livingstone, The Concise Dictionary of The Christian Church, s.564).

Zira, siyasi ve dini istiklal taraftarları, kurtarıcının Davud sülalesinden ve bütün milletleri kurtaracak bir Mesih olmasını arzuluyorlardı. Mistiklerle, siyasi mücadeleden yorılmış olanlar ise, kurtarıcının her ferdi ayrı ayrı kurtaracak bir Mesih olmasını istiyolardı. ¹³

Herod döneminde yaşanan bütün bu olumsuzluklara ve baskılara rağmen, Herod'tan sonra onun yerine geçen I.Agrippa döneminde Kudüs yeniden şariat konusunda önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu dönemde Yahudi din bilginleri etkinliklerini Eski Ahit'in ilk beş kitabında yer alan yazılı şariatla, bu şariatın tefsiri ve yorumu niteliğindeki sözlü şariatın inceden inceye işlenmesi ve sistematikleştirilmesi üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bu dönemde Yahudi şariatı dindar Yahudilerin dini görevlerini, aile hukukunu ve yiyeceklerle ilgili temizlik kurallarını kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Nitekim bu dönemde geçerli olan bu kanunlar Yahudileri putperest Romalılarından ayırmaya yarıyordu. ¹⁴

3. Hz. İsa'nın Geldiği Dönemde Bu Bölgedeki Mevcut Hukuk Sistemleri:

Yukarıda gördüğümüz üzere, Hz. İsa'nın geldiği dönemde Filistin bölgesi Romalıların hakimiyeti altında idi. Bölgede bir tarafda putperest kültürü yaymak isteyen galip Romalılar, diğer tarafta da kendi milli değerlerini devam ettirerek Eski Ahit şariatını uygulamaya çalışan mağlup Yahudiler olmak üze-

¹³ Bkz. Desterley, W.O.E.-Robinson, T.H., *Hebrew Religion, its Origin and Development*, S.P.C.K., London, 1966, ss.379-385; Fohrer, G., *History of Israelite Religion and Development* S.P.C.K., London, 1966, ss.347-352; Clark, F., *The Rise of Christianity*, ss. 35-36.

¹⁴ Yonah, M.A., *The Holy Land*, ss. 68-69.

re iki sınıf halk yaşıyordu. Dolayısıyla da bu dönemde bu bölgede iki türlü hukuk sistemi bulunuyordu. Biri galip Romalıların kendi hukuk sistemleri olan Roma Hukuku; diğeri de Hz.Musa vasıtasıyla tesis edilen ilahi kökenli Yahudi Hukuku. Şimdi Hz.İsa'nın içinde yetistği bu iki hukuk sistemini kısaca inceleyelim.

I. Roma Hukuku:

İtalya'da Tiber nehri kıyısında doğan ve gelişen Roma Hukuku, genellikle Roma şehrinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen M.Ö.753 yılından, doğu Roma imparatoru Iustinianus'un M.S.565 yılında ölümüne kadar geçen zaman içinde Roma'da ve Roma egemenliği altındaki ülkelerde uygulanmış olan hukuktur.

Iustinianus'un ölümünden sonra M.S.1453 yılına kadar süren dönemde Roma Hukuku çeşitli etkenlerle yeni bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle bu dönemde Doğu Roma imparatorluğunda geçerli olan hukuka Yunan- Roma Hukuku ya da İmparator Constantinus(M.S.306-337) tarafından M.S.330 tarihinde yeniden kurularak imparatorluğun ikinci merkezi haline getirilen ve Constantinapolis" adı verilen eski "Byzantium" şehri ile bağlantı kurularak Bizans Hukuku adı verilmiştir.¹⁶

Roma Hukukunda yer alan başlıca konular veraset, ferdi yükümlülük ve sorumluluklar, kişiler arası sözleşmeler, mülkiyet, aile hukuku, kölelerle ilgili kanunlardır.¹⁷

Krallık dönemine (M.Ö. 27- M.S. 284)

15 Çelebican- Karadeniz,Ö., **Roma Hukuku**, Ankara,1986, s. 1

16 Umur, Z., **Roma Hukuku**, İstanbul, 1984, s.150; Çelebican- Karadeniz, Ö., **age.** s. 2

17 Umur, Z.,**Roma Hukuku Ders Notları**, İstanbul,1987, s.95

kadar Roma Hukukunun kanunları sadece Roma vatandaşlarına uygulanıyordu. Bu dönemlerde Roma vatandaşı olmayan yabancılar Romada hukuk dışı sayılıyordu. Hatta bunlar Roma sınırları içinde dahi her türlü korumadan yoksundular. Herhangi bir cezaya uğramaksızın bu kimseleri öldürmek, köle etmek ve satmak serbestti. Ancak cumhuriyet devrinin (M.Ö. 509-M.Ö. 27) sonlarına doğru Roma Devletinin günden güne artan fetihlerle sınırlarını genişletmesi ve ekonomik zorunluluklar nedeniyle yabancılarla ticari ilişkilerinin artması üzerine, onların can ve mal güvenliğini sağlamak için bir takım kanunların konması zorunlu hale gelmiştir.

İşte cumhuriyet döneminin sonlarında ve ilk krallık döneminin başlarında Roma vatandaşlarıyla yabancıların ve değişik kökenli yabancıların kendi aralarında hukuki işlemler ve hukuki olaylar nedeniyle çıkan anlaşmazlıkları çözümlmek için Ius Gentium (= bütün kavimler için geçerli hukuk) adı altında bir hukuk ortaya konmuştur.¹⁸ Bu hukuku uygulamak için de şehir praetor'u¹⁹ yanında ikinci bir praetor olarak yabancılar praetoru tayin edilmiştir. Bunun iki görevi vardı:

1- Bu praetor bir yandan Roma vatandaşlarıyla yabancılar arasındaki ilişkilerin gerektirdiği oranda; Romalılara özgü bazı hukukî işlemlerin yabancılarca da geçerli alarak yapılabilmelerini sağlarken, diğer taraftan da hem yabancılar hem de Romalılar için gerekli hukukî işlem tiplerini ortaya koymakla görevliydi.

18 Koschaker, P.- Ayider, K., Roma Özel Hukukunun Ana Hatları Ankara, 1983, s. 58; Umur, Z., Roma Hukuku Lugatı, s.101

19 Praetor: Roma Devletinde kanun koyan ve bu kanunların uygulanmasını sağlayan merci (Umur, Z., age. s.182)

ii. Bu praetorun ikinci görevi ise yargılamaya ilişkindi. Romalılarla yabancılar ve değişik kökenli yabancılar arasında hukukî işlemler dolayısıyla doğan anlaşmazlıkları da çözmekle görevliydi.²⁰

İşte Hz.İsa'nın geldiği dönemde Roma idaresi altındaki Suriye ve Filistin bölgesinde, Roma vatandaşları ile bu bölgenin vatandaşları ve bu bölge vatandaşlarının devleti ilgilendiren konularda kendi aralarında çıkan anlaşmazlıkları çözümleyen hukuk *Ius Gentium* idi. Ancak şunu da önemle belirtmek gerekir ki, Roma Devleti, hakimiyeti altına aldığı bölgeleri genelde kendi iç işlerinde serbest bırakıyor ve onları yönetmek üzere prokürator denen valiler tayin ediyordu. Bu valiler tayin edildikleri bölgeleri Roma Devletine bağlı tutarak, imparator tarafıntan bölge halkları için belirlenen vergiyi toplayıp öncelikle bölgenin yol, liman, resmi binalar gibi umumi ihtiyaçlarına sarfetmekle ve arta kalanı da Roma imparatorluk hazinesine göndermekle görevliydi. Nitekim İncillerde geçen bazı ifadelerden Hz.İsa'nın geldiği dönemde bu bölgedeki Yahudilerin Roma devletine vergi verdiğini, Hz.İsa'nın da bu verginin verilmesini onayladığını öğreniyoruz.²¹ Bu bölgedeki Yahudiler kendi aralarında genelde kendi hukuk sistemleri olan Eski Ahit şeriatını uygulama konusunda serbesttiler. Nitekim, Yahudi din bilginlerinin Hz. İsa'yı tutuklayıp yüksek kurulda yargıladıktan sonra vali Pilatinus'a teslim ederek ondan onu çarmıha germesini iste-

20 Çelebican-Karadeniz, Ö., Roma Hukuku, s. 93.

21 Günaltay, M.Ş., Suriye ve Filistin, ss. 385-387; Konu ile ilgili bkz. Mat.22/15-22; Mark.12/13-17; Luk.20/20-26.

melerinden,²² ve İsa'dan sonra Saddusî yüksek rahibi Ananos'un İsa'nın kardeşi Yakub'u şeriatı ve emirlerini ihlal suçundan ölüme sevketmesinden²³ Yahudilerin kendi aralarında Eski Ahit şeriatını uyguladıklarını anlıyoruz.

II. Yahudi Hukuku:

Yahudi Hukuku Hz.Musa'dan öncesine dayanmasına rağmen, bu dönemde Yahudiler henüz göçebelikten kurtulup yerleşik bir hayata geçemediklerinden sistematik ve herkes için bağlayıcılığı olan bir hukuk sistemi tesis edilememiştir. Bu dönemde Yahudiler kabileler halinde yaşadıklarından, kabile reisleri büyük yetkilere sahip olup evlilik, evlatlık edinme ve suçluların takibi gibi konularda karar vererek bu kararların yerine getirilmesini sağlardı.²⁴ Dini alanda ise Hz.Yakub'un şeriatına göre amel ediyorlardı.²⁵ Yakub'un şeriatında yer alan dini kanunlar temelde insan yaşamına yönelikti. Nitekim Eski Ahitten Hz.Nuh'a da ahlakî amaçlı bazı kanunların verilmiş olduğunu öğreniyoruz. Bunlar putlara tapmamak, eti canı olan kanla beraber yememek. Kan dökmek v.s. gibi yeryüzünde adaleti sağlamaya yönelik emirlerdir.²⁶ Ancak bu kanunların genel bağlayıcılıkları yoktu. Uygulanmalar kişilerin kendi vicdanlarına ve kabile reislerinin kendi tasarruflarına bağlıydı.

Yahudi şeriatının özünü, temelini ve en önemli kaynağını

22 Bkz.Mat.26/57-68; Mark.14/53-65; Luk.22/54-55,63-71; Yuh.18/13-14,19-24; Mat.27/11-26; Mark.15/2-15.

23 Weiss,J., Earliest Christianity, ss.709-710.

24 Cık.21/1-2; Harrelson, W.J., "Law in the Old Testament", The Dictionary of the Bible, New York,1970, ss.77-78.

25 Bkz.YusuF.12/75;Günaltay,M.Ş., Suriye ve Filistin, s.295.

26 Bkz. Tekv.9/4-18; ayrıca bkz. Leamen,O., İslam Felsefesi- ne Giriş, tr.Turan Koç, Rey yay.,Kayseri,1992, s.205.

Sinada Hz.Musa'ya verilen on emir kanunları oluşturmaktadır. Bu kanunlar Eski Ahit'in Çık.20/1-17 ve Tes. 5/6-21 ayetlerinde geçmektedir. Bu iki ayetteki hükümler birbirinden farklı görünmesine rağmen içerik ve düzen bakımından aynıdırlar. On emir kanunları şunlardır:

- i- Huzurumda başka tanrıların olmasın.
- ii- Kendin için oyma put yapmıyacaksın. Ne yukarda gökte, ne de aşağıda yerde , ne de yer altında sularda bulunan şeylerden hiçbirinin suretini yapmayasın. Onlara secde yapmayasın. Zira, Ben senin Rabbin Yahve²⁷ bana buğuz edenlerden, babaların günahını oğullarda, üçüncü ve dördüncü nesle kadar arayan Rabbim. Beni seven, emirlerimi muhafaza edenlere bin nesle kadar inayet ederim.
- iii- Rabbin Yahve, ismini boş yere ağıza alanı suçsuz bırakmaz.
- iv- Dinlenme günü olan sebt=cumartesini takdis etmek için onu hatırlında tutasın, altı gün çalışıp, her işini işleyesin. Fakat yedinci gün Rabbin olan Yahve'nin dinlenme günüdür. Ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne kölen, ne cariye, ne hayvanın, ne de misafirin hiçbir iş işlemiyesiniz.
- v- Babana ve anana hürmet edesin.
- vi- İnsan öldürmeyesin (=katletmeyesin)
- vii- Zina etmeyesin.
- viii- Hırsızılık etmeyesin.

27 Yahve: Yahudilerin her şeye gücü yeten, ezeli ve ebedi olduğuna inandıkları, kendilerini Mısır esaretinden kurtaran Tanrı'ya verdikleri ad. (bkz. Carlyon, R., A Guide to the Gods, New York, 1982, ss. 334-335

1x- Komsunun aleyhine yalan tanıklık etmeyesin.

x-Komsunun hanesine tamah etmiyesin; komsunun eşine, kölesine, cariyesine ve hiçbir şeyine tamah etmeyesin. Irkdaşlarının kıskanç ruhunu, karasız ve isyankar karakterini çok iyi bilen Hz.Musa, onlardan Sinada bu emirlere boyun eğeceklerine dair Yahve'nin huzurunda söz almış, onlara sözlerine uydukladı müddetçe Yahve'nin de kendilerini koruyacağı hakkında teminat vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere on emir, Yahve ile Israil kavmi arasında akdedilmiş bir sözleşmedir.²⁸ Kanaatimizce, bu düşünceyi bakara suresindeki şu ayette desteklemektedir: " Biz Israilogullarından söyle söz almıştık: Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, ana-ya, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edeceksiniz..."²⁹

a- On Emirdeki Hükümlerin Niteliği:

Hz.Musa'ya sinada verilen levhaların içeriği olan on emir kanunlarının emredici niteliği ve Hz.Musa'yı da bağlayan ifadeleri önemli bir ilkeyi ortaya koymaktadır. Bu da bu kanunları getirenlerin de bunlara uyma zorunluluğunun bulunmasıdır. Nitekim, Kur'an-ı Kerimde de Hz.Musa'ya hitaben ondan bu emirleri kuvvetle tutması ve kavmine de emretmesi istenmektedir.³⁰ Bu şekildeki bir anlayış şüphesiz Musa öncesi dönemde kanun koyan, fakat bu kanunların kendileri için bağlayıcı olmadıklarını ifade eden kanun koyucuların, kralların firavunların aksi bir anlayıştır.

28 Bkz. Oesterley- Robinson, *Hebrew Religion*, ss. 156-158; Günaltay, M.S., *Suriye ve Filistin*, s. 403 .

29 *Bakara.2/83.*

30 *Araf.7/145 .*

Musa'nın getirdiği bu yeni anlayış fert ve toplum hayatı için son derece önemli olmuştur. Çünkü bu şekildeki bir ilkenin kabulü hukukun herkes üzerinde bağlayıcılığı ve üstünlüğü prensibini getirmiştir.³¹

Hız.Musa'ya verilen bu emirler Yahudi Hukukunun temel hükümlerini içermektedir. Sonraki dönemlerde bunlar esas alınarak bir çok hüküm Tevrata eklenmiştir. Bunlar, ibâdet ve dinî ayinleri, bayram günlerini belirleyen, bireylerin özel yaşamları, nikah, aile, ceza, sağlığın korunması, yiyecek ve içeceklerle ilgili hüküm ve düzenlemelerdir.³²

b- Yahudi Şeriatının Genel Özelliği:

Yahudi şeriatı, dünyevî ve dinî bir hukuk olmayıp, özü Allah'ın, Hız.Musa ile Sina'da yaptığı sözleşmeye dayanan bir hukuktur. Nitekim, Yahudiler tarihin hiçbir döneminde hukukta dünyevî ve dinî gibi bir ayırımı gitmemişlerdir. Onlara göre bütün yaşam, Yahve'nin istekleri doğrultusunda ve O'nunla yapılan sözleşmeye uygun olarak yaşanmalıdır.³³

Eski Ahit'in ilk beş kitabındaki hükümleri, şarta bağlı hükümler ve mutlak hükümler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Mutlak hükümler, her zaman ve her yerde geçerli olan, kısa ve öz ifadelerle dile getirilen ve hiçbir koşula bağlanmayan emirlerdir. Bu tip hükümlere örnek olarak on emir ka-

31 Sayı, A., Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hız.Musa, İz yay. İstanbul, 1992, s. 213.

32 Harrelson, W.J., "Law in the Old Testament", s. 81.; Anderson, B.W., Understanding of the Old Testament, Prentice Hall, New Jersey, 1975, ss. 86-88; Abduh, M., Tefsir-ul-Kur'an-il Hakim (Tefsir-ul Menar), Mısır, 1303, cilt.1x, s. 190.; Günalaltay, M.S., Suriye ve Filistin, s. 403.

33 Anderson, B.W., age. s. 133.

nunlarını gösterebiliriz.³⁴

Şarta bağlı hükümler ise, genellikle içtihatlarla dayanırlar. Bu tip hükümler toplumda ortaya çıkan koşul ve durumlara göre değişirler. İsrail toplumunda şarta bağlı kanunların amacı, değişen koşullara paralel olarak, mutlak kanunların ıssığı altında ortaya çıkan yeni problemlere çözüm getirmektir.³⁵

c. Genel Hatlarıyla Yahudi Özel ve Kamu Hukuku:

ca- Hukuki Ehliyet Bakımından Fertlerin Durumu: Yahudi Hukukunda, Hz.Musa'dan sonraki dönemde meydana gelen değişimler sonucunda, bireyler arasında hak ve fiil ehliyeti bakımından eşitlik esası ortadan kaldırılmıştı. Bireyler esas itibariyle hür ve köle, köleler de yine Yahudi ve Yahudi olmayan diye ikiye ayrılmıştı. Yahudi olmayan köleler daima köle olarak kalırken, Yahudi olanlar belli bir sürenin geçmesiyle hür oluyorlardı.³⁶

cb- Aile Hukuku: Aile kurumunu kabul eden Yahudi şeriatı özellikle çocukların anne ve babalarıyla ilişkileri konusunda dikkate değer hükümler içermektedir. Çocukların anne ve babalarına itaat etmeleri mutlak olarak emredilmiştir. Tekrar tekrar yapılan uyarılara rağmen kendilerini düzeltmeyen serkeş, acgözlü, içkiye düşkün çocuklar ebeveynlerinin şikayetleri üzerine, şehrin ileri gelenleri önünde teşhir edildikten sonra taşlanarak öldürülürdü.³⁷

34 Bkz. Cık.20/1-17; Tes.5/6-21

35 Anderson, B.W., *Understanding the Old Testament*, ss.87-88

36 Okandan, R.G., *Umumi Hukuk Tarihi*, İst. Üniv.yay., İstanbul 1950, s.179; Frymer, T.K., "Personal Status and Family Law in Israel", *Encyclopedia of Religion*, Mc.Millan Company, New York, 1987, s.469; kölelerle ilgili hükümler için bkz. Cık.21/21; Tes.15/12.

37 Frymer, T.K., *age.* ss. 471-472; Tes.21/18-21.

cc- Evlilik Kurumu: Yahudi Hukukundaki evlilik kurumu-
da Hz.Musa'dan sonra olumsuz bir sürece girmiştir. Öyle ki
Hz.Musa'dan sonra geçerli olan hakim esaslara göre, erkek ev-
leneceği kadına vereceği hediyelerle bir çeşit onu satın al-
mış oluyordu.

Yahudi Hukukunda bazı evlilikler zorunlu olabilmekteydi.
Örneğin, çocuğu olmamış bir kadının kocası ölür ve bu koca-
nın da erkek kardeşi varsa, bu kardeşin yengesiyile evlenmesi
zorunludur. Böyle bir evlilikten doğacak çocuk da ölen kocaya
atfedilir.³⁸

Hz.Musa'nın seriatında birden çok kadınla evlenmeye i-
zin verilmiş olduğuna dair bir hükme rastlanmamaktadır. Ancak
miras hukuku ile ilgili hükümlerden, bir erkeğin birden çok
kadınla evlenebileceğine izin verilmiş olduğu sonucuna varmak
mümkündür. Ancak M.S. 1000 yıllarında haham Herşam beb Yuda'
nın gayretleriyle birden fazla kadınla evlenme izni kaldırıl-
mıştır.³⁹

cd- Boşanma: Yahudi Hukukuna göre erkek, karısını iste-
diği zaman hiçbir formaliteye tabi olmaksızın boşayabilir.
Kadına ise böyle bir hak tanınmamıştır. Ancak Hz.Musa'dan
sonra Yahudi din bilginleri kadına da boşama hakkı tanımış-
lardır.⁴⁰

Yahudi Hukukuna göre erkek için bazı durumlarda boşanma
yasağı söz konusu olmaktadır. Örneğin, evlendiği kıza bakire
olmadığı şeklinde iftirada bulunan bir koca, bunu ispat eder-

38 Frymer,T.K., "Personal Status and Family Law in Israel",
s.472,; Okandan,R.G., **Hukuk Tarihi**, s.180,; **Cık.22/16**.

39 Bkz. **Tes.21/15-16** ; Sarıkcıoğlu,E., **Dinler Tarihi**, s.207.

40 Frymer, T.K., **agm.**, s. 472.

mezse şehrin ileri gelenlerince hem para cezasına çarptırılır hem de karısını hiçbir zaman boşayamaz.⁴¹ Yine Yahudi Hukukuna göre, bir erkeğin boşadığı kadın ikinci bir erkekle evlenir ve ondan boşanır ve ya ikinci kocası ölürse, ilk kocası ile tekrar evlenme imkanına sahip değildir.⁴²

ce- Miras Hukuku: Yahudi Miras Hukukuna göre mirastan alacakları pay konusunda erkek çocuklarla kız çocuklar arasında ayırım vardır. Erkek çocuklar mutlak olarak mirastan pay alırken, kız çocuklara ancak, erkek çocukların bulunmaması durumunda miras hakkı tanınmıştır. Eger ölen kimsenin erkek ve ya kız çocuğu yoks, miras sırasıyla ölenin kardeşlerine, amcalarına ve en yakın akrabalarına geçerdi.

Yahudi Hukukunda, mirastan pay alma konusunda erkek çocuklar arasında da ayırıma gidilmiş, en büyük çocuğa diğerlerine oranla iki kat daha fazla pay alma hakkı tanınmıştır.⁴³

cf- Mülkiyet: Yahudi Hukukunda bireylere mülkiyet hakkı tanınmış, fakat menkul mülkiyet ile gayrimenkul mülkiyetin statüsü ile ilgili bazı ayrılıklar getirilmiştir. Menkul mülkiyetin başkasına devir ve nakli mutlak olarak kabul edilirken, gayrimenkul mülkiyet için böyle bir husus öngörülmemiştir. Ancak bazı durumlarda gayrimenkullerin de satılması ve devretilmesi de kabul edilmiş, fakat bunda belirli bir süre konulmuştur. Kabul gören genel görüşe göre her elli sende bir bütün gayri menkul satışlar feshedilir ve herkes kendi mülküne dönerdi.⁴⁴

41 Tes.22/13-19.

42 Tes.22/1-4.

43 Tes.21/15-17.

44 Marcus, D., "Property Law in Israel, Encyclopedia of Religion, s. 473,; Okandan, R.G., Hukuk Tarihi, s. 192.

cg- Borçlar Hukuku: Yahudi Hukukunda borçların kaynağı haksız fiiller ve sözleşmelerdir.⁴⁵ Borçlar özel hukukunun sahasına giren alım-satım, ödünç, ariyet, kira gibi çeşitli sözleşme türlerine yönelik hükümler de vardır. Örneğin, alım satım sözleşmesinin şekli yazılı senet tanzimi olarak öngörülmüştür. Ödünç sözleşmesiyle ilgili olarak ileri sürülen esaslarda, verilen ödünç para için borçludan faiz alınması yasaklanmış, ancak Yahudi olmayanlara verilen borç para için faiz alınabileceği belirtilmiştir.⁴⁶

ch- Yahudi Ceza Hukuku: Yahudi Ceza Hukukunda bireylerin işlediği bir takım eylemler suç olarak sayılmış ve bunlar için çeşitli cezalar konmuştur. Cezaların infazında kişisel intikam yasaklanmış olmasına rağmen, bazı durumlarda kişisel öçe izin verilmiştir. Örneğin, başkası tarafından öldürülen bir kimsenin en yakın akrabasına suçluyu takip, hatta öldürme hakkı tanınmıştır. Ancak böyle bir durumda failin suçu hakim önünde iki tanığın şahidliğiyle ispatlanmış olmalıdır.⁴⁷

Yahudi ceza hukukunda suçlulara verilecek ceza da genellikle kısas esası kabul edilmiştir. Bu konuda kabul edilen ilke " cana, can; göze, göz; dişe, diş; ele, el; ayağa, ayak; yanığa, yanık; yaraya, yaradır." ⁴⁸ Ayrıca suçluların cezalandırılmasında kan bedeli olarak verilen "diyet" i yasaklanmış, bu konuda " öldürülmeye müstehak olan katilin, nefsi için diyet kabul etmeyiniz.Çünkü o mutlaka öldürülecektir"⁴⁹

45 Örnek olarak bkz. Cık.22/6; 21/33-34 .

46 Cık.22/25; Marcus, D., Property Law in Israel, ss.473-474 Okandan,R.G., Hukuk Tarihi, s.184.

47 Tek.9/5; Say.35/19;Greengus,G., "Criminal Law in Israel", s.476; Okandan, age. s.186 .

48 Lev.24/19-20; Tes.19/21.

prensibini getirmiştir.

Yahudi Ceza Hukukunda kasden adam öldürmenin cezası ölümdür. Ancak bu suç kasden işlenmemişse suçluya sürgün cezası verilir.⁵⁰ Yahudi hukukunda anne-babasını döven, onlara hakaret eden çocuklar da öldürülür.⁵¹ Hırsızlık da büyük bir suç sayılarak, başkasının malını çalan, başkasına ait bir şeyi zorla zimmetine geçiren, bulunmuş bir malı sahibini arastırmaksızın kendi elinde bulunduranlar suçlu kabul edilerek, bu malların bir kaç katı değerini ödemekle yükümlü tutulmaktadır.⁵²

Yahudi Ceza Hukukunda zina da büyük bir suç sayılarak bu eylemi işleyen kadın ve erkeğin öldürüleceği ifade edilmiştir.⁵³

d- Yahudi Hukukundaki Dini Yasaklar:

Yahudi Hukukunda pek çok eylem dini yasaklar içine sokularak, fertlere bu eylemleri yapmak yasaklanmıştır. Hz. İsa'nın geldiği dönemde dini yasaklardan en çok üzerinde durulan ve fertlerce artık yerine getirilemeyecek şekilde katılaştırırların başında yiyeceklerle ilgili yasaklamalarla, kutsal gün ve bayramların kutlanması geliyordu.

da- Yahudilik'te Yenilmesi Yasak Olan Şeyler:

i- **Kan:** Yahudilik'te kanın yenmesi yasak edilmiştir. Tevrat kanın yenmesini yasaklayarak, su gibi yere dökülüp toprakla kapatılmasını emrederek, kan yiyen kimsenin toplumdan

49 Bkz. Lev.24/19-20; Tes.19/21.

50 Bkz. Lev.24/17; Say.35/16-25.

51 Bkz. Cık.21/3; Tes.4/5.

52 Bkz. Lev.16/22; Say.22/19.

53 Bkz. Tes.22/22.

kovulmasını emretmiştir.⁵⁴

ii- **Leş ve vahşi hayvanların parçaladıkları:** Yahudilik'te kendiliğinden ölmüş hayvanların leşleri ile vahşi hayvanların parçaladıklarının etlerinin yenmesi yasaklanmıştır.⁵⁵ Ayrıca Tevrat'a göre kendiliğinden ölen hayvanların leşlerine, yahut vahşi hayvanların parçaladıklarına dokunan veya bunlardan yiyen kişi, ister Yahudi ister yabancı olsun murdar olmakta, elbisesini ve vücudunu yıkaması gerekmektedir.⁵⁶ Yine leşe dokunmaktan dolayı murdar olan kişinin dokunduğu herşey de kirli sayılmaktadır.⁵⁷

iii- **İç yağı:** Yahudilere iç yağı yemek yasaklanmıştır. "Hiçbir yağı, ister öküz, ister koyun, ister keçi yağı olsun yemeyeceksiniz. Kendiliğinden ölen, yahut parçalanmış olan hayvanların yağları başka işlerde kullanılabilir; fakat onları yemeyeceksiniz. Rabbe sunulan hayvanlardan birinin yağını kim yerse, toplumdaki atılacaktır".⁵⁸

iv- **Mayalı ekmek yeme yasağı:** Yahudilik'te, Yahudi takvimi-göre birinci ayın ondördüncü günü akşamından, yirmibirinci günü akşamına kadar mayalı ekmek yenilmemesi emredilmiştir.⁵⁹ Bu yedi gün boyunca evlerde maya bulunmayacak, mayalı ekmek yiyen her fert, Yahudi toplumundan atılacaktır.⁶⁰

"Asla mayalı ekmek yemeyeceksiniz, bütün meskenlerinizde ma-

54 Lev. 7/26-27; 17/10-14; Tes.12/23-25.

55 Cık.22/31; Lev.22/8; Hezekiel.44/31; Drs,H., Musa ve Yahudilik, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s. 385.

56 Lev.17/15-16.

57 Haggay.2/10-13.

58 Lev.7/22-25.

59 Cık. 12/18.

60 Cık. 12/19.

yasız ekmek yiyeceksiniz".⁶¹

v- **Domuz eti:** Yahudilik'te domuz eti yemek yasaktır. "Ve domuzu, çünkü o çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geviş getirmez, o size murdardır, onların etlerinden yemeyecek ve leşlerine dokunmayacaksınız".⁶²

vi- **Deve ve tavşan eti:** Yahudilik'te deve ve tavşan eti yemek de haram kılınmıştır. Çünkü Tevrat'ta deve ve tavşanın geviş getirttiği fakat çatal tırnaklı olmadıkları için haram kılındıklarını görmekteyiz.⁶³

vii- **Eti yenmesi yasaklanan kuşlar:** Yahudilik'te bazı kuşlar mekruh kabul edilerek yenmeleri yasaklanmıştır. "Kuşlardan şunları mekruh sayacaksınız: Kartal, tavşancıl, karakuş, çaylak, cinsine göre şahin, cinsine göre karga, deve kuşu, kukuma, leylek, baykuş, atmaca, kuğu kuşu, saka kuşu, akbaba, karabatak, cinslerine göre balıkçılar, hüdhüd ve yarasa".⁶⁴

viii- **Deniz hayvanları:** Yahudilik'te denizlerde ve diğer sularda yaşayan hayvanların kanatsız ve pulsuz olanları haram kılınarak, bunların etlerinin yenmesi yasaklanmıştır. "Denizlerde ve ırmaklarda bulunan hayvanlardan bütün kanatsız ve pulsuz olanlar sizin için mekruhtur. Onları etlerinden yemeyeceksiniz ve onların leşlerini mekruh sayacaksınız".⁶⁵

ix- **Dört ayak üzerinde yürüyen kanaylı hayvanlar:** Yahudilik'te dört ayak üzerinde yürüyen kanatlı hayvanların hepsi mekruh kabul edilerek, yenmeleri yasaklanmıştır. Fakat yer

61 Çık.12/20.

62 Lev.11/7-8; Tes.14/8.

63 Lev.11/4,6; Tes.14/7.

64 Lev.11/13-19; Tes.14/12-18.

65 Lev. 11/10-11; Tes.14/10.

üzerinde sıçramak için ayaklarının üzerinde basacağı olan çekirge gibi hayvanlar bu yasağa dahil edilmemiştir.⁶⁶

x- Etli ve sütlü yiyeceklerin karıştırılmasının yasaklığı: Yahudilik'te etli ve sütlü yiyeceklerin birbirinden ayrılması emredilmiştir. "Oğlağı anasının sütünde pişirmeyeceksin".⁶⁷ Bu yüzden etli ve sütlü yiyeceklerin aynı kapta pişirilmeleri, bulaşıklarının aynı kapta yıkanmaları ve kaplarının aynı dolapta saklanmaları yasaklanmıştır.⁶⁸

db- Yahudilik'te Kutsal Gün ve Bayramlar:

i- Cumartesi (=sebt) günü: Hz. Musa'ya Sina'da verilen On Emrin dördüncüsü Yahudilere cumartesi gününü tutmalarını ve bu günün yasaklarına uymalarını emretmektedir. "Cumartesi (=sebt) gününü takdis etmek için onu hatırında tut. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün Allah'ın Rabbe sebtidir. Sen, oğlun, kızın, cariye ve hayvanların bu günde hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri, denizleri ve onlarda bulunan bütün şeyleri altı günde yaratıp yedinci günde istirahat etmiştir. Bunun için Rab sebt gününü mübarek kıldı ve onu takdis etti".⁶⁹

Yukarıda görüldüğü üzere Rab dünyayı altı günde yaratıp yedinci günde dinlendiği için, Yahudilere de bu günde çalışmamalarını ve ibadetle meşgul olmalarını emretmiştir. Sebt günü cuma akşamından başlar. Bu akşamda Yahudiler sinagoga gitmek zorundadırlar.⁷⁰ Yahudiler bu güne iki gün önceden ha-

66 Lev.11/20; Tes.14/19.

67 Cık.23/19; 34/26.

68 Örs,H., Musa ve Yahudilik, ss. 387-388.

69 Cık. 20/8-11; Say. 28/25.

70 Tümer,G.,- Küçük,A., Dinler Tarihi, s. 277.

zırlanmaya başlayarak ihtiyaçlarını önceden hazırlarlar. Zira bu günde evlerde yemek pişirmek dahi yasaktır. Bu nedenle ya soğuk yemekler yenir ya da yemekler cumadan sıcak tutulur.⁷¹ Hz.Musa'dan sonra zamanla Yahudi dinî fırkaları ve din bilgileri cumartesi yasağını daha da genişlederek, fertlerin yaşamları için zarurî olan eylemlerin yapılmasının dahî bu günün kutsiyetini bozacağını ileri sürmeye başladıklarını görüyoruz.⁷²

ii- Milli yas günü: Bu günde sebt günü gibi gelenek niteliği kazanmış bir gündür. İsrailoğullarının I. ve II. tapınaklarının yıkılışı dolayısıyla bir yas günü olarak kabul edilmiştir. Bugün, Ab(=Temmuz- Ağustos) ayının dokuzuncu günü güneşin batması ile başlar, ertesi gün gökte üç yıldız görününceye kadar sürer. Bu süre içinde yenilip içilmez, sadece oturulup Yeremya'dan ağıtlar okunur. Sinagoglarda ise, Tevrat'ın Eyüp kitabı okunur.⁷³

iii- Yeni yıl bayramı (=Roş ha şana): Yahudi takviminde yılbaşısıdır. Bu bayram Tişrî (=Eylül-Ekim) ayının birinde başlayıp iki gün devam eder. Yahudi inançına göre bu gün, kâinatın ve insanın kaderinin yeniden yaratılışını ifade eder. Yahudiler bu iki günü ibadet ve tevbe ile değerlendirmeye çalışarak, bu günlerde eğlenceden kaçınırlar.⁷⁴

iv- Büyük keffaret (= Yom kippur): Tişrî ayının onuncu

69 Cık.20/8-11; Say.28/25.

70 Tümer,G.,-Küçük,A., Dinler Tarihi, s.227.

71 Örs,H., Musa ve Yahudilik, s.410.

72 Bkz. sayfa 49-50.

73 Örs,H., age., ss. 422-423.

74 Örs, H., age., ss. 415-416; Tümer-Küçük, age., s. 230.

günü kutlanır. Bu günde oruç tutulur ve oruca da önceki akşam güneş batarken başlanır. Bu gün Yahudilerin altın buzağıya tapmaları, bu sebeble Allah'ın gazabına uğramaları ve bu suçtan bağışlanmalarının anısına kutlanmaktadır. Bu nedenle Yahudiler bu günde devamlı ibadetle meşgul olup, hiçbir iş yapmazlar.⁷⁵ Bu günün kutlanmasını Tevrat emretmektedir.⁷⁶

v- Fısıh (=pessah): Nisan ayının ondokuzunda başlar ve bir hafta sürer. İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışlarının anısına düzenlenir. Bu bayramın en büyük özelliği bayram süresince mayalı hiçbir şeyin yenmemesidir.⁷⁷ Bu bayramın kutlanmasında bizzat Tevrat emretmektedir.⁷⁸

Bu bayramlardan başka Tışrî ayının onbeşinde İsrailoğullarının çöldeki hayatlarının hatırası olarak kutlanan Sukkos, ondört Martta kutlanan Purim ve yirmibeş Aralık günü kutlanan Hanukkâ bayramları da vardır.⁷⁹

4. Hz.İsa'nın Geldiği Dönemde Yahudi Dünyasının Durumu ve Bazı Yahudi Fırkaları:

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi M.Ö.40- M.S.4 yılları arasında 44 yıl hükümdarlık yapmış olan Herod döneminde, Yahudî milleti son derece düzensiz ve dağınık bir yaşam sürmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde dış görünüş itibariyle din, ırk, gelenek ve görenekler yönünden aralarında bir birlik bu-

75 Bkz. Çık.32; Ors,H., age., s. 417-418; Tümer-Küçük, age., s. 230.

76 Bkz. Lev. 16/29-31; 23/26-32.

77 Sarıkcıoğlu,E., Dinler Tarihi, s. 201; Cilacı,O., İlahî Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban, İzmir, 1980, s.20.

78 Çık. 23/15; 34/18.

79 Bkz. Ors,H., Musa ve Yahudilik, ss. 416-420; Sarıkcıoğlu, E., age., s. 201; Tümer- Küçük, Dinler Tarihi, s. 231.

lunmasına rağmen, gerçekte iki gruba bölünmüş olan halk arasında önemli ayrılıklar vardı. Halk arasındaki bu bölünme M.Ö.586 yılında Babil kralı Nabukadnezar'ın Kudüs'ü işgal ederek, oradaki Yahudi ileri gelenlerini Babil'e sürgün edip kırsal kesimdeki halka dokunmamasından kaynaklanıyordu.

Sürgünden kurtulan kırsal kesimdeki bu Yahudiler şeriatın hükümlerinin uygulanmasında esneklik gösterip daha serbest hareket ederek komşu din ve kültürlerle iyi geçinmeye çalışırken, sürgüne gönderilen Yahudilerin büyük bir çoğunluğu, başlarına gelen bu sürgün felaketinin Allah'ın ahbine uymayıp O'nun şeriatının emirlerini yerine getirmemekten kaynaklandığına inanarak, Allah'ın ahbine ve şeriata daha bir içtenlikle bağlanarak, onun emirlerini daha bir titizlikle yerine getirmeye çalışıyorlardı.⁸⁰

Hz.İsa'nın geldiği dönemde Yahudilerin şeriata karşı tutumlarını daha iyi görebilmemiz için, bu dönemde mevcut Yahudi fırkalarının önemlilerini ve bunların şeriata bakış açılarını inceleyelim.

Saddusiler: Saddusiler, Merkezi ve Resmi Yahudilik inancını savunan, zengin, iyi eğitim görmüş, geleneklere bağlı ve şeriatın emirlerinin titizlikle yerine getirilmesini savunan bir fırkadır.⁸¹ Bu fırka mensubları Eski Ahid'in ilk beş kitabını oluşturan yazılı şeriatın dışında Yahuadi din bilginleri tarafından meydana getirilen ve kutsal olarak kabul edilen

80 Yıldırım, S., *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1989, ss. 35-36; Günaltay, M.S., *Suriye ve Filistin*, ss. 432-433.

81 Baron, S.W., *A Social and Religious History of the Jews*, s. 36.

sözlü geleneği kabul etmiyorlardı. Çalışmalarını ve öğretilerini sadece yazılı şariat üzerinde yoğunlaştırarak sözlü geleneği hiçe sayıyorlardı.⁸² Bu fırka mensubları haşri, ahireti ve kader inancını ispat edilemeyeceği gerekçesiyle kabul etmiyorlardı.⁸³

Farizalılar: Farizalılar da Saddusiler gibi Merkezi ve Resmi Yahudi inancını savunmakla beraber, onlara nispetle daha liberal idiler. Yazılı şariat yanında bunun tefsiri, yorumu ve din bilginlerinin görüşlerinden oluşan sözlü geleneği ve o dönemde geçerli olan helâl ve haramlar hakkındaki hükümleri de kabul ediyorlardı.⁸⁴ Bu fırka mensubu Yahudi din bilginleri şariatın cezalarla ilgili emirlerinin katılıkclarını, bunları yeniden yorumlamak ve bunlar üzerinde istidlaller yapmak suretiyle daha ılımlı hale getirmeye çalışıyorlardı.⁸⁵ Bunlar, toplumun ilerlemesi ve zamanın gelişmesiyle ortaya çıkan yeni şartlarla şariatın emirlerini uzlaştırma yoluna gidiyorlardı. Bunlara göre, sözlü gelenek de yazılı olanı kadar yetki ve selahiyete sahiptir. Bu fırka mensubları şariatın günlük hayatla ilgili emirlerinin uygulanmasında diğer fırka mensublarına nispetle daha titiz idiler. İslâm Hukuku ile ilgili fetvalarda görüldüğü gibi bunlar da yaptıkları a-

82 Barton, J.M., *The Religion of Post-Exilic Judaism*, s.13; Barnos, E.W., *The Rise of Christianity*, s. 36; Bultmann, R., *Primitive Christianity in its Contemporary Settings*, tr. R.H. Fuller, Thames and Hudson, 1983, s.63; Danileou, J., Marrou, H., *The Christian Centuries*, tr. V. Cravin, Paulist Press, New York, cilt.I, 1983, s. 7; Sarıkcıoğlu, E., *Dinler Tarihi*, s. 208.

83 Baron, S.W., *History of the Jews*, s. 37.

84 Baron, S.W., *age.*, s.37; Sarıkcıoğlu, E., *age.*, s.208.

85 Bkz. Epiphanius, *The Panarion of Epiphanius of Salamis*, Book I, (Sects 1-46), tr. F. Williams, Leiden, 1987, ss. 11-12.

çıklama ve verdikleri hükümlerle şeriatı en küçük detaylarına varıncaya kadar günlük hayatın her safhasını içine alır hale getirmişlerdi.⁸⁶ Kendilerini hakiki dindarlığın temsilcileri olarak görüyorlardı. Nitekim isimleri de "bütün kirlerden arınmış salihler cemaati" anlamına geliyordu.⁸⁷ Bu fırka mensubları şeriatın hükümleri konusunda titiz olmalarına rağmen, aralarında sahte dindarlar ve dinin sadece zahirine uyanlar da vardı ki, Hz.İsa bunlara karşı çıkmış ve küçük görmüştü.

Esseniler: Qumran toplumu olarak da bilinen Esseniler, temizlik kaide ve kurallarını harfiyyen yerine getirebilmek için diğer fırkalardan ayrı olarak köylerde ve manastırlarda yaşarlardı. Birbirlerine kardeşlik ve sevgi bağları ile bağlanmışlardı. Asketik hayatın ahlaki ve ruhu yücelttiğine inanıyorlardı. Sina'da Hz.Musa'ya vahyedilen şeriatın emirlerine bağlı olup, bunları en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar yerine getirmeye çalışıyorlardı.⁸⁸

Nasuralılar: Gilead,⁸⁹ Başan,⁹⁰ ve Transjordan⁹¹ bölgelerinde yaşıyorlardı. Bunlar inanç ve ibâdetlerinde Yahudi öğretilerine bağlı olup, şeriatı her yönüyle uygulamaya ça-

86 Bultmann,R., *Primitive Christianity*, s. 64; Baron,S.W., *Social and Religious History of the Jews*, s. 35; Danileou-Marrou, *The Christian Centuries*, s. 8.

87 Bkz. Epiphanius, *The Panarion of Epiphanius*, s. 41; Sarıkçıoğlu,E., *Dinler Tarihi*, s. 208.

88 Bkz. Baron;S.W., *age.*,s. 48-51; Sarıkçıoğlu,E., *age.*, s. 209; Schnabel,E., *Law and Wisdom From Ben Sira To Paul A Traditional Inquiry into the Relation of Law, Wisdom and Ethics*, WUNT, Tübingen, J.C.B. Mohr,1985, ss.169-170.

89 Gilead: Ürdün Nehrinin doğusunda yeralan Filistinde bir bölge.

90 Başan: Sığırları ve koyunları ile ünlü Filistin bölgesinin doğusunda bir bölge.

91 Transjordan: Ürdün Vadisi.

lışıyorlardı. Sünnet oluyor, cumartesi yasasına uyuyor ve diğer Yahudi fırkaları ile aynı bayramlara katılıyorlardı. Kader, şans, talih ve astrolojiyi reddediyorlardı.

Bu fırka mensubları Hz.Musa'nın Allah'tan bir takım ilahî emirler aldığını kabul ediyor, fakat bu emirlerin merkezi Ya-Yahudilerin iddia ettikleri gibi Eski Ahidin ilk beş kitabında yazılı olan şariat olduğunu reddediyorlardı. Bunlar Merkezi Yahudilerin elinde bulunan kitapların gerçekte Hz.Musa'ya vahyedilen kitaplar olmadığını, bunların uydurma olduğunu idleri sürüyorlardı.⁹²

Vaftizciler: Bu fırka mensubları her mevsimde her gün vaftiz olunması gerektiğini savunuyordu. Bundan dolayı vaftizciler olarak adlandırılmışlardır. Bunlara göre her gün vaftiz (bir nevi gusul) olmadan ve yıkanmadan hata ve günahlardan arınmak mümkün değildir. Vaftizden maksad da vücudu maddi kirlerden arındırmak değil, günah ve hatalardan temizlemektir. Bunlar vaftiz hariç diğer konularda Saddusi ve Farizalılarla aynı görüşleri paylaşıyorlardı.⁹³

Hız.İsa'nın geldiği dönemde Filistin bölgesinin ve buradaki Yahudilerin durumuyla ilgili sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: M.Ö. 597 yılında başlayan işgal ve sürgünler Yahudi halkının birlik ve beraberliğini bozmuş ve onları yabancı güçlerin hakimiyetleri altına sokmuştur. İşte bu yabancı güçlerden biri de Hız.İsa'nın doğduğu dönemde Filistin bölgesinin idaresini elinde bulunduran Roma İmparatorluğudur. Bu dönemde Yahudiler hellenleştirilme politikasına tabi tutulmuş,

⁹² Bkz. Epiphanius, *The Panarion of Epiphanius*, ss. 42-43.

⁹³ Epiphanius, *age.*, ss. 41-42.

dini inanç ve ibadetleri kısıtlanmış ve zulümlere maruz kalmışlardır. Bu çeşit baskı ve zulümlerle birlik ve beraberlikleri bozulan halk, sonucda farklı görüş ve düşünceleri savunan çeşitli fırkalara ayrılmıştır. Bu fırkalardan Merkezi Ortodoks Yahudiliği temsil edenler şariat ve diğer konularda sadece kendilerini otorite görerek, şariatın emirlerini kendi çıkarlarına göre yorumlayıp halka zorla uygulatmaya çalışıyorlardı. Merkezi otoriteye karşı olan fırkalar ise iki gruba ayrılıyordu. Bunlardan bir kısmı kendi inanç ve kültürleri ile yabancı kültür ve inançları kaynaştırarak kendi öz değerlerinden uzaklaşırken, diğerleri Merkezi ve Resmi Yahudiliği çok tavizkar ve esnek bularak şariatın emirlerini kendilerine göre yorumlayıp, Yahudi inanç ve ibadetlerine bağlılık konusunda yeni bir yapı oluşturmuşlardı.

Bu şekilde bir taraftan işgalci Roma devletinin baskı ve zulümleri, diğer taraftan da kendi iç çekişme ve karışıklıkları, Yahudiler arasında çok eski zamanlarda başlayan, kral Davud döneminin özleminden ve Tanrı'nın ona hükümdarlığının ebedi olacağı hakkındaki vaadinin gelecekte gerçekleşeceği ümidinden doğan Mesih (dini ve dünyevi lider) inancını yeniden canlandırmıştı.

İşte Hz.İsa'da, putperst Roma imparatorluğunun baskısı altında, farklı görüş ve düşünceleri savunan çeşitli fırkaların yaygın olduğu; Yahudilerin putperest Romalıların baskı ve zulmünden kurtulmak için kurtarıcı Mesih'i bekledikleri bir dönemde dünyaya gelmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ.İSA'NIN HAYATINDA ŞERİAT

A- Hz.İSA VE ŞERİAT:

Hız.İsa'nın gerçekte kim olduğu, nasıl bir hayat yaşadığı pek bilinmemektedir. Gerçi peygamber olduktan sonraki yaşamı öğretisi ve faaliyetleri hakkında kaynaklarda bazı bilgiler yer almaktaysa da kanaatimizce bu bilgiler onun yaşamını tam olarak aydınlatacak güçte değildir. Zira, kaynaklarda Hz.İsa ile ilgili yer alan bilgiler, en erkeni M.S. 60 yıllarında ortaya çıkmaya başlayan dört İncile dayanmaktadır.

Hız.İsa'nın doğum tarihi konusunda Hristiyan kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Luka İncilinde bu konuda iki görüş bulunmaktadır. Birincisine göre, Hz.İsa M.S. 6 yıllarında yapılan bir nüfus sayımında doğmuştur.¹ İkincisine göre ise M.S. 4 yılında ölen Herod döneminde doğmuştur.² İncil yorumcularının çoğu ikinci görüşü benimsemektedir. Çünkü Bethlehemde yeni doğan bütün çocukların öldürölmesine Herod karar verdiğine göre, İsa'nın doğum olayı da Herod'un ölümünden önce olmalıdır.³

Kilisenin sahih saydığı ve günümüzde Kitab-ı Mukaddesin Yeni Ahit kısmında yer alan İncillerde Hz.İsa'nın doğumundan peygamberlik devresine kadar ki çocukluğu ve gençliği hakkında pek bilgi yoktur. Ancak kilisece apokrif (=uydurma) o-

1 Bkz. Luk.2

2 Bkz. Luk.3

3 Ataurrahim,M., Hz.İsa, ss. 23-24; Hz.İsa'ya annesinin hamile kalışı ve doğumuyla ilgili bkz. Luk.1/26-39; Mat.1/18-21; Culmann,O., "Infancy Gospels", (Yakub İncili.15/1-2) tr. A.J.B. Higgins, New Testament Apocrypha, S.C.M. Press L.T.D., Great Britain, 1973, s. 382; ayrıca bkz. Sarıkcıoğlu,E., "Çocukluk İncilleri", Türkiye İ. Dinler Tarihi Sempozyumu, Samsun, 1992, s.16; Bu bilgilerle ilgili Kur'an-ı Kerim ayetleri ile ilgili bkz. Meryem.19/17-21, 22-36.

olarak kabul edilen inciller arasında yer alan "Çocukluk incilleri"nde⁴ İsa'nın doğumu ve çocukluğu ile ilgili, Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgilerle de paralellik gösteren bilgilerin bulunduğunu görmekteyiz.⁵ Nitekim, tefsir kitaplarında Kur'an-ı Kerim'de Hz.İsa'nın doğumu ve mucizeleri ile ilgili verilen bilgilerin nüzul sebebi⁶ olarak gösterilen Necran Hristiyanlarının, Kur'an'ın Hz.İsa'nın doğumu ve mucizeleri hakkında verdiği bilgilere itiraz ettiklerine dair bir rivayete rastlamamaktayız. Bu da bize Necran Hristiyanlarının günümüzde apokrif kabul edilen incillerden haberdar olduklarını gösterir.⁷ Bu çocukluk incillerinden Hz.İsa'nın kardeşi Yakub'a atfedilen Yakub incili, Hz.Meryem ve Hz. İsa'nın doğumundan, İbrani Thomas incili ise İsa'nın çocukluğundan ve yetişmesinden bahseder.⁸ Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi Hristiyanlar bu incilleri apokrif kabul ettiklerinden bunlar hristiyan dünyasında pek yaygınlaşmamışlardır.

Tarihi Hristiyan kaynakları, Hz.İsa'nın karanlıklar içinde geçen çocukluk ve gençlik devresinden sonra vaftiz olunmak için kabileler halinde Şeria (=Ürdün) nehrine gidenler arasında bulunduğunu kaydeder. Hz.İsa'yı vaftiz olmaya

4 Çocukluk incilleri ile ilgili bkz. Culmann,O., **Infanc Gospels**, tr.A.J.B. Higgins, New Testament Apocrypha, ed. W. Schneemelcher, S.C.M. Press, Cilt.I, s. 363 vd .

5 Kur'an-ı Kerimde Hz.İsa ile ilgili verilen bilgilerle alakalı bkz. **Ali-İmran.3/45,52,55,59,84** .

6 Bkz. Emiroğlu,H.T., **Esbâb-ı Nüzul**, Konya, 1978, cilt.II, s. 60 vd.

7 Sarıkcıoğlu,E., **Çocukluk incilleri**, s. 5.

8 Bkz. **The Book of James**, The New Testament Apocrypha, ss.374-388; **The Infancy Story of Thomas**, The New Testament Apocrypha, ss. 388-400.

sevkeden şartları bilmememize rağmen, Yahya'nın ahlaki olgunlaşmayı teşvik eden öğretisinin ve insanları tevbe etmeye çağırışının onu cezbetmiş olabileceğini söyleyebiliriz.¹⁰ İncillerde yer alan rivayetlere göre vaftiz olayı Hz.İsa'nın üzerinde büyük bir etki yaparak ona kendi Mesihliğinin farkına varacak bir deneyim vermiştir.¹¹ Hz.İsa'nın, Hz.Yahya tarafından vaftiz edilmesinden, onun Yahudiliğin bir mezhebi durumunda olan Esseniler arasında yetişmiş olabileceği ve bu cemaate mensub Hz.Yahya ve diğer Esseni ileri gelenlerinin kendisine hocalık ettiğini söyleyebiliriz.¹²

Vaftiz olayı İsa'nın hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu olay yukarıda da belirttiğimiz gibi kendisine Mesih olduğu izlenimini uyandırmıştır.¹³ Hz.Yahya'nın tutuklanıp idam edilmesinden sonra İsa kendi başına hareket etmiş ve selefi Hz.Yahya gibi münzevi bir hayat¹⁴ yaşamayıp, önce Galile'ye, etraf yatışınca da civar köy ve kasabalarda öğretisini yaymaya başlamıştır.¹⁵ Rivayetler İsa'nın bu sırada 30 yaşlarında olduğunu bildirmektedir.¹⁶ Yahudi bir ailede dünyaya gelen, Yahudi şariatına ve geleneklerine göre yetişen Hz.İsa sadece Yahudi ırkına gönderilmiş bir peygamberdir. Bizzat kendisi bu durumu " Ben İsrail evinin kaybol-

10 Smart,N., *The Religious Experience of Mankind*, Collins Fount Paperbacks, New York, 1969, s. 404; **Mat.1/4** .

11 Bkz. **Mat.3/16-17**.

12 Sarıkcıoğlu,E., *Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları*, s. 82,; Ataurrahim,M., *Hz.İsa*, s. 32.

13 Smart,N., *age.*, s. 406.

14 **Mat.3/4-12**; Walker,W., *A History of the Christian Church*, Charles Scribner's Sons, New York, 1919, ss. 18-19.

15 **Mat.4/12-14**.

16 **Luk.3/23** .

muş koyunlarından başkasına gönderilmedim".¹⁷ sözüyle teyit etmiştir. O, tebliğ hayatında havarilerini yalnızca Yahudilere gönderiyor ve onlara başka milletlere gitmemeleri için açıkça ikazlarda bulunarak " diğer uluslara ait yerlere gitmeyin. Samiriyelilere ait kentlerin hiçbirine uğramayın. Bunun yerine sadece İsrail halkının koybolmuş koyunlarına gidin".¹⁸ demiştir.

İncillerden edindiğimiz bilgilere göre Hz.İsa'nın hayatında ona tabi olanların birkaçı istisna hepsi Yahudi idi. Yahudi olmayanların da ona tabi olması tamamen tesadüf eseri ve bu kişilerin kendi arzularıyla olmuştur. Yoksa, İsa'nın onları kendine uymaya davet etmesiyle değil.¹⁹

Hz.İsa elçiliği süresince öğretisini iki konuda yoğunlaştırmıştır. Bunlardan birincisi İlahi Mesih Devleti, diğeri ise Seriat Meselesi idi.²⁰ Onun hayatı boyunca dilinden düşürmediği ve cemaatine çok yakında ansızın geleceğini²¹ belirttiği İlahi Mesih Devleti açıklı hadiselerin beklendiği kıyametin başlangıcı idi. Bu nedenle İsa, insanları devamlı tevbe etmeye ve bu şekilde ansızın gelecek olan İlahi

17 Mat. 15/24

18 Mat. 10/5-6

19 İsa'ya tabi olan fakat Yahudi olmayan kişiler:" İsa kefernahuma varınca bir yüzbaşı ona gelip, oğlum felçli olarak evde korkunç acılar içinde evde yatıyor, onu iyileştir diye yalvarır. İsa'da gelip onu iyileştireceğim. der. Fakat yüzbaşı ben, damım altına girmene layık değilim. Sen bir söz söyle oğlum iyileşir. Zira, ben de buyruk altında bir adamım. Benimde buyruğumda askerlerim var. Birine git derim gider, diğerine gel derim gelir. İsa bu söze hayran kalarak cemaatine şöyle der: Size doğrusunu söyleyeyim. Ben İsrailde böyle imanlı kimse görmedim. (Mat.8/5-13; Luk.7/1-10)

20 Sarıkçıoğlu,E., Dinler Tarihi, s. 211

21 Mat. 3/16-17

Mesih Devletine hazırlıklı olmaya teşvik ediyordu.²²

Öğretisinin ikinci ağırlık noktasını oluşturan şeriat meselesiyle ilgili olarak da üzerinde durduğu husus, Allah'ın Sina'da Hz.Musa vasıtasıyla verdiği ilahi emirlerdi.²³ Çünkü İsa bir yahudi olarak doğmuş, Yahudi olarak yetişmiş ve hep Yahudi olarak kalmıştır. İşte biz bu bölümde İsa'nın şeriatla ilgili ortaya koyduğu hususları zikretmek suretiyle, onun Musa şeriatının bazı emirlerine getirdiği yeni yorumları incelemeye çalışacağız.

1- Hz.İsa'nın Şeriat ile ilgili Tutum ve Düşünceleri:

Hz.İsa,kendisini sadece Musa ümmetinin irsad ve ıslahatçısı olarak gördüğünden, onun yeni bir din ve yeni bir şeriat tesis etmeye niyeti olmadığını görüyoruz.²⁴ O, hayatı boyunca Yahudi toplumunun bozulan ahlakını ve Yahudi din bilgilerinin elinde oyuncak haline gelmiş olan şeriata ve onun emirlerine yeniden işlerlik kazandırmak için gayret etmiştir.²⁵ Bu nedenle, İncillerde onun camaatine vaazettiği birtakım ahlaki ve dini muhtevalı emirler bulunduğunu görmekteyiz. Onun vaazettiği bu emirleri iki grupta toplayabiliriz. Birincisi, İsa'nın vaazettiği ve Yahudilerin de itiraz etmediği hususlar; ikincisi ise, İsa'nın vaazettiği ve Yahudilerin de itiraz ettiği hususlar.

a- Hz.İsa'nın Vaazettiği ve Yahudilerin de Benimsediği Hususlar:

İncillerde, Hz.İsa'nın ait olduğu toplumu ahlaki açıdan

22 Bkz. Sarıkcıoğlu,E., *Dinler Tarihi*, s. 211; İsa'nın bu konudaki ikazları dört incilin hemen her bapında vardır.

23 Sarıkcıoğlu, *age.*, s. 211; Çelik,M., *Süryani Kilisesi Tarihi*, Yaylacık matbaası, İstanbul, 1987, s. 9.

24 Bu konuda bkz. *Matta, Markos ve Luka incilleri*.

25 Carpenter,H., *Jesus*, Oxford Univ. Press, 1990, s. 24.

olgunlaştıracak, toplumda birlik ve beraberliği sağlayacak, fertlerin birbirlerine yardım ve dayanışmasını temin edecek bir takım kanun ve düzenlemeler getirttiğini ve Yahudilerin de bunlara itiraz edmediğini görüyoruz. Bu çeşit kanun ve düzenlemeleri dört grupta toplayabiliriz.

aa- Ahlaki Prensibler: Hz.İsa, cemaatine genel mahiyetli ve toplumda birlik, beraberlik ve kardeşliği sağlamaya yönelik pekçok ahlaki emir bildirmiştir. Dağ vaazı olarak bilinen konuşmasında cemaatine ruhta yoksul olmalarını, yumuşak huylu olmalarını, devamlı doğruluğun özlemini çekmelerini merhametli olmalarını, kalplerinin temiz olmasını, barışsever olmalarını ve zulüm görme pahasına da olsa doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamalarını tavsiye ederek bunları tutanların Tanrı'nın egemenliğine gireceğini ve O'nu göreceklerini belirtmiştir.²⁶

Bir başka yerde de başka kimselerin yargılanmaması gerektiğini belirterek şöyle demiştir: " Başkasını yargılamayın ki, siz de yargılanmayasınız. Zira, başkasını nasıl yargılasanız, siz de aynı şekilde yargılanacaksınız. Hangi ölçekle ölçerseniz size de aynı ölçek uygulanacak. Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de, kendi gözündeki mertegi farketmezsin?. Senin gözünde mertek varken nasıl olurda kardeşine izin ver de gözündeki çöpü çıkarayım dersin?. Önce kendi gözündeki mertegi çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün".²⁷

Bu ifadelere göre Hz.İsa kişilere öncelikle kendi hata

26 Mat. 5/1-10; Luk. 6/20-23 .

27 Mat. 7/1-5; Luk. 6/37-38 .

ve kusurlarını görmelerini, baskalarının ayıp ve kusurlarını araştırıp onları kötülememelerini tavsiye ederek, toplumdaki fertlerin birbirlerine kin ve nefretle değil sevgiyle yaklaşmalarını ve birbirlerini sevgiyle kucaklamalarını tavsiye etmiştir.

Diğer bir yerde de kişinin kardeşinin yaptığı bir hatayı bağışlaması gerektiğini belirterek şöyle demiştir: " Eger kardeşin sana karşı bir hata işlerse, ona git ve suçunu göster. Herşey yalnız ikiniz arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir veya iki kişi daha al ki, söylenen her şey tanıkların şahitliğiyle doğrulansın. Eger kardeşin onları da dinlemek istemezse durumu inananlar topluluğuna bildir. Inananlar topluluğunu da dinlemek istemezse, onu dışla ve onunla dostluk kurma".²⁸

Bu ifadelerde Hz.İsa, kişi suç işlediğinde öncelikle suçunun kendisine gösterilerek affedilmesini tavsiye etmiştir. Ancak, eger kişi suçunu kabul etmez ve onda ısrar ederse durumun mahkemeye intikal ettirilmesini, mahkemede de bir sonuç alınamaz ve kişi suç işlemekten alıkonamazsa onunla ilişkilerin kesilmesini bildirmiştir.

ab- İbadetlerle ilgili Hususlar: Hz.İsa,Yahudi şariatının ibadetlerle ilgili hususlarını benimseyerek cemaatine, bunları yerine getirmelerini bildirmiştir. Ancak, onlara bu ibadetleri yerine getirirken bazı Yahudilerin yaptığı gibi yapıp gösterişe kaçmamalarını da tavsiye etmeyi ihmal etmemiştir. Bu konuda oruç ibadetiyle ilgili şöyle demiştir:" Oruç

tuttugunuz zaman ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz oruç tuttugunuz zaman başınıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. Böyleki insanlara değil gizlide olan Tanrı'ya oruçlu görünesiniz. Böyle yaparsanız gizlilik içinde yapılanı gören Tanrı sizi ödüllendirecektir".²⁹

Bu ifadelerde görüleceği üzere Hz.İsa, Yahudilerin tuttuğu orucu cemaatine emretmektedir. Anzak bu oruçun bazı Yahudilerin yaptığı gibi gösteriş için değil, Allah'ın rızasını kazanmak için tutulması gerektiğini vurgulamıştır.

Yine incillerin bildirdiğine göre Yahya'nın öğrencileri İsa'ya gelip: " Biz ve Farisiler oruç tutuyoruz da, Senin öğrencilerin niçin tutmuyor? diye sorunca, İsa onlara şöyle karşılık vermiştir: Güvey hâlâ aralarındaiken davetliler yas tutar mı? Ama güveyin aralarından alınacağı günler gelecek, işte o zaman oruç tutacaklar".³⁰

Bu ifadelerde Hz.İsa, kendini güvey olarak nitelendirerek, nasılki düğünde güveyin yanında yas tutulmaz, bilakis yenilir içilir eğlenilirse, kendi döneminde de insanların sevinçli olmalarını isteyerek bu dönemi bir düğün gibi geçirmelerini istemiştir. Nitekim, Yahya'nın öğrencileri Mesih'in gelmesini yakınlaştırmak için devamlı oruç tutmak suretiyle kendilerini ilahi Mesih Devletine hazır tutmak istiyorlardı. İsa'nın gelişiyile Mesih geldiğine göre bu günü çabuklaştırmak ve kişileri bu güne hazırlamak için tutulan oruca artık

²⁹ Mat. 6/16-18 .

³⁰ Mat. 9/14-16; Mark. 2/18-20; Luk. 5/33-35 .

gerek yoktur. Ancak bundan oruçun yasaklandığı sonucu da çıkarılmamalıdır.³¹

Zekat ibadetiyle ilgili olarak da, Hz.İsa şöyle buyurmaktadır: " Vay başınıza ey Farisi ve Saddusi ikiyüzlüleri! Siz nanenin, sedef otunun ve her türlü sebzenin ondalığını verirsiniz de, adaleti ve Tanrı sevgisini ihmal edersiniz. Halbuki ondalık vermeyi ihmal etmeden, esas bunları yerine getirmeniz gerekirdi".³² Bu ifadelerle göre Hz.İsa, Yahudilikteki mevcut zekat ibadetini ve bununda onda bir oluşunu kabul etmekte ve cemaatine, şeriatın diğer emirleri gibi zekat vermenin de gerekli olduğunu bildirmiştir.

ac- Ceza Hukuku ile ilgili Hususlar: Hz.İsa, içinde yettiği ve peygamber olarak gönderildiği Yahudi toplumunda uygulanan ceza hukuku ile ilgili hususları da benimsemiştir. Ancak, o uygulanan bu hususlara yeni bir ruh ve şekil vererek suç işlemeye sevkeden eylemlerin de cezalandırılması ilkesini getirmiştir. " Atalarınıza adam öldürmeyin, öldürülen yargılanmayı hak edecek³³ denildiğini işittiniz. Fakat ben size diyorum ki, kardeşine karşı öfkelenen herkişi yargılanmayı hak edecek. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecek".³⁴ Bu ifadelerle göre Hz.İsa, öldürme eylemine yol açacak fiillerden de kişileri sakındırmayı amaçlamıştır. Bu şekildeki bir anlayışla da kişilerin toplumda birbirleriyle kardeşçe yaşamaları öngörülmüştür.³⁵

31 Wilder,A.N., " Interpreters of Matta", The Interpreters of Bible, New York, cilt.IX, 1954, s. 317.

32 Luk. 11/42 .

33 Cık. 20/13; Tes. 5/17 .

34 Mat. 5/21-22 .

35 Wilder, agm., S. 295.

Hz.İsa, cezalandırma sisteminde kısas esasını da kabul etmiştir. Ancak, o buna sevgi ve af boyutlarını da ekleyerek hata, suç ve bunların yol açtığı kin ve düşmanlıktan arınmış bir toplum meydana getirmek istemiştir. Söyle ki, " Size göze göz, dişe diş,³⁶ denildiğini işittiniz. Fakat ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin. Sizi bin adım yürümeye zorlayanla siz iki bin adım yürüyün. Sizden birşey dileyene verin, ödünç isteyeniden yüz çevirmeyin".³⁷

Hammurabi Kanunları³⁸ ve Roma Hukukunun Oniki Levha Kanununda³⁹ yer alan kısas prensibi, Yahudi seriatında da kabul edilmiştir.⁴⁰ Ancak, İsa'nın geldiği dönemde Yahudi Hukukunun diğer hükümleri gibi kısas esası da Yahudi din bilginlerince yozlaştırılmış ve esas gayesinden uzaklaştırılmıştı. Öyleki bu dönemde bazı Yahudi din bilginleri, kısası gerektiren bir suç işleyen kişinin bu cezaya bedel olarak para ödemesi karşılığında o kişiye kısas uygulanmayabileceğini kabul ediyorlardı.⁴¹

Hz.İsa ise bu çeşit uygulamalarla seriatın emirlerinin yozlaştırılmasını önlemek ve toplumu daha sağlıklı bir yapı-

36 Çık. 21/24; Lev. 24/20; Tes. 19/21 .

37 Mat. 5/38-42; Luk. 6/29-30 .

38 Hammurabi Kanunları ile ilgili bkz. Thomas,D.W., *Documents From Old Testament Times*, Harper Torchbooks, New York, 1958; Tosun,M.,- Yalvac,K., *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Saduga Fermanı*, T.T.K. yay., Ankara, 1989 md. 196-197.

39 Oniki Levha kanunları ile ilgili bkz. Umur,Z., *Roma Huku ku Ders Notları*, ss. 87-88.

40 Yahudi seriatındaki kısas hükümleri için bkz. Çık. 21/24 Tes. 19/21; Lev. 24/20 .

41 Wilder,A.N., *Interpreter of Matta*, ss. 301-302.

ya kavuşturmak için suçluların öncelikle affedilmesi gerektiğini bildirmiştir. Nitekim, Kur'an-ı Kerimde de aynı doğrultuda şöyle buyurulmaktadır: "Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş. Yaralar da kısastır. (Ancak) Kim bunu bağışlarsa kendisi için o keffaret olur..."⁴²

İncillerde Hz.İsa'ya atfedilen ibarelerde zina ve fuhşun da yasak olduğu belirtilmekle beraber, zina fiilinin cezası konusunda Musa şeriatının emirleri gibi açık ve kesin hükümlere rastlanmamaktadır. Nitekim, Yuhanna İncilinde Hz.İsa, Yahudiler tarafından zina ederken yakalanan ve recmedilmek üzere kendisine getirilen bir kadını " ben de sana hükmetmem, git artık bundan sonra günah işleme"⁴³ diyerek serbest bıraktığı ifade edilmektedir.

Hz.İsa, incillerin bir başka yerinde de " Size zina etmeyin"⁴⁴ denildiğini işittiniz. Fakat ben size diyorum ki, bir kadına bakıp onu arzulayan her adam zaten yüreğinde o kadınla zina etmiştir"⁴⁵ buyurarak zinaya sebebiyet veren fiillerden de kaçınmayı cemaatine tavsiye etmektedir.

İncillerde ifade edildiğine göre Hz.İsa, cemaatine Tanrı adına hiçbir şey üzerine yemin etmemelerini de tavsiye etmiştir. "- Atalarınıza, yalan yere yemin etmeyin. Rabbin adına yaptığınız yeminlerinizi de tutun"⁴⁶ denildiğini işittiniz. Fakat ben size diyorum ki, hiç yemin etmeyin, ne gök

42 Maide. 5/45.

43 Cık. 20/14; Tes.5/45.

44 Mat. 5/27-28; Mark. 10/11-12; Luk. 16/18.

45 Yuh. 8/1-11.

46 Lev. 19/12.

üzerine, çünkü orası Tanrı'nın tahtıdır; ne yer üzerine, çünkü orası O'nun ayaklarının basamağıdır; başınızın üzerine de yemin etmeyin. Çünkü saçınızın tek telini ak ya da kara edemezsiniz. Evetleriniz evet, hayırlarınız hayır olsun. Bundan fazlası şeytandır".⁴⁷

ad- Herkesi Sevmek ve Salih Amel Yapmakla İlgili Hususlar: Hz.İsa, teblig hayatı boyunca cemaatine başta Allah'ı sevmek üzere komşularını, çevrelerindeki ve hatta düşmanları bile sevmek gerektiğini önemle belirtmiştir. Nitekim incillerin belirttiğine göre bir gün Farisi ve Saddusi din bilgileri İsa'yı sınamak için ona şeriatın en önemli buyruğu hangisidir? diye sormaları üzerine, İsa onlara şöyle demiştir: "Tanrın olan Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla sev. İşte ilk ve en önemli emir budur. İkinci emir ise 'komşunu kendin gibi sev'dir. Zira, şeriatın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki emre dayanır".⁴⁸

Hz.İsa, kişilerin düşmanlarını bile sevmeleri gerektiği konusunda da şöyle buyurmuştur: "Size komşunu sev, düşmanlarından nefret et ⁴⁹ denildiğini işittiniz. Fakat ben size diyorum ki düşmanlarınızı da sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki göklerde olan Tanrı'nın kulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem de iyilerin üzerine doğdurur. Yağmuru da hem doğruların hem de günahkarların üzerine yağdırır. Eger yalnız sizi sevenleri severseniz ne ödülünüz

47 Mat. 5/33-37.

48 Mat. 22/34-40; Mark. 1/28-34; Luk. 10/25-28.

49 Lev. 19/18.

olur? Yalnız kardeşlerinize selam verirsiniz fazladan ne yapmış olursunuz?".⁵⁰

Bu ifadelere göre Hz.İsa, cemaatine sadece kendilerini sevenleri değil, kendilerini sevmeyenleri de sevmelerini; sadece kendilerine iyilik edenlere değil, kendilerine kötülük edenlere de iyilik etmeleri gerektiğini tavsiye ederek, Allah'ın da iyi kötü, eğri doğru ayırmadan nimetini herkese sunduğunu hatırlatarak toplumu yüceltmeyi hedeflemiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde de mü'minlerin özellikleri sayılırken kötülüğe iyilikle karşılık vermek prensibi bu özelliklerin başında zikretilmektedir.⁵¹

İncillerde, Hz.İsa'nın cemaatini sadaka vermeye ve fakirlere yardım etmeye teşvik ettiğine dair ibarelere rastlamaktayız. Bu ibarelerde Hz.İsa, sadakayı gizli vermeyi ve gösteristen sakınmayı tabiilerine emretmektedir. "Dikkat edin. Yapacağınız doğru işleri gösteriş için insanların gözü önünde yapmayın. Öyle yaparsanız Tanrı'dan mükafat alamazsınız. Bu nedenle birisine sadaka vereceğiniz zaman bunu ilan etmek için önünüze borozan çaldırmayın. Zira, ikiyüzlü kişiler, insanların övgüsünü kazanmak için havralarda ve sokaklarda böyle yaparlar. Size doğrusunu söyleyeyim. Onlar ödülleri almışlardır. Siz sadaka vereceğiniz zaman sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Gizlilik içinde yapılanı gören Allah da sizi ödüllendirecektir".⁵²

Bu ifadelerde yapılacak ibadetlerin ve her türlü iyili-

50 Mat. 11/43-48; Luk. 6/27-28, 32-36.

51 Bkz. Ra'd. 13/22; Fussilet. 41/34.

52 Mat. 6/1-4.

ğın gösteriştten uzak gizlilik içinde yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak için yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'den nakledilen bir hadiste, kıyamet günü Allah'ın arşının gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf insandan birinin de sol elinin verdiğini sağ elinin duyamayacağı derecede gizli sadaka verenler olduğu bildirilmektedir.⁵³

Hz.İsa bir başka yerde de "senden dileyene ver, senden ödünç isteyen den yüz çevirme"⁵⁴ , "iki gömleği olan hiç olmaya versin, yiyeceği olan da böyle yapsın"⁵⁵ , "neyiniz varsa satın ve sadaka verin, kendinize eskimeyen kaseler, göklerde bitmeyen hazineler yapın. Zira, orada ne hırsız ona yaklaşır, ne de güve onu yer. Hazineniz nerede ise yüreğiniz orada olacak".⁵⁶

Yine incillerin bir başka yerinde Hz.İsa, zenginlerin yaptıkları ziyafetlere dost, akraba ve zengin komşularını değil; fakir, sakat, topal, kör ve kimsesizlerin davet edilmesini istemiştir. Çünkü dost, akraba ve zengin komşular da davet sahibini kendi davetlerine çağırıp karşılığını verirler. Halbuki, fakir ve yoksulların verecek birşeyleri olmadığından onları davet edenin mükafatının ahirette verileceğini söyleyerek fakir ve yoksullara iyi davranılmasını ve onların gözetilmesini tabiilerine tavsiye etmiştir.⁵⁷

Matta incilinde yer alan bir ifadeye göre de Hz.İsa kı-

53 Bkz. Müslim, *Sahih, Kitab-üz-Zekat*, cilt.IV, hd. no: 91, s. 810.

54 *Mat. 5/42.*

55 *Luk. 3/11 .*

56 *Luk. 12/33.*

57 *Luk. 14/12-14.*

yamet günü şöyle diyecektir: "Ey Tanrı'nın kutsadıkları gelin! Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan e-gemenliği miras alın. Çünkü açkımıştım bana yiyecek verdiniz; susamıştım bana içecek verdiniz; yabancıydım beni içeri aldınız; Cıplaktım beni giydirdiniz; hastaydım benimle ilgilediniz; zindandaydım yanıma geldiniz.

O vakit doğru kişiler O'na şu karşılığı verecekler: Biz seni ne zaman aç görüp doyurduk, ya da susamış görüp de içecek verdik? Seni ne zaman yabancı gördükde içeri aldık, ya da çıplak görüp de giydirdik? Seni ne zaman hasta ya da zindanda görüp de yanına geldik?

İsa onlara şöyle cevap verir: Doğrusu size söyleyeyim bu en basit kardeşlerimizden birisi için yapmış olduğunuzu benim için yapmış oldunuz.

Sonra solundakilere dönüp şöyle diyecek: Ey lanetliler çekilin önümden. İblis ve onun yandaşları için hazırlanmış olan sönmez ateşe girin. Çünkü açkımıştım bana yiyecek vermediniz; susamıştım bana içecek vermediniz; yabancıydım beni içeri almadınız; çıplaktım beni giydirmediniz; hasta ve zindandaydım benimle ilgilenmediniz.

O vakit onlar şöyle karşılık verecekler: Seni ne zaman aç, susamış, yabancı, çıplak, hasta ya da zindan da gördükde sana hizmet etmedik.

İsa'da onlara şöyle karşılık verecek: Size doğrusunu söyleyeyim, madem ki bu en basit kardeşlerden birisi için bunları yapmadınız, benim için de yapmamış oldunuz".⁵⁸

İncillerde yer alan bu ifadeler bize Hz. Peygamberden nakledilen şu kudsi hadisi hatırlatmaktadır:

"Yüce Allah kıyamet günü kullarına şöyle der:

- Ey Ademoglu, Ben hasta oldum da halimi sormadın.
- Aman ya Rabbi, Sen Alemlerin Rabbi'sin. Seni nasıl ziyaret edebilirim?
- Bilmiyor musun? Falanca kulum hastalandı da onu ziyaret etmedin. Eger onu ziyaret etseydin Beni orada bulacaktın.
- Ey Ademoglu, senden yemek istedim de, Bana bir şey vermedin.
- Ya Rabbi, Seni nasıl doyururum. Sen Alemlerin Rabbi'sin.
- Falan kulum yiyecek istedi, eger onu yedirmiş olsaydın, onun mükafatını yanımızda bulurdun.
- Ey Ademoglu, senden su istedim de vermedin.
- Aman Ya Rabbi. Sana nasıl su verbilirim. Sen Alemlerin Rabbi'sin.
- Falanca kulum susamıştı da ona su vermedin. Eger ona su verseydin onun mükafatını yanımızda bulurdun".⁵⁹

b- Hz.İsa'nın Vaaz Ettiği ve Yahudilerin İtiraz Ettiği Hususlar:

Hz.İsa vaaz ve öğretisinde şeriatin bazı emirleri ile ilgili yaptığı yeni düzenlemeler ve getirttiği yeni yorumlar Yahudi dini fırkalarından Saddusi ve Farisi din bilginlerinin uygulamalarına ters düşünce ve dolayısıyla da şeriati tekellerine almış olan bu grup mensublarının menfaatlerine dokununca, bu düzenleme ve yorumlara itiraz ederek bunlarla

59 Müslim, Sahih, Kitabü'l Birr ve 'Sıla ve'l Adâb, hd. no: 43, cilt.VI, s. 1990; Aliyy-ul Karî, el- Ehâdîs'ül Kudsiyye, tr. H.Hüsnü Erdem, D.İ.B.yay., Ankara,1982, s. 8.

ilgili olarak isa'ya suclu cikarmak istemislerdir. isa'nin seriatiin emirleri ile ilgili getirdigi yeni duzenleme ve yorumlarla Yahudilerin bunlara itirazlarini su noktalarda toplayabiliriz:

ba- isa'nin Cumartesi Yasagi (= Sebti) Cignedigine Dair itirazlar: Eski Ahit seriati haftanin yedinci gununu, o gunde hicbir sey yapilmayan kutsal sebt⁶⁰ gunu olarak tutmalarini Yahudilere emretmistti. Bu gunde siradan Yahudiler ibadet disinda hicbir is yapmazlardi. Ancak, rahipler bu gunde mezbahda kurban sunabilirdi. Hz.isa ise bu gunun yasaklarina uymayarak bu gunde hastalari iyilestirmis,⁶¹ sinagoglara giderek vaazlarda bulunmustur.⁶² Halbuki Saddusi ve Farisi gibi Yahudi firkalari bu gunde hastalari iyi etmenin de bir is oldugunu dolayisiyla da yasak olmasi gerktigini ileri surerek isa'nin bu gunde hastalari iyi etmekle, bu gunun kutsiyetini bozduğunu iddia ediyorlardi.⁶³ Hz.isa'da yaptigi eylemlerin cumartesi yasagini cignemek anlamina gelmediğini savunarak "sizden kim vardir ki onun bir koyunu olup da cumartesi gunu cukura dusunce onu tutup cikarmasin. Simdi insan koyundan daha degerli olduguna gore ona iyilik etmek niçin yasak olsun" buyurmustur.⁶⁴

Hz.isa'nin Yahudi dini firkalarinin ve din bilginleri-

60 Sebt: Yahudilikte haftanin yedinci gunu olarak kabul edilir. Bu gun, Allah tarafından butun insanlar için dinlenme gunu olarak tayin edilmiştir. Çünkü Allah'da kainati alti gunde yaratip yedinci gun dinlenmiştir. (E.A. Living stone, The Concise Dictionary of the Christian Church, s. 251).

61 Mat. 12/9-13; Mark. 3/1-6.

62 Mark. 1/12; Luk. 4/16 .

63 Carpenter, H., Jesus, s. 44 .

64 Mat. 12/11-12 .

nin anladığı anlamdaki cumartesi yasağını ihlal ettiğine diğer bir örnek olarak incillerde yer alan şu ifadeleri verebiliriz: "İsa, taraftarlarıyla bir cumartesi günü ekinler arasından geçiyordu. Açıkmiş olan öğrencileri başakları koparıp yemeğe başlarlar. Bunu gören Farisiler İsa'ya dönerek 'bak senin öğrencilerin cumartesi günü yapılması yasak olanı yapıyorlar' derler. İsa'da onlara geçmiş peygamberlerin hayatlarından örnekler vererek 'Davud peygamberin yanındakilerle birlikte açıkınca ne yaptığını duymadınız mı? diye sorar. O Tanrı'nın evine girerek kendisine ve yanındakilere yenmesi yasak olan, ancak rahiplerin yiyebileceği adak ekmeklerini yemiştir. Ya da rahiplerin her hafta tapınakta cumartesi ile ilgili emri çiğnedikleri halde suçlu duruma düşmediklerini şeriatte okumadınız mı? Size şunu söyleyeyim, burada tapınaktan daha büyük bir şey var. Eger size ben kurban değil merhamet isterim sözünün ne anlama geldiğini bilseydiniz suçsuz kişileri yargılamazdınız. Çünkü insanoglu cumartesi gününün sahibidir".⁶⁵

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Hz.İsa, cumartesi gününde Yahudi din bilginlerinin aşırıya kaçan yasaklama ve kısıtlamalarını çiğnemek suretiyle yaptığı eylemleri öncelikle geçmiş peygamberlerin hayatlarından örnekler vererek haklı çıkarmaya çalışmış, sonra da cumartesi yasağının insanoglu için kılındığını ileri sürerek, insanoglunun bu gün üzerinde hakimiyet hakkının bulunduğunu ve bu günün yasaklarına körü körüne uymanın akılsızlık olacağını söylemiştir.⁶⁶

65 Mat. 12/1-10; Mark. 2/23-28; Luk. 6/1-10 .

66 Carpenter, H., Jesus, s. 44 .

Hız.İsa'nın cumartesi yasağı ile ilgili getirttiğı bu yeni düzenlemeden, halkın bu günde yaşamları için zaruri olan eylemleri yapmakla bu günün kutsiyetini bozmuş olmayacağını ve yapılan eylemlerin şekline değil özüne vakıf olmanın gerekli olduğunu anlıyoruz.

bb- Hız.İsa'nın ve Taraftarlarının Temizlik Kurallarına Uymadıklarına Dair Yapılan İtirazlar: Yahudi din bilginleri İsa'nın öğrencilerinin ellerini yıkamadan yemek yediklerini, sözlü gelenek tarafından konan kapların ve çanakların temizlenmesi ile ilgili kurallara uymadıklarını ileri sürerek İsa'ya öğrencilerinin niçin böyle yaptıklarını sorarlar. İsa'da bu çeşit kuralların Allah tarafından değil, insanlar tarafından konan kurallar olduğunu söyleyerek, Yahudilerin bu çeşit kanun ve kuralları yazılı şeriatın önüne geçirmesini kınamıştır.⁶⁷ İncillerde bu konu ile ilgili nakledilen ifadeler şöyledir: "Kudüs'den gelen bazı Farizî fırkası mensubu din bilginleri İsa'nın çevresine toplanırlar ve onun öğrencilerinden bazılarının ellerini yıkamadan yemek yediklerini görürler. Bunun üzerine İsa'ya dönerek 'senin öğrencilerin neden atalarımızın geleneğine uymayarak ellerini yıkamadan yemek yiyorlar' diye sorarlar. Zira, bütün Farisi fırkası mensupları ve hatta bütün Yahudiler atalarının geleneği uyarınca ellerini iyice yıkamadan ve çarşıdan dönünce yıkanmadan kesinlikle yemek yemezlerdi. Ayrıca testi ve kapların temizlenmesi konusunda da pek çok kurallar koymuşlardı.

İsa, onların bu sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Yeşeya'

67 Carpenter, H., *Jesus*, s. 47 .

nın siz iki yüzlülerle ilgili peygamberlik sözü ne doğrudur. O, ' Bu halk dudaklarıyla Tanrı'yı sayar, ama yürekleriyle O'ndan uzaktır. Boşuna O'na taparlar. Çünkü öğrettikleri sadece insan kurallarıdır".⁶⁸

Siz Tanrı'nın emrini bir kenara bırakmış, insanlar tarafından konan kurallara uyuyorsunuz. Siz kendi geleneginizi sürdürmek için Tanrı'nın buyruğunu bir kenara itmeyi ne de güzel beceriyorsunuz. Musa, 'anne babana iyilik et. Onlara söven mutlaka ölümle cezalandırılacaktır'⁶⁹ diye buyurmuştur. Fakat siz, eğer bir adam annesine yahut babasına, benden alacağınız tüm maddi yardım kurbandır, yani Tanrı'ya adanmıştır derse, artık annesi yahut babası için bir şey yapmasına izin yok diyorsunuz. Böylece nesilden nesile aktardığınız geleneklerle Tanrı'nın sözünü geçersiz kılıyorsunuz.

İsa, halkı yanına çağırıp onlara ' hepiniz beni dinleyin ve şunu belleyin ki insanın dışında olup içine giren bir şey onu kirletmez. İnsanı kirleten ondan çıkan şeylerdir. Çünkü kötü düşünceler, ahlaksızlık, hırsızlık, cinayet, zina, aç gözlülük, kıskançlık, iftira ve akılsızlık hepsi içten kaynaklanır ve insanı kirletir".⁷⁰

Bu ifadelere göre Hz.İsa, cemaatine öncelikle yazılı seriatte bulunan emirlere uymaları gerektiğini söyleyerek Yahudilerin yaptığı gibi insanlar tarafından konan ve nesilden nesile aktarılarak gelenekselleşen kuralları bu emirlerin üzerinde tutmamalarını tavsiye etmiştir. Zira, Yahudiler ge-

68 İsa'yâ. 29/13.

69 Cık. 20/12; 21/17; Lev. 20/9; Tes. 5/16.

70 Mark. 7/1-23; Mat. 5/1-20.

leneklere uyarak Allah'ın emirlerini yerine getirmiyorlardı. Yine Hz.İsa bu ifadeleriyle sadece vücudun dışını temizlemenin yeterli olmadığını, asıl önemli olanın ruhu ve kalbi arındırarak manevi olgunluğa erdirmek olduğunu da belirtmiştir.⁷¹

bc- İsa'nın Boşanmayı Yasakladığına Dair İtirazlar:

Hız.İsa'nın boşanma konusunda getirdiğı yeni düzenlemeyi daha iyi anlamak için onun geldiğı dönemde Yahudi şeriatında boşanma konusunda yer alan emrin nasıl uygulandığını görelim.

Hız.İsa'nın geldiğı dönemde evlilik ve buna bağı olan boşanma ile ilgili şeriatın emirleri en çok tartışılan konular arasında yer alıyordu. Yahudiler evlilik kurumunu, kişinin kendi yerine varis bırakmasına vasıta olan bir kurum olarak görüyorlardı.⁷² Bu nedenle de tek evliliğin bağlayıcılığı karşı konulmaz bir emir olarak kabul edilmiyordu. Nitekim Hız.İbrahim'e Tanrı tarafından karısı kısır olduğu için bir cariye olan Hacer'le evlenip çocuk sahibi olması bildirilmişti.⁷³

Yahudi şeriatında kadınlar ancak kısırlıklarından dolayı boşanabiliyorlardı. Bundan başka hiçbir sebep evliliğin feshi için geçerli sayılmıyordu. Yahudi dini fırkalarından Sadıdusi ve Farisiler de şeriatın kişiden verimli olmayı ve çoğalmayı talep ettiğini ileri sürüyorlardı. Nitekim onlara göre Tevratın "semerele olun ve çoğalın"⁷⁴ emri çiftlerin çocuk sahibi olmaları gerektiğini bildirir.

71 Carpenter, H., Jesus, s. 48.

72 Oesterley- Robinson, Hebrew Religion, s. 168.

73 Tekv. 16/2-4; Okandan, R.G., Hukuk Tarihi, s. 177 .

74 Cık. 1/22 .

Musa şeriatında sadece, bir adam bir kadınla evlenir de onda utanılacak birşey bulursa ve bundan dolayı da kadın kocasının gözünde lütuf bulmazsa kocanın o kadın için boş kağıdı yazıp onu boşayabileceğine izin verilmişti.⁷⁵ Bundan başka hiçbir sebep boşanma için geçerli sayılmıyordu. Ancak Yahudi dini grupları bu hükmü farklı şekillerde yorumlamışlardır. Bunlardan Shammai⁷⁶ ekolü bu hükümde geçen "utanılacak bir şey" ifadesini ahlaksızlık olarak yorumlayarak, ahlaksızlıktan başka hiçbir sebebin boşanma nedeni olamayacağını ileri sürmüştür.⁷⁷ Diğer bir Yahudi grubu olan Hillel⁷⁸ ekolü ise kadından ortaya çıkan ve kocayı hoşnutsuz kılan her fiilin, ister küçük ister büyük olsun, boşanma nedeni olabileceğini ileri sürmüştür.⁷⁹

Yahudi din bilginlerinin önde gelenlerinden Rabbi Akiba ise "kadın kocasının gözünde lütuf bulmazsa" ifadesini koca, karısına tercih edebileceği başka bir kadın bulduğunda onu boşayabilir şeklinde yorumlamıştır.⁸⁰

Yahudi şeriatının ve Yahudi din bilginlerinin boşanma konusundaki bu düşüncelerine karşı, Hz.İsa'nın görüş ve düşünceleri Yahudiler arasında şaşkınlık meydana getirmiştir.

75 Tes. 24/3.

76 Shammai: Hz.İsa döneminde Musa şeriatının emirlerini kattı, sert ve esneklikten uzak bir şekilde yorumlayan bir Yahudi ekolüdür. (E.A. Livingstone, The Concise Dictionary of the Christian Church, s. 472).

77 Baron,S.W., A Social and Religious History of the Jews, s. 180, Carpenter,H., Jesus, s. 38.

78 Hillel: Hz.İsa döneminde Musa şeriatının emirlerinin yorumlanmasında, Shammai ekolünün aksine daha liberal bir görüşe sahip bir Yahudi ekolü (E.A. Livingstone, age. s. 242.

79 Baron,S.W., age., ss. 236-237.

80 Baron,S.W., age., s. 236; Carpenyer,H., age., s. 39.

İsa'nın boşanma konusundaki düşünceleri ve Yahudilerin ona itirazı İncillerde şu şekilde yer almaktadır: "Bir gün Farizî din bilginleri, İsa'yı sınamak için ona şöyle derler: 'Bir adamın herhangi bir nedenle karısını boşaması şeriata uygundur?

İsa onlara şu karşılığı verdi: Kutsal yazıları okumadınız mı? Yaradan tâ başlangıçta insanları erkek ve dişi olarak yarattı ve şöyle dedi: Bu nedenle kişi annesini ve babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar. Zira onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayırmazın.

Farisiler İsa'ya 'Öyleyse Musa neden erkeğin karısına bir boş kağıdı verip onu boşayabileceğini söyledi?

İsa onlara ' Musa karılarınızı boşamanıza, kalplerinizin katılığından dolayı izin vermiştir. Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söylüyorum. Karısını cinsel ahlaksızlıktan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen zina etmiş olur. Boşanmış kadınla evlenen de zina etmiş olur".⁸¹

Bu ifadelerden anladığımıza göre Hz.İsa boşanmayı yasaklarken düşüncesine delil olarak Musa şeriatındaki "erkek ve kadın ikisi de Allah tarafından yaratılmıştır"⁸² ifadesini göstererek bunu da "kişi annesini babasını bırakacak karısına yapışacaktır"⁸³ ifadesiyle desteklemiştir. Bu ifadelerle Hz.İsa evliliğin Allah tarafından çözülmez bir bağ olarak görüldüğünü göstermek istemiştir. İsa'ya göre, Musa boşanmaya

81 Mat. 19/1-9; Mark. 10/1-12.

82 Cık. 2/24 .

83 Mat. 19/5 .

izin vermekle Allah'ın insanlara verdiği bu nihai emri insanların tutamayacağını bildiğinden, insanların bu konudaki anlayışlarıyla Allah'ın emri arasında uzlaştırmaya giderek, emri insanların yerine getirebilmesi için yumuşatmak istemiştir. Ancak, İsa'ya göre Allah'ın evlilik konusundaki gerçek arzusunun evliliğin sürekli olması gerektiği şeklinde olduğundan zinadan başka hiçbir sebep boşanma için geçerli değildir.⁸⁴

2. Hz.İsa'nın Şeriata Getirdiği Yenilikler:

Hz.İsa şeriata emirlerinin gaye ve hedeflerini dikkate alarak ve onların orijinalliklerini bozmadan yeniden yorumlamış ve onlara yeniden işlerlik kazandırmayı hedeflemiştir. Onun şeriata getirdiği yenilikleri şu noktalarda toplayabiliriz:

i- Hz.İsa, Eski Ahit şariatını bir bütün olarak ve kendi dönemindeki şartları da dikkate alarak ele almış ve onları yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Zira, ona göre "şariat ve peygamberler Yahya'ya kadar idi. O zamandan itibaren Allah'ın egemenliği müjdeleniyor ve herkes oraya girmeye çalışıyor"⁸⁵ İsa'nın bu sözünden onun şeriata ortadan kaldırıldığını savunduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. O, bu sözünü şeriata emirlerine uymayarak günahkar olan insanların Yahya ile birlikte bu günahlarından tevbe etmeye ve yakında gelecek olan kıyamet gününe hazır olmaya çağırılmaya başladıklarını ifade etmek istemiştir.

ii- Hz.İsa, Yeni Ahit sistemiyle şeriata ve emirlerinin

⁸⁴ Carpenter, H., *Jesus*, s. 35.

⁸⁵ Luk. 16/16; Mat. 11/12.

Yahudi din bilginlerinin tekelden kurtarılarak halkın anla-

yabileceği ve uygulayabileceği ahlâkî bir düzeye getirilmemesinden memnun kalmıştı. Öyle ki ona göre ancak böyle bir şeriat halk tarafından kolayca benimsenip uygulanabilirdi.⁸⁶ "İnsanların size ne yapmalarını istiyosanız, siz de onlara öyle yapın. Çünkü şeriat ve peygamberler bunu emreder".⁸⁷ Hz.İsa'ya göre Yeni Ahit sisteminin eskisini her türlü fazlalık ve aşırılıklardan arındırması ve onun hükümleriyle ilgili esas gayeye yönelik bilgiler vermesi kişinin ruhunu şeriata bağlamaya, onun hakkında olumlu düşünmeye ve onu yüceltmeye götürür.⁸⁸

iii- Hz.İsa'nın gelişiyle şeriatın emirlerine aşırı ve körü körüne bağlılığı ortadan kaldıran bir şeriat anlayışı ortaya çıkmıştır.⁸⁹ Bu yeni anlayışta Hz.İsa kendini taraftarlarına model olarak sunar. Söyle ki "benim size emrettiğim gibi, siz de birbirinizi sevin".⁹⁰ Bazen de çocuklarına örnek olan bir baba gibi Semavi Baba (Tanrı) yı örnek vermiştir.⁹¹ Hz.İsa'ya göre kendisi tarafından yaşamı düzenleyici olarak konan her bir emir ve yasak şeriata muhalif olmayıp, bilakis onu tamamlamak ve onun emirlerinin daha iyi uygulanmasını sağlamak içindir.⁹²

iv- Hz.İsa, şeriatın yargı, merhamet, inayet, iman gibi ağır ve önemli konuları ile bunlara nispeten daha hafif olan-

86 Stevens,G.B., The Theology in the New Testament, ss.21-22

87 Mat. 7/12.

88 Denney,J., Law in the New Testament, s. 75.

89 Stevens,G.B., Theology of the New Testament, s.21.

90 Yuh. 13/34.

91 Bkz. Mat. 5/43/48.

92 Stevens, age., s. 22 .

larının arasını ayırıp, önemsizlerinin yerine getirilip, önemlilerinin terkedilmesini kınar ve önemlilerinin mutlaka yerine getirilip önemsizlerinin de terkedilmemesi gerektiğini vurgular. Şöyle ki "Vay başınıza Farisi ve Yazıcı iki yüzlülere, siz nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını veriyorsunuz da, şeriatın daha ağır işleri olan adaleti, merhameti ve imanı bırakıyorsunuz. Bunları yapmalı, onları da terketmemeli idiniz".⁹³

Hız.İsa, döneminde şeriatın ahlâkî emirlerine gereken önemin verilmemesinden şikayetçi olmuştur. Bu nedenle kendisi bu ahlâkî emirlere çok büyük önem vererek bunların yeniden işlerlik kazanması için çalışmıştır. Öyle ki o, kişi mezbahta kurban sunacağı bir sırada kardeşi ile arasında bir mesele olduğunu hatırlarsa, kurbanını mezbahda bırakıp önce kardeşi ile barışmasını sonrada kurbanını sunmasını emretmiştir.⁹⁴ Kanaatimizce, Hız.İsa böyle bir durumda kişiye öncelikle kardeşi ile barışması gerektiğini emretmekle kişiler arası ilişkilerin Yahudilerce son derece önemli olan kurban ibadetinden bile önemli olduğunu belirtmek istemiştir.

Hız.İsa'ya göre şeriatın emirlerinin yerine getirilmesinde aşırı kuralcı olmak, bu emirlerin değerini düşürerek kişilerin aralarında ayırma gitmesine sebebiyet vermiştir.⁹⁵ Halbuki, şeriatın bütün emirleri ilahi hukukun parçaları olduklarından, kişilerin bu emirler arasında ayırma gitme ve

93 Mat. 23/23; Davies,W.D., "Law in the New Testament", s.21

94 Mat. 5/23-24.

95 Carpenter,H., Jesus, s. 34.

aralarında şu daha önemli onu yerine getireyim, şu daha önem-
siz onu yerine getirmeyeyim şeklinde tercih hakkı yoktur.⁹⁶

v- Hz.İsa, döneminde fertlerin vicdanlarında ve uygula-
rında şekilcilikden öteye geçememiş, ruhsuz şeriat anlayışını
acııkca tenkid etmiştir.⁹⁷ Onun bu konudaki tenkid ve eleşti-
rileri yalan yere yemin, kişinin komşusuna ve çevresine karşı
tutum ve davranışları, boşanma, cumartesi yasağı ve bazı te-
mizlik kurallarına şekilsel riayet konularında yoğunlaşmıştı.
Örneğin, İsa'nın cumartesi yasağı ve evlilik kurumuyla ilgi-
li o dönemde mevcut kanun ve düzenlemelere yönelttiği eleşti-
riler o dönemde bu kanunlara karşı gösterilen aşırı riayete
ve bu riayet sonucunda da toplumda ortaya çıkan düzensizlik
ve haksızlıklara yönelikti. Öyle ki bu dönemde Yahudiler cu-
martesi yasağı, evlilik ve temizlikle ilgili kurallara aşırı
şekilde bağlı kalırken; boşanma, zina gibi konularda çok ta-
vizkar ve esnek davranıyorlardı.İşte İsa bu çeşit uygulamalara
karşı çıkmakla şeriatın emirlerini ortadan kaldırmayı değil,
onları bir bütün olarak kabul ederek hepsine aynı özen ve
dikkatin gösterilmesini sağlamak istemiştir.⁹⁸

H.z.İsa'nın Eski Ahit şeriatı hakkındaki tutum ve
davranışlarıyla ilgili sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Ya-
hudi bir ailede dünyaya gelen, Yahudi şeriatı ve gelenekleri-
ne göre yetişen ve sadece Yahudi ırkına peygamber olarak
gönderilen H.z.İsa Eski Ahit şeriatını tamamiyle benimsemiş ve

96 Denney,J., "Law in the New Testament", s.75; Carpenter,
H., *Jesus*, ss. 34-35.

97 Denney,J., *agm.*, s. 75; Davies,W.D., "Law in the New Tes-
tament", s. 97.

98 Carpenter,H., *age.*, ss. 36-37; ayrıca bkz. Luka.13 .

hayatı boyunca da onun emirlerini uygulayarak taraftarlarına da uygulamalarını emretmiştir. Nitekim, taraftarlarından bazılarının şeriatın emirlerinin uygulanmasında kayıtsız kaldıklarını görünce onlara " **ben şeriatı ve peygamberleri ortadan kaldırmaya değil, bilakis onları tamamlamaya geldim**"⁹⁹ buyurarak onları uyarmıştır. Hz.İsa şeriatın emirlerini yerine getirirken onları Yahudi din bilginlerinin öze değilde şekle yönelik yorum ve uygulamalarından kurtarmıştır. Zira, ona göre asıl önemli olan bu emirlerin özünü ve ruhunu kavrayarak onları yaşamda tatbik etmektir. Yoksa körü körüne bu emirleri uygulamak değil.

⁹⁹ Mat. 5/17.

İKİNCİ BÖLÜM

HAVARİLER DÖNEMİNDE ŞERİAT MESELESİ

A- HZ.İSA'DAN SONRA İLK KUDÜS CEMAATİNİN DURUMU:

Hız.İsa,Yahudi görevliler tarafından tutuklanıp¹ kısa bir sorgulamanın ardından Yahudi cemaatinin ileri gelenlerinin oluşturduğu Sanhedrin meclisi tarafından Tanrı'nın adını lekeleme suçuyla yargılanmış ve cezalandırılmak üzere Roma valisi Pilatus'a teslim edilmişti.² Halbuki, Hız.İsa Yahudi ileri gelenleri tarafından Tanrı'nın adını lekelemekle ve bu şekilde de küfre girmekle suçlanıyordu ve böyle bir suçtan dolayı da Yahudilerce resmi Roma makamlarına teslim edilmesi gerekmiyordu. Çünkü İsa'ya isnad edilen suça verilecek ceza Eski Ahit şeriatında açıkca belirtilmişti.³ Bu cezanın Yahudilerce İsa'ya uygulanmaması ve onun cezalandırılmak için Romalı idarecilere teslim edilmesi dini olmaktan çok siyasi nedenlere dayanıyordu. Zira, Hız.İsa mesihlik iddiası ile Kudüs'e dönmüş, kutsal mabedi kendi menfaatlerine ve çıkarlarına alet eden sahte dindarlardan temizlemişti. Ayrıca Roma idaresine karşı isyancı bir tavır takınan ve onlarla siyasi mücadele yapmanın gereğine inanan zealot hareketi de onun taraftarlarıncada benimseniyordu.⁴ Hız.İsa, Yahudilere ve Romalılara karşı doğrudan bir isyan teşebbüsüne girmemiş olsa da, onun sözleri, tutum ve davranışları hem Yahudilerin hem de Romalıların menfaatlerini bozduğundan bir isyan gibi görülüyordu. Zira, Sanhedrin meclisinin İsa'yı küfürle ithamının altında ölüm cezası yoktu. Ölüm cezası onun Roma valisi Pilatus'a karşı bir ayaklanma planladığı şeklindeki bir iddianın ortaya

1 Yuh. 18/22.

2 Mat. 27/2; Carpenter,H., Jesus, ss. 78-79.

3 Bkz. Tes. 13/8-11.

4 Carpenter, age., s. 81.

atılmasından sonra verilmiştir.⁵ Devlete isyana teşebbüs suçundan Pilatinus tarafından ölüme mahkum edilen Hz.İsa, Hristiyan inancına göre çarmıha gerilmek suretiyle idam edilmiştir.⁶

Hız.İsa'nın, yakında ilahi hukukun hakim olacağı ilahi bir devlet kuracak Mehdi olduğuna inanan havariler hiç beklemedikleri bir anda ansızın Hız.İsa'yı kaybetince üzüntü ve şaşkınlık içinde ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Çünkü, İsa onlara daima yeni bir hayattan, pek yakında gelecek olan ilahi hükümlanlığın parlak günlerinden bahsediyor ve onları bu hayata hazırlamak için imana ve tevbe etmeye çağırıyordu. İsa'nın aralarından ayrılmasından sonra artık herşeyin bittiğine inanan havariler mahzun ve bitkin bir şekilde ilk işlerine geri dönmeye bile başlamışlardı.⁷ Bu ruh hali içinde korku ve endişenin de verdiği bir yıkımla Kudüs'ü terkeden ilk cemaat mensubları Galile'ye doğru yola çıkarlar. Hristiyan inancına göre, işte bu esnada ölümden dirilen İsa onlara görünerek onlardan ümitsizliğe kapılmamalarını ve öğretisini yaymaya devam etmelerini istemiştir.⁸ İsa'nın kendilerine görünmesi ümitsizliklerinin ve karamsarlıklarının ortadan kalkmasına, kendilerine olan güvenlerinin tazelenmesine ve

5 Smart,N., *The Religious Experience of Mankind*, Collins, Fount Paperbacks, New York, 1969, ss. 412-413; Barnes, *The Rise of Christianity*, ss. 156-157; Renan,E., *İsa'nın Hayatı*, tr. Ziya İlhan, M.E.B. yay. Ankara, 1982, s. 214-216; Altındal,A., *Üç İsa*, Sibel Özbutun , İstanbul, 1992, ss. 91-92.

6 Bu konu ile ilgili incillerin hepsi bilgi vermektedir. Kur'an-ı Kerim'e göre ise Hız.İsa'yı ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler. Onlar ancak İsa'ya benzeyen baska birini öldürmüşlerdir. (Bkz. Nisa. 4/157-158).

7 Smart,N., *age.*, s. 413.

8 Bkz. Mat. 28/10; Mark. 16/8-10; Luk. 24/10-12; Yuh.20/7-9.

yeni bir istek ve arzuyla İsa'nın öğretilerine yeniden sarılma-
larına sebebiyet vermiştir.⁹

1- Havarilerin Kudüs'de Teşkilatlanması ve Misyon Faali- yetleri:

Yeni bir istek ve arzuyla Kudüs'e geri dönen havariler, ilk iş olarak İsa'ya ihanet eden havari Yahuda'nın yerine Yahya peygamberin vaftizinden beri bütün hadiselerin şahidi olan şakirtlerden birini havari olarak seçmek olmuştur. Cemaat arasında bu şartı taşıyan iki kişi bulunuyordu. Bunlar dan Mattia kura sonucu onikinci havari olarak seçilmiştir.¹⁰ Bundan sonra havariler bir defaya mahsus olmak üzere İsa tarafından tayin edilen ve halefleri olmayan kişiler olarak sayılmışlardır.¹¹

Kudüse geri dönen ve onikinci havari meselesini de bu şekilde halleden havariler ve ilk cemaat mensubları burada bir taraftan normal hayatlarını devam ettirmeye çalışırken, diğer taraftan da İsa'nın kardeşi olduğu için cemaatin tabii lideri olarak kabul edilen Yakub'un başkanlığında teşkilatlanmaya başlamışlardı. Rivayetlere göre akşamları Yuhanna adlı Markos'un evinde toplanarak İsa ile yaşadıkları hatıraları yadeden bu ilk mü'minler, böylece İsa'ya olan sevgilerini koruyarak onun öğretilerine bağlı kalmaya devam ediyorlardı. Bu insanlar yaşamlarını birer Yahudi olarak sürdürerek üstadları İsa tarafından kendilerine öğretilen şeyleri koruyup yerine getirmeye çalışıyorlardı. Bunlar şeriatın emirlerine

9 Renan, E., **Havariler**, tr. Z. İlhan, M.E.B. yay., İstanbul, 1948, s. 42.

10 Onikinci havarinin seçimi ilgili bkz. **Res.İş. 1/12-26**; Shoeps, H.J., **Paul**, ss. 70-71.

11 Renan, **age.**, s. 46.

de son derece bağılı idiler.Çünkü kendilerine rehber edindik-
leri İsa'da şeriata hayatı boyunca bağılı kalmış ve onun ge-
reklerini yerine getirerek onu tamamlamaya çalışmıştır.¹² Ni-
tekim havarilerin ve diğer mü'minlerin oluşturduğu ilk cemaat
mensubları diğer Yahudiler gibi düzenli bir şekilde mabede
devam ediyor ve onlardan daha bir bağlılıkla şeriatın emirle-
rini yaşamlarında tatbik etmeye çalışıyorlardı.Bunların diğer
Yahudilerle aralarındaki tek fark İsa'nın şahsı ile ilgili
idi. Bunlar, İsa'nın Musa kavmini ve dinini ıslah etmek için
gönderilmiş bir elçi ve mesih olduğuna inanırken, Yahudiler
bunu reddediyorlardı.¹³ Bunun dışında itikât, ibâdet ve
muamelata ilişkin konularda Yahudilerle aralarında hiçbir
fark yoktu.¹⁴ Hatta bunlar kendilerini ayrı bir mezhep olarak
görmediklerinden kendilerine ait bir mabedleri ve ibâdet yer-
leri bile yoktu.¹⁵

Günlük yaşantıları son derece basit olan bu mü'minler
topluluğu, İsa'nın hayat felsefesini kendilerine rehber edin-
mişlerdi. Öyle ki hiç kimse sahip olduğu mal-mülkün kendile-
rine ait olduğunu savunmuyordu. Durumu iyi olanlar mallarını
mülklerini satarak fakirlere dağıtıyordu.¹⁶ Bu yardımlaşma ve
kardeşlik sayesinde kısa zamanda Yahudi toplumu içinde çıkar
ve menfaatin yer almadığı sayıca az, fakat ruhen birbirine
kenetlenmiş bir cemaat ortaya çıkmıştır. Toplumda ezilen,

12 Mat. 5/17-19; Çelik,M., Süryani Kilisesi Tarihi, ss.10-11

13 Res.İş. 5/28-42; Renan,E., Havariler, ss. 71-72; Bihlme-
yer,K.- Tuchle,H., I. ve IV. üncü Yüzyıllarda Hitistiyân-
lık, tr. Antun Göral, 1979, ss. 17-18.

14 Res.İş. 7/53; 10/11-16; Bihlmeyer-Tuchle, age., s. 18.

15 Renan, age., s. 73

16 Res.İş. 2/43; 3/1-26; 4/36; 5/1-12; Renan, age., s. 67.

horlanan ve küçük görülen insanların daha çok rağbet ettiği bu cemaat, cemaat lideri Yakub tarafından teşkilatlandırılarak zamanla Kudüs ve civarında önemli bir güç odağı haline gelmişti. Zira, bu cemaat kısa zamanda büyük bir taraftar kitlesini kendine çekmeyi başarmıştı. Öyle ki sadece Kudüs ve civarında yaşayan ve ırken Yahudi olanlar değil, halkları putperest olan toplumlar da bu harekete ilgi duymaya başlamışlardı.¹⁷ Bunun üzerine bazı havariler İsa'nın sadece Yahudi ırkına gönderilmiş bir elçi olduğunu ileri sürerek, İsa'nın onları başka milletlere gitmemeleri konusunda uyardığına dikkat çekmiş ve tebliğ sahasını sadece Yahudilerle sınırlı tutmayı savunmuşlarsa da Petrus gibi önde gelen diğer havariler İsa'nın, ölümden dirildiği üçüncü günde "**havarilerinin Yahudiler dışındaki diğer milletlere gidebileceklerine**"¹⁸ izin verdiğini ileri sürerek tebliğ sahasının Yahudilerle sınırlı olmadığını savunuyorlardı.¹⁹ Havarilerin Yahudiler dışında ki milletleri de İsa'nın öğretilerine davet edebileceklerine izin verilmesinden sonra cemaat lideri Yakub havarileri sistemli bir şekilde organize ederek Kudüs dışına başta Yahudilerin bulunduğu yerler olmak üzere civar bölgelere göndermeye başlamıştır. Bu şekilde havarilerin önderliğinde Kudüs dışına gönderilen gruplar çalışmalarını yıllık raporlar halinde Yakub'a sunarlardı. Sistemli ve organize bir şekilde yürütülen bu çalışmalar kısa sürede meyvasını vermeye başla-

17 Weiss, J., **Earliest Christianity, A History of the Period A.D. 30-150**, Harper Torchbooks, New York, 1959, ss.660-661

18 Mat. 28/18-19.

19 Bkz. Barker, G., **Hristiyanlık ve Laiklik Tarihi**, Zafer Matbaası, İstanbul, 1985, ss. 11-13.

mıştı. Öyle ki İsa'nın ve onun dünyadan ayrılışından sonra havarilerin Musa şeriatına getirdiği yeni yorumlar her tarafta ilgi uyandırmaya başlamıştı. Hatta bu dönemde Suriye-Filistin bölgesinin putperest halkı bile yavaş yavaş bu harekete katılmaya başlamıştı.²⁰ İşte bütün bu çalışmaların devam ettiği dönemde Pavlos adlı birinin de bu ilk çekirdek cemaate katıldığını görüyoruz. Günümüz Hristiyanlığının temellerinin kendisine dayanması ve Hristiyanlık için son derece önemli olması bakımından Pavlos'un hayatına ve ilk cemaata katılışına bir göz atalım.

2- Pavlos'un Hristiyan Oluşu ve İlk Cemaat İçindeki Misyon Faaliyetleri:

Pavlos, Anadolunun güneyinde Akdeniz kıyısında bir liman şehri olan Tarsus'da yaklaşık M.Ö. 8 veya 7 yıllarında Yahudi bir anne babadan dünyaya gelmiş, çocukluğunda haham tahsili yanında dönemin çok kuvvetli olan Hellenistik kültürünü de alarak yetişmiş, aslen Farizalılar mezhebine mensub şeriata ve onun emirlerine son derece bağlı koyu bir Yahudi olmakla beraber, dönemim bütün felsefî ve dinî akımlarına da vakıf aydın bir Roma vatandaşıydı.²¹ Geleneksel kilise rivayetleri onun Hristiyan olmadan önce İsa'nın ve taraftarlarının azılı bir düşmanı olduğunu kaydederler. Kendi ifadesine göre M.S.34 yılında Şam'da yaşayan bir Hristiyan topluluğunu yok etmek için bu kente giderken, İsa kendisine bulutlar arasından görünüp "Saul Saul²² Niçin bana eziyet ediyorsun? diye seslen-

20 Weiss,J., *Eaerliest Christianity*, ss. 677-680; Çelik,M., *Süryani Kilisesi Tarihi*, ss. 13-14.

21 Bkz. Res.İş. 22/3; 9/11; 21/39; 23/6; 25/5; Shoeps,H., *Paul*, ss.24-25; Sanders,E.P., *Paul*, ss. 8-10.

22 Saul: Pavlos'un diğer bir adı.

diğini, kendinin de 'Ya Rab, Sen kimsin'? şeklinde hayretler içerisinde karşılık verdiğini, sesin de "Ben eza ettiğin İsa'yım, kalk şehre gir ve ne etmen gerekir sana söylenecek" diye emrettiğini anlatır.²³

Şam yolunda ki bu istigrak (=vizyon) la İsa'nın cemaatına iltihak, Pavlos'un hayatında büyük bunalımlara yol açmıştır. Üç yıllık bir inziva hayatından sonra, İsa'nın mesajının sadece Yahudilere değil, tüm insanlığa yönelik olması gerektiği sonucuna vararak misyon faaliyetine başlayan Pavlos, ilk olarak havarilerle tanışmak için Kudüseye gitmiştir. Burada marzisi iyi bilindiğinden, havarilerce kuşkuyla karşılanmasına rağmen, Barnabas'ın aracılığıyla cemaat lideri Yakub ve diğer havarilerle tanıştırılır.²⁴ Hz.İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görüldüğü kanaatı o dönemde çok yaygın bir düşünce olduğundan, Pavlos'un bu vizyonu da cemaat arasında kabul görmüş ve bunun ileride doğuracağı problemler pek hesaba katılmamıştı.²⁵ Kısa bir dönem Kudüs'de kalan ve bu esnada eski dindaşlarıyla yani Yahudilerle münakaşa ve tartışmalara giren Pavlos, durumun ciddiyeti üzerine Kudüs cemaati tarafından can emniyetinin sağlanması düşüncesiyle Tarsus'a gönderilmişti.²⁶

Kudüs cemaatinin yoğun misyonerlik faaliyetleri sonucunda, Antakya'da bazı putperst asıllı kişilerin Hristiyan olduğu haberi Kudüs'e ulaşınca, Barnabas, cemaatin lideri Yakub tarafından Antakya'ya gönderilir. Burada durumun çok el-

23 Res.İş. 9/1-22; 22/1-20.

24 Michel,T., Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, Orhan basımevi, İstanbul, 1992, ss. 45-46; Res.İş. 9/26.

25 Çelik,M., Süryani Kilisesi Tarihi, s. 15.

26 Res.İş. 9/28-30; Renan,E., Havariler, ss. 45-46.

verisli olduğunu gören Barnabas, Tarsus'a giderek Pavlos'u alır ve Antakya'ya getirir.²⁷ Barnabas ve Pavlos burada beraber çalışarak putperestlikten hiristiyanlığa dönen insanlardan oluşan düzenli bir cemaat kurmayı başarırlar. Düzenli bir şekilde organize edilen bu cemaat Hz.İsa için ilk defa kurtarıcı Mesih adını kullanmaya başlar ve kendilerine ilk defa Hiristiyan "mesihçi"ismi burada verilmeye başlanır.²⁸ Ancak bunlar henüz ayrı bir mabede ve ayrı bir dine sahip olma-yıp diğer Yahudi asıllı Hiristiyanlar gibi sinagoglara devam edip şeriatın emirlerini uygulamakta idiler.

3- İlk Cemaat Arasında Şeriat Konusunda Ortaya Çıkan İhtilaflar ve Kudüs Havariler Konsili:

Pavlos ve Barnabas'ın Antakya'da bulunduğu sırada, Kudüs'den buraya bir grub yahudi asıllı Hiristiyan gelir. Bu kişiler putperstlikten Hiristiyanlığa dönenlerin seriata karşı gevşek davrandıklarını ve sünnet olmadıklarını görünce onlara sünnet olma ve şeriatın emirlerine uyma ve sünnet olma konusunda baskı yapmaya başlarlar. Ancak, böyle bir baskı ilk cemaat arasında birtakım münakaşa, sürtüşme ve huzursuzluğa yol açmıştır. Bu durum üzerine cemaat içinde ortaya çıkan bu huzursuzluğu gidermek ve birliği yeniden sağlamak için Pavlos ve Barnabas'ın da aralarında bulunduğu bir temsilciler heyeti seçilerek Kudüs'e gönderilir.²⁹

İlk cemaat içinde ortaya çıkan ihtilafları çözümlmek ve cemaatin birlik ve beraberliğini yeniden sağlamak için

27 Res.İş. 11/22-26; Sanders,E.P., Paul, s. 19.

28 Res. İş. 11/19-26; Wallace- Hadrill, Christian Antioch, Cambridge Univ. Press, 1992, s. 20.

29 Res.İş. 6/1-5; Çelik,M., Süryani Kilisesi Tarihi, ss. 15-16; Sanders, age., s. 49.

cemaat lideri Yakub'un başkanlığında Barnabas ve Pavlos'un da katılımıyla M.S. 41/42 yılında Kudüs Havariler Konsili toplanmıştır.³⁰ Bu konsilde çözüme kavuşturulması gereken en önemli mesele putperest asıllı Hiristiyanların ne derece Musa şeriatından sorumlu olacakları idi.³¹ Yahudi asıllı Hiristiyanlar ve havariler tıpkı putperestlikten Yahudiliğe dönenlerin Musa şeriatından sorumlu olması gibi, putperestlikten Hiristiyanlığa dönenlerin de bu şeriatın emirlerinden sorumlu tutulması gerektiğini savunurken, Pavlos ve taraftarları ise putperestlikten dönenlerin her türlü şer'i tekliften muaf tutulması gerektiğini savunuyordu.³² Bu konsilin toplandığı sıralarda putperestlikten Hiristiyanlığa dönen Galatya cemaati de sünnet meselesinde anlaşmazlığa düşmüştü. Bu meselede Yahudi asıllı Hiristiyanlar putperest asıllıların da sünnet olmaları gerektiğini savunurken, buna karşı çıkan Pavlos ise bunun Yahudi şeriatının boyunduruğu altına girmek olacağını ve İsa'nın geliş gayesine ters düşeceğini ileri sürüyordu.³³ Böylece şeriatın emirlerine uyup uymama meselesi ilk Hiristiyan cemaatinin en önemli ihtilaf noktası olmuş oldu. Bu ihtilafda başını İsa'nın kardeşi Yakub ve Petrus'un çektiği Yahudi asıllı Hiristiyanlar, kurtuluşun ancak şeriatın emirlerinin

30 Sarıkcıoğlu, E., *Dinler Tarihi*, s. 214; Çelik, M., *Süryani Kilisesi Tarihi*, s. 16; Havariler konsilinin tarihi konusunda Hiristiyan kaynakları M.S. 49, 51 gibi farklı tarihler vermektedir. Ancak biz kilise tarihi konusunda ilk yazarlardan olan kilise tarihçisi Epiphanius'un verdiği M.S. 41/42 tarihlerini benimsiyoruz.

31 Schoeps, H.J., *Paul*, ss. 66-67; Sarıkcıoğlu, *age.*, s. 217.

32 Schoeps, *age.*, s. 66; Sanders, E.P., *Paul*, s. 51.

33 Schoeps, *age.*, ss. 77-78; Şahin, S., "Doğu ve Batı Kiliseleri, Ayrılmaları ve Sebepleri" *M.Ü.İ.F.Dergisi*, 4(1986), ss. 315-316; *Gal. 21/21; 3/15-19; 5/1-12; I.Kor. 15/56; 7/18-19; Rom. 3/28-31.*

yerine getirilmesiyle mümkün olacağını savunurken, başını Pavlos'un çektiği putperest asıllı Hiristiyanlar da kurtuluşun seriata ve onun emirlerine uymakla değil, ancak İsa- Mesih'e imanla olacağını ileri sürüyorlardı.³⁴ İşte Kudüs Havariler Konsilinde bu iki grub arasında uzlaşmaya gidilerek, putperest asıllı Hiristiyanların en azından Hz.Nuh'a verilen kanunlara tabi olmaları, Musa şeriatının da putlara kesilen, kesilmeden ölen hayvanların etinden yememek, yakın akrabalarla evlenmemek ve zina etmemek gibi emirlerini yerine getirmeleri şartıyla sünnet olmayabileceklerine izin verilmişti.³⁵

Yahudi asıllı Hiristiyanlarla Putperest asıllı Hiristiyanların aralarında çıkan anlaşmazlıkları çözümlmek ve cemaatin birliğini yeniden sağlamak için toplanan Kudüs Havariler Konsili Hiristiyanlıkla Yahudilik arasındaki ilişkilerin ve Hiristiyanlığın kendi tarihi bakımından son derece önemlidir.³⁶ Çünkü başlangıçta yeni bir din olmayan ve Yahudiliğin bir çeşit reforme edilmiş şekli olan ve tebliğ sahası sadece Yahudilerle sınırlı olan Hz.İsa'nın öğretisi bu konsilden sonra artık yavaş yavaş esas çizgisinden uzaklaşmaya, Pavlos ve taraftarlarının tekeli altına girmeye başlamıştır. Zira,bu konsil putperest asıllıların sünnet olup olmayacakları meselesini nihai olarak çözüme bağlamıştı. Ancak bu durum Yahudi asıllı Hiristiyanların sınırlarını yatıştıramamıştı. Çünkü Yahudi asıllıların bütün ısrarlarına rağmen cemaat

34 Sarıkcıoğlu,E., *Dinler Tarihi*, s. 218; Sanders,E.P., *Paul*, s. 54.

35 Schoeps,H.J., *Paul*, ss. 66-67.

36 Danileou-Marrou, *The Christian Centuries*, s. 30vd.

başkanı Yakub ve Petrus'un birliği sağlamak ve ihtilafları ortadan kaldırmak için putperest asıllıların belli şartları yerine getirmeleri kaydıyla sünnet olmayabileceklerine izin vermesi Yahudi asıllıları tatmin etmemiştir.³⁷

Konsilden sonra Pavlos ve barnabas tekrar Antakya'ya dönerek çalışmalarına devam ederler. Ancak kısa bir süre sonra Pavlos ve Barnabas'ın arası açılır ve ayrılırlar. Resullerin işleri adlı kitabın yazarı Luka bunun Markos'la ilgili bir kararsızlığın sonucu olduğunu³⁸ ifade ederse de gerçek bu değildir. Kanaatimizce bu anlaşmazlığın nedeni, Pavlos'un Kudüs havariler Konsilinde putperest asıllıların şeriatın bazı emirlerini yerine getirmeleri şartıyla sünnet olmayabilecekleri şeklinde bir karar aldirmaya cemaat lideri Yakub'u mecbur bırakması, putperest asıllı cemaat arasında durumunu daha da güçlendirmişti. Bu şekilde cemaat içinde güç kazanan Pavlos, yavaş yavaş kendi düşüncelerini ortaya koymaya başlayınca, bu fikirleri tasvip etmeyen Barnabas'la arası açılmış ve sonuçta da ayrılmışlardır. Nitekim, modern araştırmalar da bu ayrılığı iki sebebe dayandırır. Birincisi, Konsilden sonra Pavlos yavaş yavaş kendi düşüncelerini ortaya koymaya başlayınca Barnabas bunları tasvip etmemiş ve ayrılmıştır. İkinci görüşe göre ise, bu ayrılık Pavlos'un Markos'u yanlarında istememesinden kaynaklanmıştır. Pavlos'un Markos'u yanlarında istememesinin sebebi de Barnabas'ın Yunanca bilmediği için Markos'un ona tercümanlık yapması ve bunun da

37 Danileou- Marrou, *The Christian Centuries*, s. 31.

38 Bkz. Res. İs. 15/37-39.

Pavlos'un işine gelmemesidir.³⁹

Pavlos, Barnabas'tan ayrıldıktan sonra tek başına Kilikya'dan başlayarak Konya, Derbe, Galatya, Efes, Philippi, Selenik ve Atina başta olmak üzere bütün Anadolu ve Trakya'yı dolaşır.⁴⁰ Bu gezileri sırasında Roma ve Yunan milletlerini Hristiyanlaştırma arzusu onu öylesine sarar ki, bu arzunun önünde ona engel olarak sadece Eski Ahit şeriatını görmeye başlar. Bu nedenle Pavlos İsa'nın öğretisini Yahudilikle olan bağlarından koparıp uzaklaştırmayı hedeflerken, cemaat lideri Yakub, Petrus ve diğer Yahudi asıllı Hristiyanlar İsa'nın öğretisini benimseyenlerin aynı zamanda Eski Ahit şeriatına da bağlı kalmaları gerektiğini savunuyorlardı. İşte, ilk cemaat arasında ki ihtilafları çözmek ve birliği yeniden sağlamak için toplanan Kudüs Havariler Konsili gruplar arasındaki ayrılığı gidermek yerine bu ayrılığın daha da artmasına ve sonuçta da ilk Hristiyan toplumunun artık birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan iki gruba ayrılmasına neden olmuştur.⁴¹

4- Kudüs Havariler Konsilinden Sonra Yahudi Hristiyanların Durumu ve Yakub'un Şehit Edilmesi:

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Havariler Konsilinde cemaat lideri Yakub ve diğer ileri gelen Yahudi asıllı Hristiyanlardan Nuh kanunlarına ve şeriatın bazı emirlerine uymak şartıyla putperest asıllı kişilerin Hristiyanlığa girerken sünnet olmayabilecekleri şeklinde fetva alan Pavlos, cemaat içindeki durumunu daha da güçlendirmişti. Bu şekilde cemaat içinde konumu güçlenen Pavlos, misyon ağırlığını tama-

39 Ataurrahim, M., Hz. İsa, ss. 74-75.

40 Sanders, E.P., Paul, ss. 19-20.

41 Bkz. Danileou- Marrou, The Christian Centuries, ss.33-34.

men putperst asıllılar üzerinde yoğunlaştırıp gün gectikce güçlenirken, Yakub'un başkanlığını yaptığı ilk Kudüs toplumu aynı paralallikte gün gectikce zayıflıyordu. Çünkü bunlar bir taraftan siyasi varlıkları için bir tehdit unsuru olarak görüldükleri putperest Romalılarca köleleştirilirken, diğer taraftan da şeriat ve onun emirlerini kendi arzu ve istekleri doğrultusunda kendi menfaatlerine göre yorumlayan Yahudi din bilginleri tarafından sürekli baskı altında tutuluyor ve zulüm görüyorlardı.⁴² Dyle ki M.S. 62/63 yıllarında Yahudilerin yaptıkları baskı ve zulümler doruk noktasına ulaşmıştı. Bu tarihte Saddusi yüksek rahibi Ananos, cemaat başkanı Yakub ve Yuhanna oğlu Zebede gibi Yahudi asıllı Hiristiyan ileri gelenlerini şeriatın emirlerini ihlal suçuyla yargılayarak taşlanarak öldürölmelerine hükmetmişti.⁴³

Yahudi Hiristiyan rivayetleri Yakub'un bu şekilde öldürölmesini zayıflamalarının ve dağılışılarının baş sebebi olarak görmüşlerdir. Onlar M.S. 70 yılı felaketini Yakub'un öldürölmesine bağlayarak bunun Yahudilere Tanrı tarafından Yahudi Hiristiyanlara yaptıkları baskı ve zulümlere karşılık verilmiş bir ceza olduğuna inanırlar.⁴⁴ Nitekim, Yakub'un öldürölmesi, 70 senesi felaketinin yaklaşan gölgeleri, Yahudilerin gün gectikce artan düşmanlıkları ve Pavlos taraftarlarıyla olan iç çekismeler Yahudi asıllı Hiristiyanların Kudüs'ü terketmelerine neden olmuştur. Zira, Havariler Konsilinden

42 Ataurrahim,M., Hz.Isa, s. 64.

43 Weiss,J., *Earliest Christianity*, ss. 709-710; Harnack,A., *The Constitution Law of The Church in the First Two Centuries*, tr. F.L. Pogson, New York, 1910, s. 31.

44 Weiss, *age.*, ss. 712-714; Sarıkçıoğlu,E., *Dinler Tarihi*, s. 230.

sonra gittikçe tırmanan Yahudi asıllılarla Putperst asıllılar arasındaki ilişkiler Yakub'un şehit edilmesiyle tam olarak kopma noktasına ulaşmıştır. Artık bundan sonra bu iki grup birbirlerinden tamamen ayrılarak kendi faaliyetlerine devam edeceklerdir.

5- Yahudi Hiristiyanlar (=Ebionitler) ve Şeriat Anlayışları:

Genel olarak Yahudi asıllı bütün Hiristiyanları ifade eden "ebionit" ismi, Hz.İsa'dan sonra onun ilk çekirdek cemaati içinde ortaya çıkan ve Pavlosçu Hiristiyanlardan ayrı yaşayan bir cemaati ifade eder. Kilise Tarihçisi Epiphanius bu cemaatin ortaya çıkışını M.S. 40/41 yıllarında toplanan Kudüs Havariler Konsiline kadar götürmektedir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu konsilde cemaatin lideri Yakub, cemaatin birliğinin sağlanması ve ihtilafların ortadan kaldırılması için şeriatın bazı emirlerini yerine getirmeleri şartıyla putperestlikten Hiristiyanlığa dönenlerin sünnet olmayabileceklerine izin vermesinden sonra güçlenen Pavlos ve taraftarları karşısında, tabii liderleri olarak kabul ettikleri Yakub'u da kaybeden Yahudi Hiristiyanlar günden güne zayıflamaya ve dağılmaya başlamışlardı. Sonunda da Pavlos ve taraftarlarıyla olan iç çekişmeler ve Yahudilerin artan baskıları onları anavatanları olan Kudüs'den göç etmeye zorlamıştır.

Kudüs'den göç eden Yahudi Hiristiyanlar ilk olarak Doğu Ürdün'ün Pella veya Dekapolis diye adlandırılan bölgesine yerleşmişlerdi. Burada uzun zaman sakin ve huzurlu bir hayat yaşayan bu cemaat mensubları, kendilerine ikinci yerleşim merkezi olarak Kochba şehrini seçmişlerdir. Buradan sonra ise

şehirleri az, suları bol ıssız Ürdün yaylalarında ve çöllerde yaşamlarını sürdüren bu cemaat mensubları, dış baskılar ve kendi iç çekişmelerden dolayı daha da zayıflayıp yaklaşık olarak M.S. 400 yıllarında tarih sahnesinden silinip yok olmuşlardır.⁴⁵

Yahudilere ve Pavlosçu Hiristiyanlara karşı olan bütün Hiristiyanları içine alan bu cemaat bazı batılı araştırmacılar tarafından genelde üç gruba ayrılmaktadır.

i- Nasaralılar: Bu grup mebsubları Eski Ahit şeriatını tümüyle kabul edip, onun emirlerini yerine getirmeye çalışıyorlardı. Bunlar şeriatın emirlerini hiçkimseye zorla kabul ettirilmesine taraftar degillerdi. Yahudi olmayanlarla dostluk kurmada bir sakınca görmüyorlardı.

ii- Ebionitler: Bunlar kurtuluş vasıtası olarak Eski Ahit şeriatının emirlerinin yerine getirilmesi gerektiğini savunuyordu. Putperest asıllı Hiristiyanlarla ve kendileri dışında ki Yahudilerle dostluk kurmayı kabul etmiyorlardı. Pavlos'u da tehlikeli ve sapık olarak görüyorlardı.

iii- Gnostik fikir ve düşüncelere sahip olan üçüncü grup mensubları ise yukarıda belittigimiz iki grubu birleştirmeye çalışıp, genelde zühd hayatı yaşamayı benimsiyordu.⁴⁶

Kanaatimizce bu şekildeki bir sınıflama bazı batılı araştırmacılar tarafundan Kilise Babalarının eserlerinde görülen bazı karışıklıklardan kaynaklanmaktadır. Zira, Ebionit

45 Sarıkcıoğlu, E., *Dinler Tarihi*, ss. 221-222; Weiss, J., *Earliest Chritianity*, ss. 722-730; Wilken, R.L., "Ebionites", *The Encyclopedia of Religion*, cilt. IV, s. 577.

46 Barclay, W., "Ebionites", *A Dictionary of Christian Ethics*, Ed. J. Macquarrille, S.C.M. Press ldt, s. 95.

ismi İsa'dan sonraki dönemlerde, İsa'nın ilk çekirdek cemaatını izleyenlere verilen bir isimdir. Bu cemaat ilk zamanlar Nasaralılar olarak adlandırılıyordu ve temel özellikleri daha önce gördüğümüz gibi Eski Ahit şeriatına bağlı kalmak ve İsa'ya da bir peygamber olarak inanmaktı.⁴⁷

Yahudi Hristiyanların yani Hz.İsa'dan sonra onun ilk çekirdek cemaatinin ve bunlara tabi olanların genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

i- Bu cemaat mensubları İsa'yı Tanrı'nın oğlu olarak değil, Musa tarafından müjdelenen, diğer yahudi peygamberleri gibi Yüce bir peygamber olarak görüyor ve onun Eski Ahit şeriatına son derece bağlı olduğundan dolayı Mesih olduğuna inanıyorlardı. Bunlara göre İsa, Eski Ahit şeriatının koruyucusu ve reförmatörüdür. O, gerçekte şeriata ait olmayan şeyleri ortadan kaldırmak ve şeriatı, Yahudi din bilginlerinin ona ilave ettikleri fazlalık ve aşırılıklardan temizlemek suretiyle hayatında uygulamaya ve taraftarlarına da uygulatmaya çalışmıştır.⁴⁸

ii- Yahudi Hristiyanlar, Eski Ahit şeriatına son derece bağlı olup, Yahudi din bilginlerinin şeriat görüşleriyle bu görüşlerin biraraya getirilmesiyle meydana gelen sözlü şeriatı kabul etmiyorlardı. Bunlar şeriatın cumartesi yasasına uyma, sünnet olma, yıkanma, gusül ve dini yemek kuralları ile ilgili emirlerini uyguluyorlardı. Yahudi dini bayramlarıyla

47 Bkz. Wilken,R.L., "Ebionites", ss. 577-578.

48 Weiss,J., **Earliest Christianity**, s. 731; Sarıkcıoğlu,E., **Dinler Tarihi**, ss. 224-225; Pines,S., "Arabic Christianity and Judean Christianity", **Jerusalem Studies in Arabic and Islam**, The Hebrew Univ., Jerusalem, 4(1984), s. 139; Wilken, **agm.**, s. 576.

kutsal günlerini de kutluyorlardı. ⁴⁹

iii- Hz.İsa'dan sonra onun öğretisini devam ettirttiklerini savunan bu cemaat mensubları, Eski Ahit seriatını lekeleyip bozduğundan dolayı Pavlos'u gerçek bir Hiristiyan olarak görmüyorlardı. Bunlar İsa'ya ihanet eden Yahuda'nın yerine Mattia'nın ilk cemaat tarafından onikinci olarak seçildiğini ve Pavlos'un Şam yolundaki vizyonu ile havarilik yetki ve ünvanına sahip olamayacağını ileri sürüyorlardı. ⁵⁰

iv- Yahudilerin fısıh bayramını kutladıkları gün, bu cemaat mensubları Paskalyayı kutluyorlardı. ⁵¹

v- Yahudilerce ve putperst asıllı Hiristiyanlarca iyi karşılanmamalarına rağmen onlarla iyi ilişkiler kurmaya gayret ediyorlardı. ⁵²

vi- Bu cemaat mensubları et yemez ve sarab içmezlerdi. İsa'nın katıldığı son akşam yemeğinin anısı olan komünyonu düzenli olarak kutluyorlardı. Kudüs'deki mabedden uzak kaldıkları için hayvan kurbanını tamamiyle terketmişlerdi. İçlerinden bazıları evlenmeyi hakir görüp bekar olarak yaşamının faziletli olduğuna inanıyordu. ⁵³

Yahudi Hiristiyanlar hakkında kısaca şunu söyleyebiliriz: Bunlar, İsa'dan sonra kardeşi Yakub'un liderliğinde teşkilatlanarak yaşamlarını sürdüren, bütün konularda İsa'nın sünne-

49 Danileou- Marrou, *The Christian Centuries*, ss. 73-76; Weiss, J., *Earliest Christianity*, ss. 733-735; Sarıkçıoğlu, E., *Dinler Tarihi*, ss. 226-227.

50 Barcklay, W., "Ebionites", s. 96; Sarıkçıoğlu, *age.*, s. 223; Wilken, R.L., "Ebionites", s. 576.

51 Wilken, *agm.*, s. 576.

52 Wilken, *agm.*, s. 577.

53 Backlay, *agm.*, s. 96; Yahudi Hiristiyanların ininçları ve toplum hayatları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Danileou- Marrou, *age.*, ss. 67-79.

tini takip eden ve bir yandan Pavlosçu Hiristiyanların, di-
ger yandan da Yahudilerin baskıları sonucunda yaklaşık olarak
400 yıllarında tarih sahnesinden silinen ve İsa'nın gerçek
öğretisini savunan insanların meydana getirdiği bir cemaat-
dir.

B- Pavlos'un Eski Ahit Şeriatı Hakkındaki Tutum ve Düşünceleri.

Yukarıda belirttiğimiz üzere İsa'nın dünyadan ayrılışın-
dan yaklaşık üç yıl sonra Şam yolunda geçirdiği bir vizyonla
onun cemaatine katılan Pavlos, Kudüs Havariler Konsilinde
kendi lehine karar almaya cemaat lideri Yakub'u ve diğer Ya-
hudi Hiristiyanları mecbur bırakmasıyla cemaat içindeki
durumunu daha da güçlendirmiş ve sonuçta da Yahudi asıllı ilk
Hiristiyan toplumundan tamamen ayrılarak misyon faaliyetle-
rini tamamiyle putperest Roma vatandaşları üzerine yoğunlas-
tırmıştı. Ancak, O Roma vatandaşlarının Hiristiyanlaştırıl-
masına engel olarak Eski Ahit şeriatını görüyordu. Bu nedenle
Pavlos ilkin kendisine bu konuda engel olarak gördüğü Eski
Ahit şeriatıyla mücadele etmekle işe başlamıştır.

1- Pavlos'un Seriat Terimini Kullanımı:

Hız.İsa ve havarileri şeriat terimini dar anlamda Eski
Ahitin ilk beş kitabı, geniş anlamda da bütün Tevratı içine
alacak şekilde kullanmışlardı. Pavlos tarafından kullanılan
şeriat terimi ise, Tanrı tarafından Sina'da Musa'ya verilen
ilahi emirleri ifade eder. Seriat bu anlamda hem Tanrı'nın
kanunu hem de Musa'nın kanunu demektir. Pavlos'un kullandığı
anlamdaki şeriat terimi, İsrail kavmine verilen ilahi emir-
ler bütünü olarak da tanımlanabilir. Bu emirlerin içinde di-

ger milletlerin paylaşmadığı, onlarda olmayan ahitler, sözler ve tapınak hizmetleri ile ilgili hususlar da vardır.⁵⁴

Pavlos'a göre şeriat sadece ilahi yükümlülükleri bildiren bir vahiy değil, aynı zamanda ilahi söz ve tehditleri de içeren bir kurumdur. Buna göre şeriatın, insanoglunun Tanrı'ya itaat etmesi suretiyle onunla Tanrı arasındaki ilişkileri belirleyen adli, bir sistem olduğunu söyleyebiliriz.

Pavlos öğretisinde ve yazılarında daha çok şeriatın ah-lâkîlik arzeden emirleri üzerinde durmuştur. Ona göre şeriat bölünmez bir bütün olmasına rağmen, onun emirleri arasında biri diğerine nispetle daha yüksek dereceye sahip olanlar da vardır. Örneğin sevgi kanunu böyle bir emirdir. Çünkü bu kanun şeriatın özü ve özeti durumundadır. Bunun yerine getirilmesiyle şeriatın diğer bütün emirleri de yerine getirilmiş olur.⁵⁵

Pavlos yazılarında şeriat terimini genelde şu iki anlamda kullanmıştır.

i- Hiçbir şekilde yasallığı olmayan bütün Eski Ahit vahiyleri anlamında. Pavlos bu çeşit bir şeriat anlayışını, özel bir çeşit yasallığı olan ve Farisiler arasında önemi gittikçe azalan, kanuniliğini ve gelenekselliğini kaybeden bir kanun olarak düşünmüştür. Ona göre bu anlamdaki bir şeriat insanogluna kurtuluşu getirmez, bilakis ona acı ve elem verir.

54 Denney, J., "Law in the New Testament", s. 78; Berger, K., *Law in the Old and New Testament*, s. 278; Bruce, E.F., "Paul and the Law of Moses", *BJR. Lib.*, 57(1975), s.259.

55 Marino, J.S., *Paul and the Law: Toward A Doctrine of Church Law*, Pontificia Universitas, Roma, 1988, s. 78.

ii- Şeriat manevi ve kutsaldır. Bundan dolayı onun bir şeyi emredici veya yasaklayıcı emirleri de kutsaldır. Şeriatın felaketin habercisi olduğu, felakete yol açtığı tarzındaki izahlar bizzat kişilerin kendilerinden ve bedenî tabiatlarının kendilerine hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum Romalılara mektupda şöyle ifade edilmektedir: "Şeriat ruhanîdir, insanoglu ise cismanîdir ve günah altında satılmıştır".⁵⁶

Pavlos, özelde ise şeriat terimini şu beş anlamda kullanmıştır:

i- Hukukî düzenlemelerle ilgili emirlerle, ahlakî emirleri birbirinden ayırmaksızın bütün Eski Ahit şeriatı anlamında.

ii- Eski Ahitin ilk beş kitabını oluşturan ve Musa vasıtasıyla Tanrı tarafından Sina'da verildiğine inanılan yazılı şeriat anlamında.

iii- Genel normlar ve prensibler anlamında.

iv- Zorlama, sınırlama ve gereklilik anlamında.

v- İsa- Mesihin kanunu anlamında.

2- Pavlos'un Musa Şeriatı ile ilişkisi:

Pavlos yazılarında ve vaazlarında "Musa şeriatı" tabirini yalnızca bir defa önceki kutsal kitablardan bahsederken kullanmıştır.⁵⁷ O, bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğinden, haham tahsili gördüğünden ve Farisi fırkasına mensub dindar bir Yahudi olduğundan Hristiyan olmadan önce

⁵⁶ Rom. 7/14; Denney, J., "Law in the New Testament", s. 79; Raisanen, H., Paul and the Law, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1983, ss. 19-20.

⁵⁷ "Musa şeriatında yazılmıştır". (Rom. 3/21).

Musa şeriatının emirlerine sıkı sıkıya bağlı idi. Bu konuda bizzat kendisi şöyle der: **"Atalarımın geleneklerine ziyadesiyle bağlı olup, milletimden benim yanımda olanların çoğundan ziyade Yahudilikde terakki etmişim".⁵⁸** Ancak Pavlos'a göre o bu emirleri yerine getirirken onları İsa-Mesih'in şahsında yapmadığından, Tanrı'nın iradesini kalpden gelen bir duyguyla yerine getirmiş sayılmıyordu.⁵⁹ Çünkü Musa şeriatı günahın tanınmasına ve yeryüzüne girmesine sebebiyet vererek ölüme vesile olduğundan ve kişiye Tanrı'nın iradesini yerine getirecek gücü tam olarak veremediğinden, O'nun iradesini hakkıyla yerine getirme ve O'nunla iletişim kurma konularında yetersiz kalmıştır. Halbuki Mesih'in şahsında insanogluna verilen Kutsal Ruh kişiye Tanrı'nın iradesini tam olarak yerine getirme arzusuna ilaveten ruhani bir güç de vermiştir. İşte bundan dolayı İsa Mesih'in gelişiyle, Musa şeriatı yürürlükten kaldırılmıştır.⁶⁰

Pavlos'a göre Musa şeriatı gelmeden önce insanoglu yaratılış tabiatı itibarıyla günahkar olmasına rağmen, Musa şeriatı gibi herşeyi içine alan kapsamlı bir hukuk sistemi olmadığından günahın boyunduruğu altına girmemişti. Yani sorumluluk ve kişilerin eylemlerini sınırlayan cezai müeyyideler yoktu. İşte, Musa vasıtasıyla dünyaya giren ve kişilerin eylemlerini sınırlayan bu şekildeki bir hukuk sistemi sadece günahın tanınıp bilinmesine ve onun daha da artmasına sebebiyet vermekle kalmamış, insanogluna sorumluluk duygusunu da

58 Bkz. Gal. 1/14.

59 Bruce,E.F., " Paul and the Law of Moses", s. 275.

60 Şeriatın günaha ve ölüme yol açtığı konusula ilgili bkz. Rom. 5/21; 6/5-13; Bruce, agm., s. 275.

yüklemiştir. "Şeriat yok iken ben diri idim; şeriat gelince günah dirildi ve ben öldüm".⁶¹

Görüldüğü gibi Pavlos'a göre Musa şeriatı kişiye sorumluluk yüklediğinden ve bu şekilde onun ilk insan Adem'den beri süregelen günahını daha da artırttığından İsa Mesih'in gelişiyle bu şeriatın yürürlükten kaldırılması zorunlu olmuştur.

3- Pavlos'un Şeriat Görüşü ve Bu Konuda ki Tezat Açıklamaları:

Pavlos'un şeriat hakkında ki düşüncelerinin temel dayanakları M.S. 55 ve M.S. 56 yıllarında yazdığı Romalılar, Galatyalılar ve Korintoslulara I. ve II. mektuplarında bulunmaktadır. Bu mektuplarda Pavlos'un şeriat konusunda ki düşünceleri bütün detaylarıyla yer almaktadır. Ancak buna rağmen yine de onun şeriat konusunda tam olarak nasıl bir tavır takındığını ortaya koymak pek mümkün görülmemektedir. Nitekim O, Romalılara mektubunda daha çok şeriatın ahlâkîlik arzeden emirleri üzerinde dururken, Galatyalılara mektubunda da şeriatın dinî âyin ve törenleriyle ilgili emirleri üzerinde durmuştur.⁶² Pavlos bu yazılarında şeriatı Tanrı'nın kanunu olarak kabul etmektedir. Ancak onun emirlerinin yerine getirilmesinin kurtuluş için yeterli olamayacağını da ileri sürmektedir.

Pavlos'a göre şeriatı Tanrı tarafından Hz.Musa'ya verilmesinden sonra ortaya çıkan bütün kanun ve gelenekler fertleri toplumda sorumlu kıldığından ve bu şekilde de fertlerin

61 Rom. 7/9; ayrıca bkz. Bruce,E.F., "Paul and the Law of Moses", ss. 268-269; Marino,J.S., Paul and the Law, s.22.

62 Davies,W.D., "Law in the New Testament",s. 97; Gottschick, J., "Law and Gospel", The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge, cilt.VI, Michigan,1959, s. 426.

kalplerini körelttiğinden, bunların fertlerin vicdanları üzerindeki bağlayıcılıkları, İsa Mesih'in gelişiyle sona erdirilmiştir.⁶³

Pavlos'un düşünce sisteminde inciller, Yahudi şeriatından ayrı özel bir yapıya sahiptirler. Zira, İsa gelişiyle şeriatın yapamadığı ve yapamayacağı şeyi yapmıştır. Bu durum Romalılara mektupda şöyle ifade edilmektedir: **"Bedenin zayıflığından dolayı şeriatın yapamadığı şeyi Tanrı kendi oğlunu gönderip, günahı bedende hapsetmekle yapmıştır".**⁶⁴ Pavlos'un şeriat ile ilgili düşünce sisteminde günah ile şeriat arasında iki türlü bir ilişki kurulmuştur. Birincisinde şeriat ile günah arasındaki ilişki köle ile efendi arasındaki ilişkiye⁶⁴ ikincisinde ise bu ilişki karı ile kocayı birbirine bağlayan evlilik bağına ⁶⁶ benzetilmiştir. Birinci benzetmede kölenin efendisine bağlı olduğu, ancak kölenin ölmesi veya satılması durumunda artık efendinin köle üzerinde bağlayıcılığı ve tasarruf hakkı olmadığı vurgulanmaktadır. İkinci benzetmede ise kadın, kocası yaşadığı müddetçe şeriat tarafından kocasına bağlanmıştır. Ancak kocanın ölmesi durumunda bu bağ sona eriyor ve kadın başka biriyle evlenme hakkına sahip oluyor. İşte bu benzetmelerin ilkinde ikinci efendi, ikincisinde ikinci koca İsa Mesih'tir. İlk benzetmede ki ilk efendi ile, ikincisindeki ilk koca şeriattir. Tıpkı bu benzetmelerde olduğu gibi İsa Mesih'in gelişiyle şeriatın

63 Sanders, E.P., Paul, s. 84; Sanders, E.P., Paul, The Law and Jewish People, ss. 36-37.

64 Rom. 8/3

65 Rom. 16/23.

66 Rom. 7/1-6.

ve emirlerinin insanoğlu üzerindeki bağlayıcılığı sona ermiştir. Zira, İsa Mesih'in gelişi ruhu kölelikten, günah işlemekten ve şeriatın boyunduruğundan kurtarmıştır.⁶⁷

Yukarıda ki benzetmelerde de gördüğümüz gibi İsa Mesih'in gelişiyle şeriatın ve onun hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığını ileri süren Pavlos, bir başka yerde de şeriatın Tanrı'nın kanunu ve O'nun iradesinin ortaya konması olduğundan iyi, kutsal ve güzel olduğunu, bu nedenle de onun emirlerinin korunup yerine getirilmeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸

Pavlos'un yazılarında geçen şu ifadeler onun şeriat konusundaki tutumunu açıkça ortaya koymaktadır: " Herseyden hürken daha çok adam kazanayım diye kendimi herkese kul ettim. Yahudileri kazanayım diye onlara Yahudi gibi davrandım. Kendim şeriat altında olmadığım halde, şeriat altında olanları kazanayım diye, şeriat altında olanlara şeriatın altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'ya karşı şeriatı olmayanları değil, ancak Mesih'in şeriatı altında olarak şeriatı olmayanları kazanayım diye, şeriatı olmayanlara şeriatı olmayan gibi davrandım, zayıfları kazanayım diye zayıflara zayıf oldum. Herkesi kazanayım diye herkese kendi gibi oldum. Bunların hepsini incil için yapıyorum ki onda hissedar olayım".⁶⁹

Bu ifadelerden de görüleceği üzere kendi geliştirdiği kristolojisine taraftar bulabilmek ve onu yaymak için kişiler arasında bir ayırımı gitmemiş ve herkese kendi düşüncesine göre muamele etmiştir. Onun için önemli olan kişilerin

67 Bruce, E.F., "Paul and the Law of Moses", s. 268; Sanders, E.P., Paul, the Law and Jewish People, ss. 76-77.

68 Rom. 7/12, 16 .

69 I. Kor. 9/19-21.

şeriata uyup onun emirlerini yerine getirmeleri değil sadece İsa Mesihe iman etmeleridir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Pavlos yazılarında ve öğretisinde şeriata karşı ikili bir tutum takınmıştır. Zira O, yazılarında bazen şeriata yürürlükten kaldırıldığını ileri sürerek onu reddetmekte, bazende onu tasdik edip benimsemektedir. Şimdi onun şeriata reddedişini ve tasdik edişini incelemeye çalışacağız.

a- Pavlos'un Şeriata Reddetmesi:

Pavlos şeriata ve onun emirlerini red ve inkar noktasına Sam yolunda ki vizyonu ile gelmiştir. Çünkü bu vizyondan önce Pavlos şeriata emirlerine son derece bağlı dindar bir yahudi idi. Ancak onun şeriata karşı olan bu bağlılığı ve onun emirlerini yerine getirme konusundaki aşırı isteği onu doğruya ulaştıracağı yerde kendi deyimiyle İsa'ya ve taraftarlarına zulmetmeye ve günah işlemeye sevk etmiştir. Bu durum Pavlos'un bizzat kendisi tarafından şöyle ifade edilmektedir: "Yahudi dinine bağlı olduğum zaman ne tür bir yaşam sürdürdüğümü duydunuz. Tanrı'nın topluluğuna alabildiğine zulmediyor, onu kırıp geçiriyordum. Atalarımın geleneklerini savunmakta olağanüstü biçimde gayretli ve Yahudilikde yaşıdım olan soydaşlarımın birçoğundan daha ilerdeydim".⁷⁰ Sam yolundaki vizyonda İsa, Pavlos'a görünüp ona vahiyde bulununca, Pavlos' da artık kurtuluşa ulaşmanın şeriata vasıtasıyla değil de İsa Mesihe imanla olacağının farkına varmış ve şeriata red noktasına ulaşmıştır. Bu noktaya ulaştıktan sonra da, İsa Mesihin

70 Gal.1/13-14; geniş bilgi için bkz. Machen, J.G., The Origin of Paul's Religion, New York, 1923, ss. 256-257.

çarmıha gerilmesi ve üçüncü günde dirilmesiyle şeriatı ayrı olarak yeni bir temize çıkma ve kurtuluşa erme dönemi başladığını ileri sürmüştür. Bu yeni dönemde Tanrı ile insanoglu arasındaki ilişki şeriate ve onun emirlerine bağlı olmayıp, sadece İsa Mesihe iman esasına dayanmaya başlamıştır.⁷¹ Pavlos'un bu şekilde şeriatı reddetmesi, onun İsa Mesih'i insanoglunun kurtuluşu için hakim, hikmet sahibi ve kurtarıcı olarak kabul etmesiyle yakından alakalıdır.

Pavlos'un şeriatı red ve inkar noktasına ne zaman ve nasıl başladığını bu şekilde belirttikten sonra onun bu konudaki temel çıkış noktalarını da şu şekilde izah edebiliriz: Pavlos'un şeriatı red ve inkarındaki birinci çıkış noktası bedeninin günah tarafından tutsak edildiği ve şeriatın da bu tutsaklıktan bedeni kurtaracağı yerde onu daha da günahkar ettiğidir. Pavlos'a göre şeriat ve emirleri istemiyerek de olsa insanoglunun günah işlemesine ve dolayısıyla da zaten var olan günahının daha da artmasına yol açmıştır. Ona göre insanoglunun şeriatın emri altında olması köle gibi satılması demektir.⁷² Çünkü Pavlos'a göre günah ve onun sebebiyet verdiği ölüm Hz. Adem'in hatasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Hz. İsa'ya kadar da böyle devam etmiştir. Ancak Adem ile Musa arasında geçen dönemde insanlar günahkar olmalarına ve günah işlemeye devam etmelerine rağmen, Musa şeriatı gibi yasal olarak haddi aşmaya yol açacak bir kanun olmadığından yaptığı aylemlerden sorumlu tutulmuyordu.⁷³ Bu durum Pavlos'

71 Fitzmayer, J., "St. Paul and the Law", *Jurist*, 27(1967), ss. 21-22; Marino, J.S., *Paul and the Law*, s. 27.

72 Bkz. *Rom. 7/14*.

73 Barrett, C.K., *From First Adam To Last, A Study in Pauline*

Romalılara mektubunda şöyle ifade edilmektedir: "Günah bir insan yoluyla (Adem vasıtasıyla), ölüm de günah vasıtasıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi. Şeriatın önce de dünyada günah vardı; fakat şeriat olmayınca günahın hesabı da tutulmuyordu. Oysa Hz. Adem'den ölüm, gelecek kişinin örneği olan Adem'in suçuna benzer bir günah işlememiş olanlara da egemendi".⁷⁴ İşte bundan dolayı Pavlos'a göre şeriatı olmadığı halde günah işleyenler şeriatlı olarak yargılanacaklardır. Yani bu kişiler şeriatın emirlerinden sorumlu değildir. Çünkü bunlar şeriatın emri altında değillerdir.⁷⁵

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere Pavlos günahın dünyada bulunması konusunda farklı ve birbirine zıt iki görüş ileri sürmüştür. O, bir taraftan günahın ortaya çıkışını Adem'in hatasına bağlarken, diğer taraftan da şeriatın ve emirlerinin getirdiği sorumluluk duygusuna bağlamıştır. Bu görüşlerden ilki yani günahın Adem'in hatası sonucu ortaya çıktığı geleneksel, ikincisi yani şeriatın ve emirlerinin getirdiği sorumluluk duygusuna bağlı olduğu ise Pavlos'un kendi özel görüşüdür.⁷⁶

İkinci çıkış noktası şeriat ve onun emirleri Tanrı'nın iradesini yerine getirme ve insanoğlunu günden kurtarmaya yardımcı olmak yerine bazı yasaklamalar ve bunlara bağlı olarak da bazı sınırlamalar getirmek suretiyle kişilerin eylem-

Theology, London, 1962, ss. 18-19.

74 Rom. 5/12-14.

75 Raisanen, H., Paul and the Law, s. 145; Marino, J.S., Paul and the Law, s. 27.

76 Raisanen, age., s. 147.

lerini sınırlamış ve sonuçta da insanoğlunu günaha teşvik ederek dünyada günahın daha da artmasına sebebiyet vermiştir. Zira, yapılması yasak olan bir eylemi yapmaya karşı olan arzu bu konuda açık bir yasaklama yapıldıktan sonra uyanmıştır. Yani yasak arzuyu fiiliyata geçirmiştir.⁷⁷ Bu durum Romalı-lara mektupda şöyle ifade edilmektedir: "**Biz doğal benliğin denetimindeyken, şeriatın ve onun emirlerinin kışkırttığı günah tutkuları bedenlerimizin üyelerinde etkindiler. Bunun sonucu olarak ölüme götüren meyveler verdik**".⁷⁸ Batılı araştırmacılar şeriatın ve onun emirlerinin günahın çoğalmasına vesile olmasının iki şekilde olduğunu ileri sürmüşlerdir:

i- Şeriat ve onun emirleri zaman zaman nötr ve birbirinden farklı olmayan şeyleri yasaklamak suretiyle günahın artmasına yol açmıştır.

ii- Şeriat ve onun emirleri getirdiği yasaklamalarla bu yasaklara karşı kişide bir arzu uyandırmak suretiyle günahın dünyada çoğalmasına vesile olmuştur.⁷⁹

Pavlos'un üçüncü çıkış noktası, şeriat ve onun emirleri insanoğluna hiçbir zaman Tanrı'yı tam olarak öğretememiş ve onu günah hapisanesinden kurtaramamıştır. Pavlos'a göre kişi bedende günah tarafından hapsolunduğundan Tanrı'dan soğutulup uzaklaştırılmıştır. Bundan dolayı şeriatın, bedene göre yaşayan kişiyi değiştirme gücü noksandır.⁸⁰ Doğustan zayıf ve güçsüz olan insan tabiatının bu zayıf ve güçsüzlüğünü ortadan

77 Mc. Maunus, W.F., **Catholicism**, s. 953.

78 **Rom. 7/5.**

79 Hays, R., "Christology and Ethics in Galatians, The Law of Christ", **Catholic Biblical Quarterly**, 49(1987), s. 277.

80 Hays, **agm.**, s. 278.

kaldıramayan şeriat ve onun emirleri insanın iç yüzüne nüfûz edemeyen harici normlar manzumesidir. Bundan dolayı Pavlos, şeriatın kurtarıcı bir fonksiyona sahip olduğunu reddederek, Hiristiyanların şeriatten kurtulup özgür kaldıklarını ileri sürmüştür.⁸¹ Zira, Pavlos'a göre İsa Mesih, Hiristiyanları hür ve özgür kalmaları için şeriatten kurtarmıştır.⁸²

Pavlos'un dördüncü çıkış noktası, şeriatın ve onun emirlerinin Yahudi halkının kanunsuz ve haddi aşan davranışlarından dolayı Tanrı tarafından değil de melek güçleri tarafından verilmiş olmasıdır.⁸³ Bu nedenle şeriata ve onun emirlerine uymak ibadet değil, melek güçlerinin boyunduruğu altına girmek ve onların kölesi olmak demektir. İşte bu nedenle şeriatten kurtulmak aynı zamanda melek güçlerinin kölesi olmaktan da kurtuluşu ifade eder.⁸⁴

Pavlos'u şeriatı ve onun emirlerini redde götüren çıkış noktalarını toparlayacak olursak kısaca şunu söyleyebiliriz: Pavlos'un şeriatı ve onun emirlerini reddedisinin temel dayanağı şeriatın Adem'in işlediği asli gûnahtan insanoglunu kurtaracağı yerde getirttiği yasaklamalarla onu daha da gûnahkar yaparak Tanrı'dan iyice uzaklaştırmış olmasıdır. İşte bu nedenle Pavlos'a göre gûnahtan kurtuluş şeriatın emirlerini yerine getirmekle değil, Tanrı'nın kendi suretinde insanlığı bu asli gûnahtan kurtarmak için dünyaya gönderdiği ve insanoglunu gûnahlarına keffaret olarak kurban ettiği oğlu

81 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, Verlag Paul Haupt in Bern, Tübingen, 1941, s. 204.

82 Bkz. Gal. 5/1.

83 İbraniler. 2/2-3.

84 Werner, a.g.e., s. 201; Schoeps, H.J., *Paul*, ss. 182-183.

İsa'ya imanla gerçekleşecektir. Bu durum Pavlos tarafından Romalılara mektupda şöyle ifade edilir: "Şeriatın gereklerini yerine getirmekle hiçkimse Tanrı katında aklanmayacaktır. Çünkü şeriat sayesinde günahın bilincine varılır. Şimdi ise şeriatın bağımsız olarak Tanrı'nın insanı nasıl aklayacağı açıklandı. Şeriat ve peygamberler de buna tanıklık etti. Tanrı insanları İsa Mesihe imanlarıyla aklar. Bunu iman eden herkes için yapar. Hiç ayırım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı. İnsanlar, İsa Mesihte gerçekleşen kurtuluşla yani fidye olarak İsa'nın kendini kurban etmesiyle, Tanrı'nın lütfuyla karşılıksız olarak aklanır. Tanrı Mesihi kanına olan imanla günahların bağışlanması için kurban olarak sundu ve böylece adaletini gösterdi. Çünkü sabrederek daha önce işlenmiş günahları cezasız bıraktı. Bunu, adil kalmak ve İsa'ya iman edeni aklamak için simdiki zamanda kendi adaletini göstermek amacıyla yaptı. Öyleyse neyle övünebiliriz? Hiçbir şeyle! Hangi ilkeye dayanarak? Şeriatı yerine getirme ilkesine mi? Hayır, iman ilkesine. Çünkü, insanın şeriatın gereklerini yapmakla değil, imanla amlandığı kanısındayız. Yoksa Tanrı yalnız Yahudilerin Tanrısı mıdır? Diğer ulusların da Tanrısı değil mi? Elbette diğer ulusların da Tanrısıdır. Çünkü sünnetlileri imanla, sünnetsizleri de aynı imanla aklayacak olan Tanrı taktır".⁸⁵

Bu ifadelere göre insanı kurtaracak olan çarmıhta insanı günahlarına keffaret olarak kendini kurban eden İsa Mesihe imandır. Yoksa hiçkimse Pavlos'a göre şeriatın

85 Rom. 3/20-30.

emirlerini yerine getirmekle kurtuluşa ulaşamaz. Bu husus Galatyalılara mektupda şöyle ifade edilmektedir: "Çünkü hiçkimse şeriatın emirlerini yerine getirmekle aklanamaz. Eger Mesihle aklanmayı ararken kendimiz günahlı çıkarsak, Mesih günahın yordakcısı mı olur? Kesinlikle hayır! Yıkığım şeyleri yeniden kurarsam, şeriatın bozucusu olduğumu kanıtlarım. Tanrı için yaşayayım diye, şeriatın aracılığıyla onun karşısında öldüm ve Mesihle beraber çarmıha gerildim. Artık ben yaşamıyorum. Mesih bende yaşıyor. Şimdi bedende sürdüğüm yaşamı, beni seven ve uğruma kendini feda eden Tanrı oğluna imanla sürdürüyorum. Tanrı'nın lütfunu geçersiz saymış değilim. Çünkü aklanma şeriatın emirlerini yerine getirmekle sağlanabilseydi, o zaman Mesih boş yere ölmüş olurdu".⁸⁶

Pavlos'un şeriatı ve onun emirlerini reddi konusunda sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

i- Adem'in işlediği ve İsa'ya kadar nesilden nesile aktarılarak süregelen asli günahın sonucu olarak beden günahın tutsağı olmuştur.

ii- İnsanoglunu, tutsağı olduğu bu gūnahtan kurtarmak için Tanrı elçileri vasıtasıyla şeriatı insanogluna vermiştir. Ancak şeriat getirdiği yasaklamalarla insanoglunu bu gūnahtan kurtaracağı yerde onu daha da günahkar yapmıştır.

iii- İnsanoglunu daha da günahkar yapan şeriat hiçbir zaman kişiye Tanrı'yı tam olarak öğretememiş ve onu günah hapshanesinden kurtaramamıştır.

iv- Sonunda, tanrı oğlu İsa'yı dünyaya göndermek ve

86 Gal. 2/16-21.

insanoğlunun günahlarına keffaret olarak çarmıhda kurban etmesi suretiyle insanoğlunu g nahtan ve onun dünyada çoğalmasına vesile olan şeriatı kurtarmıştır.

b- Pavlos'un Şeriatı Onaylaması:

Pavlos'un şeriatı reddetmesi ve Hiristiyanların onun emirlerinden kurtulup özgür kaldıkları şeklindeki düşüncesi onun öğretisinin temelidir. Nitekim, onun bu öğretisinden kanun, emir ve normların Pavlosçu toplumda mutlak olarak bulunamayacağı sonucu çıkarılabilir. Ancak bütün bunlara rağmen Pavlos'un yazılarında onun şeriat terimini olumlu bir anlamda kullanarak, onu tasdik ettiğini de görmekteyiz.⁸⁷

Nitekim, Pavlos'a göre Eski Ahit şeriatı Tanrı'nın iradesinin ortaya konması olduğundan, onun kabul edilip emirlerinin yerine getirilmesi Tanrı'nın iradesinin yerine getirilmesi demektir. Batılı araştırmacılara göre Pavlos şeriatı reddettiği hususlarda bile hiçbir zaman Tanrı'nın iradesini tanımaya ve bilmeye yönelik emirlerini reddetmemiştir. Onlara göre bizzat Pavlos'un kendisi bunu şöyle ifade eder: "Bu çağın gidişine uymayın. Tanrı'nın iyi, hoş ve m kemm l isteginin ne olduğunu ayırt etmek için, düşüncenizin yenilenmesiyle de işin".⁸⁸

Batılı araştırmacılara göre Hiristiyanlık, kendisine tabi olanların yapması gerektiği Rabbin emirlerini içeren bir hayat tarzı olduğundan, gerçekte belli başlı kanun ve düzenlemelere sahiptir. Pavlos'un bizzat kendisi bu çeşit emirle-

87 Hays,R.B., "Christology and Ethics in Galatians", s. 275; Marino,J.S., **Paul and the Law**, ss. 35-36; Rom. 13/8-10; Gal. 5/14.

88 Rom. 12/2.

ri kanunlaştırmada tereddüt göstermemiştir. Çünkü bu çeşit emirler toplum düzeni ve kişi hayatı için kusursuz ve mükemmel bir tabiata sahiptirler.⁸⁹

Pavlos tarafından kanunlaştırılan bu emirlere örnek olarak şunları verebiliriz:

"Birbirinizi sevmekten başka hiç kimseye birşey borçlu olmayın. Çünkü başkalarını seven şeriatı yerine getirmiş olur. Zina etme, adam öldürme, hırsızlık yapma, başkasının malına göz dikme emirleriyle bunlardan başka ne kadar emir varsa hepsi şu sözde özetlenir: 'Komşunu kendin gibi sev'. Zira, sevgi komşuya kötülük etmez. Bu nedenle sevgi şeriatın yerine getirilmesidir".⁹⁰

"Bütün şeriat tek bir sözde özetlenmiştir. 'Komşunu kendin gibi sev'.⁹¹

Yukarıda belirttiğimiz üzere Pavlos Hiristiyanların şeriatten ve diğer bütün kanun ve yükümlülüklerden kurtulup özgür kaldıklarını ileri sürerken bu pasajlarda da Hiristiyan mü'minlerin sevgi kanununa uymalarını ve bu kanunun gereklerini yerine getirmelerini onlara emretmektedir. Zira, ona göre Tanrı'nın insanı olduğundan istediği herşey bu sevgi kanununun bünyesinde mevcuttur. Ancak sevgi kanununun yerine getirilmesiyle bütün şeriatın yerine getirilmiş olacağı düşüncesinden bu kanunun şeriatın emirleriyle özdeş veya onlara denk olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.⁹² Çünkü sevgi kanunu ile bütün şeri-

89 Lyonnet, S., " Liberty and Law", Bridge, 4(1962), s.243.

90 Rom. 13/8-10.

91 Gal. 5/14.

92 Sanders, E.P., Paul , s. 78.

atın yerine getirilmesi, şeriatın emirlerinin yükümlülüklerinin yerine getirilmesi değil, sevgi kanunun diğer bütün kanunlardan üstün olması anlamındadır.⁹³ Bu nedenle sevgi kanununu kendine prensib edinen sadece şeriatın yükümlülüklerini yerine getirmekle kalmayarak bunların asgari gereklerinin de üzerine çıkmış olur. Çünkü sevgi kanunu Tanrı'nın iradesinin tam olarak yerine getirilmesini sağlar.⁹⁴ Pavlos'a göre bu kanun kişilerin kalplerine Tanrı tarafından yazılan bir kanun olduğundan hem Eski Ahit şeriatının kanunlarından hem de kişilerin kalplerine hitap etmeyen diğer bütün kanunlardan farklılık gösterir.⁹⁵

Hiristiyan araştırmacılara göre sevgi kanunu, kendisini kabul edip benimseyen kişinin bir parçası olan ve kişinin onu kabul edip benimsemeden önceki durumu ile kabul ettikten sonraki durumu arasında bir değişiklik meydana getiren bir kanundur. İsa Mesihle kurulan sağlıklı bir ilişki sonucunda ortaya çıkan bu kanun, sadece bir davranış normu olmayıp aynı zamanda kişiye Tanrı'nın iradesini yerine getirecek dinamizmi veren bir güçtür.⁹⁶

Pavlos, kişileri kendi doğrultusunda hareket etmeye sevk ederek toplumun ahlakî hayatını teminat altına alan yegâne kanunun sevgi kanunu olduğunu gördüğünden, Hiristiyan toplumunda fertlerin tutum ve davranışlarını belirleyecek başka kanunlar koyma yoluna gitmemiştir. Çünkü Hiristiyan toplumun-

93 Raisanen,H., *Paul and the Law*, s. 118; Marino,J.S., *Paul and the Law*, s. 224.

94 Stevens,G.B., *The Theology of the New Testament*, s. 108.

95 Schnabel,E., *Law and Wisdom From Ben Sira to Paul*, s.338; Marino, age., s. 226.

96 Lyonnet,S., "Liberty and Law", s. 244.

da sevgi kanunun temel bir prensib olarak kabul edilmesinin gerekli olduğundan hareket edildiğinde, bu toplumda sevgiden başka kanun ve düzenlemelerin bulunamayacağı sonucuna ulaşılır.⁹⁷ Durum böyle olunca Hristiyan toplumunda sevgi kanunu dışında niçin başka kanun ve düzenlemeler bulunmaktadır? sorusu gündeme gelebilir. Bu şekildeki bir soruya batılı araştırmacılarından Lyonnet şöyle cevap vermektedir: "Sevgi kanununu benimseyen ve bu kanunun gereklerini yerine getiren kişi Hristiyan toplumundaki mevcut diğer bütün kanun ve yükümlülükleri de yerine getirme gücünü kendinde bulur". Bu araştırmacıya göre Hristiyan toplumunda sevgi kanunu dışında bulunacak her bir kanun sadece adaletsizler ve sevgi kanununu benimseyip yerine getirmeyenler içindir.⁹⁸ Nitekim, Pavlos yazılarında durumu şöyle ifade etmektedir: "Şeriat ve onun emirleri doğru olanlar için değil, bilakis kural tanımayanlar, asiler, hırsızlar, günahkarlar, kutsallıktan yoksun ve kutsala karşı saygısız olanlar, anne ya da babalarını öldürenler, katiller, cinsel ahlaksızlıkta bulunanlar, yalan yere yemin edenler ve sağlam öğretilere muhalif olanlar için konmuştur".⁹⁹ Bu ifadelerden anlaşılabileceği üzere İsa Mesihe iman eden, sevgi kanunun gereklerini yerine getiren ve bu pasajda sayılan fiilleri işlemeyenler için Hristiyan toplumundaki sevgi kanunu dışındaki kanun ve düzenlemeler bağlayıcı değildir. Çünkü bu kişiler sevgi kanunun gereklerini yerine ge-

97 Alesandro, J.A., **A General Introduction**, The Code of Canon Law, Text and Commentary, The Canon Law Society of America, Paulist Press, New York, 1985, ss. 1-2.

98 Lyonnet, S., "Liberty and Law", s. 245.

99 I.Tim. 1/9-10.

tirmekle diğer bütün kanun ve düzenlemelerin de gereklerini yerine getirmiş olurlar.

4- Pavlos'un Şeriat Hakkındaki Düşüncelerinin Son Dönem Araştırmacıları Tarafından Yorumlanması:

Hız.İsa'nın gelişi, insanoğlunun günahlarına keffaret olarak çarmıha gerilişi ve üçüncü günde ölümden dirilişiyle başlayan yeni dönemde şeriatın ve onun emirlerinin hükümsüz kılındığı Pavlos ve taraftarları arasında yaygın bir düşünce idi. Bu görüşün son dönemdeki temsilcilerinde biri de Schoeps'dur.¹⁰⁰ Ona göre Eski Ahit şeriatı uygulanamaz olunca ve buna paralel olarak toplumda kanunsuz hareketler ve buna bağlı olarak huzursuzluklar ortaya çıkınca, Tanrı İsa Mesih vasıtasıyla yeni bir şeriat vermiştir. İşte bundan dolayı da Eski Ahit şeriatı hükümsüz kılınmıştır.¹⁰¹

Schoeps'a göre Eski Ahit şeriatının yürürlükten kaldırılması için, bu şeriatın emirlerinin yerine yenilerinin konması gerekiyordu ve bunlarda İsa tarafından konmuştur. Nitekim "neyle övünebiliriz? hiçbir şeyle! Hangi ilkeye dayanarak? Şeriatı yerine getirme ilkesine mi? Hayır, iman ilkesine"¹⁰² "Birbirinizin yüklerini taşıyın. Böylece Mesihin şeriatını yerine getirmiş olursunuz".¹⁰³ ifadeleri İsa tarafından yeni bir şeriat tesis edildiğini gösterir.

Son dönem batılı araştırmıcılardan Cranfield ve Hübner'e göre ise , şeriatın ve emirlerinin İsa Mesihin gelişi, insanoğlunun günahlarına keffaret olarak çarmıha gerilişiyle

100 Schoeps,H.J., Paul, s. 171.

101 Schoeps, age., ss. 171-172.

102 Rom. 3/27.

103 Gal. 6/2.

hükümsüz kılındığı şeklindeki Pavlos'un düşüncesinden onun seriatın yürürlükten tamamen kaldırıldığını savundugunu anlamak yanlış olur. Zira, Cranfield'e göre Pavlos tarafından tenkid ve reddedilen bizzat seriat ve onun emirleri değil bilakis Yahudi din bilginlerinin seriat hakkındaki yanlış anlayışları ve yaptıkları yanlış yorumlardı.¹⁰⁴ Hübner ise Pavlos'un Galatyalılara mektubunda seriatın ve onun emirlerinin yerine başka kanunlar konarak bunların yürürlükten kaldırıldıklarını ileri sürerken, Romalılarına mektubunda da seriatın hâlâ geçerli ve yürürlükte olduğunu ifade ettiğine işaret ederek, bu iki ifadenin beraber düşünülmesi halinde, Pavlos'un seriatın emirlerinin tamamını değil, sadece Yahudiler tarafından saptırılan ve yanlış yorumlanan hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığını savundugunu ileri sürmektedir. Çünkü Hübner'e göre Tanrı'nın kanunu ve O'nun iradesinin bir ifadesi olan seriat ve onun emirleri Mesih döneminde iman kanunu olarak yeniden yürürlük kazanmıştır.¹⁰⁵

Ancak, kanaatimizce Pavlos'un Gal. 3/15-29'da yer alan ifadelerinin Cranfield ve Hübner'in görüşleriyle uzlaşması mümkün değildir. Çünkü bu pasajdaki ifadeler Pavlos'un, seriatın ve emirlerinin Mesih döneminin başlamasıyla yürürlükten kaldırıldığını savundugunu göstermektedir. Şimdi bu ifadeleri olduğu gibi verelim: "Kardeşler, size insan yaşamından bir örnek vereyim. Onaylanmamış bir antlaşma, sadece insanlar arasında bile yapılmış olsa bunu kimse geçersiz sayamaz ve buna birşey ekleyemez. Vaatler İbrahim'e ve onun

104 Raisanen, H., *Paul and the Law*, s. 42.

105 Raisanen, *age.*, s. 42.; ayrıca bkz. Rom. 3/27-28.

soyundan olanlara verildi. Tanrı bir çok kişiyi kastediyor-
 muş gibi, 'senin soyundan olanlara' demiyor, 'soyundan olana'
 demekle tek bir kişiyi, yani Mesihi kastediyor. Şunu demek
 istiyorum: 'Dört yüz otuz yıl sonra gelen şariat, Tanrı'nın
 önceden onayladığı antlaşmayı geçersiz kılmaz ve vaadi orta-
 dan kaldıramaz. Çünkü miras şariata bağlıysa , artık vaade
 bağlı değildir.Ama Tanrı mirası İbrahim'e vaatle bağlamıştır.
 Öyleyse, şariatın amacı neydi? Şariat, suçları ortaya çıkar-
 mak için antlaşmaya eklendi. Vaadi alan ve İbrahim soyundan
 olan kişi gelinceye kadar yürürlükte kalacaktı. O melekler
 vasıtasıyla bir aracı eliyle düzenlenmiştir. Aracı tek bir
 tarafa ait değildir. Tanrı ise Bir'dir. O halde şariat Tanrı'
 nın vaadlerine aykırı mıdır? Kesinlikle hayır! Çünkü yaşamı
 sağlayabilen bir şariat verilseydi elbette insanlar şariat
 ile aklanacaktı. Halbuki İsa Mesihe imana dayanan vaat iman
 edenlere verilsin diye, Kutsal yazı bütün dünyayı günahın
 tutsağı ilan ediyor. İman gelmeden önce biz şariat altında
 hapsedilmiştik ve onun tutsağı olmuştuk. Yani İsa Mesihin
 sahsında kendisiyle aklanacağımız iman gelinceye kadar şari-
 at ve onun emirleri bizim mürebimiz oldu. Ama artık iman
 gelmiş olduğundan şariatın egiticiliği altında değiliz. Çünkü
 İsa Mesihe iman ettiğimiz için, hepimiz Tanrının oğullarıyız
 (kullarıyız). Vaftizle Mesihle birleşenlerin hepsi ister Ya-
 hudi, ister Yunan, ister Romalı, ister köle, ister özgür, is-
 ter erkek, ister dişi olsun hepsi İsa'nın nezdinde birdir.
 Eger Mesihe aitsek o zaman İbrahim'in soyundanız".¹⁰⁶

106 Gal. 3/15-29.

Bu ifadelerde de gördüğümüz üzere Pavlos'a göre şariat vaadi alan İbrahim soyundan gelecek olan kişinin yani İsa Mesîhi gelmesine kadar insanoglunun mürebbisi olarak onu suç ve günahattan korumak için Tanrı tarafında verilmiştir. İsa Mesîhin gelişiyle onun bu görevi sona erdiğinden onun emirleri yürürlükten kaldırılarak hükümsüz kılınmıştır.

Yine son dönemlerde batıda Pavlos'un şariat hakkındaki çelişkili ve tutarsız görüşlerini inceleyip bunları uzlaştırmaya çalışan E.P. Sanders¹⁰⁷ ve H. Raisanen¹⁰⁸ tarafından yapılmış iki önemli çalışma vardır. Bu çalışmaların batılı araştırmacıların Pavlos'un bu çelişkili ve tutarsız görüşlerini nasıl kendilerine göre yorumlayıp Pavlos'u aklamaya çalıştıklarını göstermesi bakımından (bu çalışmaların) kısa bir özetlerini vermeyi çalışmamız için önemli görüyoruz.

Sanders, eserine Pavlos'un şariat hakkındaki görüşleri konusunda araştırmacılar arasında bir mutabakat sağlamanın mümkün olmadığını söyleyerek başlar. Çünkü ona göre Pavlos şariat konusunda birbirine tezat oluşturacak derecede farklı farklı görüşler ileri sürmüştür. Ancak onu bu farklı düşünceleri kendisine sorulan sorulara ve toplum içinde ortaya çıkan problemlere göre değişmekteydi. Pavlos'un kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplar ve toplumda ortaya çıkan problemlere getirdiği çözümler ayrı ayrı ele alındıklarında kendi içlerinde mantıklı ve tutarlı görünmektedirler. Ancak birbirlerinden farklı şartlarda ve durumlarda verilen bu cevap ve getirilen çözümler biraraya getirildiğinde mantikilikleri

107 Sanders, E.P., *Paul and the Law, and The Jewish People.*

108 Raisanen, H., *Paul and Lhe Law.*

bozuluyor, tutarsız ve birbirine çelişik gibi görünmeye başlıyorlar.¹⁰⁹

Pavlos Galatyalılara mektubunda kendisine "putperest asıllı Hristiyanların Tanrı'nın krallığına nasıl gireceği ve kurtuluşa nasıl ulaşacağı" ¹¹⁰ şeklinde sorulan bir soruya verdiği somut cevaplarda, havarilerin aksine Tanrı'nın krallığına girmek için Eski Ahit şeriatının kabul edilmesinin gerekmediğini, sadece İsa Mesihe iman etmenin bunun için yeterli olacağını ileri sürmüştür.¹¹¹ Sanders'e göre Pavlos bu şekilde ki bir görüşü su iki sebepten dolayı ileri sürmüştür: Birincisi, Pavlos bu şekilde ki bir düşünceyle Tanrı'nın insanoglunu kurtarma planında fertlerin şeriatın emirlerini yerine getirmek suretiyle değil, bilakis İsa Mesihe iman etmekle kurtuluşa ulaşabileceklerini göstermek istemiştir. İkincisi, Putperest asıllı Hristiyanlar da tıpkı Yahudi asıllı Hiritiyanlar gibi kurtuluşa ulaşacaklardır. Pavlos'a göre bu konuda Yahudi asıllıların diğerlerine oranla hiçbir ayrıcalığı yoktur. Zira, her iki grubun mensubları da kurtuluşa öncelikle imanları vasıtasıyla ulaşacaktır.¹¹²

Sanders'a göre Tanrı insanogluna şeriatı, kendinden sonra gelen iman vasıtasıyla kınanmak için değil, bilakis kendisine uyulması ve emirlerinin yerine getirilmesi için vermiştir. Ancak araya giren günah, şeriatı esas gayesinden uzaklaştırmış ve onu dünyada günahı ve haddi aşmayı artırmak için

109 Sanders, E.P., *Paul and the Law*, ss. 4-5.

110 Bkz. Gal. 2. ve 3. baplar.

111 Pavlos'un bu konuda ki görüşleri için bkz. Gal. 2/3; 5/3; Rom. 3/4; 1/11; Filib. 3/9; Sanders, *age.*, ss. 17-45.

112 Sanders, *age.*, ss. 19-26.

kullanmıştır.¹¹³

Sanders'e göre Pavlos şeriatı tamamen ortadan kaldırıldığını savunmamış ve onun emirlerini reddetmemiştir. O, sadece Eski Ahit şeriatını şu üç hükmünün Hristiyanlarca uyulması gerekli emirler dışında tutulması gerektiğini savunmuştur. Bu emirler; sünnet olma, özel gün ve bayramların kutlanması ve günlük yaşamı sınırlayan temizlikle ilgili bazı düzenlemelerdir. Pavlos'a göre bu hükümler Yahudilerle ilgili olduklarından bunlar Greko-Romen dünyada Yahudilerle diğer milletler arasında sosyal farklılığın ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Bundan dolayı bu hükümler Hristiyan toplumunun dışında tutulmalıdırlar. Çünkü bunların Hristiyanlar tarafından korunup yerine getirilmesi toplumda Yahudilere bir üstünlük ve öncelik hakkı verir.¹¹⁴

Kısaca, Sanders'a göre Pavlos'un şeriat hakkında ki görüşlerinde çelişki ve tutarsızlık yoktur. Çünkü bu görüşler farklı şart ve durumlarda kendisine sorulan sorulara ve toplumda ortaya çıkan problemlere dayandıklarından birbirlerine çelişik gibi görünmektedirler.

Raisanen ise Sanders'ın aksine Pavlos'un şeriat hakkında ki görüşlerinin çelişki ve tutarsızlıklarla dolu olduğunu ileri sürer ve bunları Sanders gibi sistematize edip uzlaştırmaya çalışmaz.¹¹⁵ Ona göre Pavlos'un yazılarında kullandığı şeriat teriminden onun ne kastettiğini tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Zira, onun yazılarını okuyan bir kimse

113 Sanders, E.P., *Paul and the Law*, s. 74; Rom. 7/7-13.

114 Sanders, *age.*, ss. 101-105.

115 Raisanen, H., *Paul and the Law*, s. 264.

bir taraftan onun şeriat terimiyle Sinada Hz.Musa'ya bildirilen vahye işaret ettiği sonucunu çıkarırken diğer taraftan da Pavlos'un bu terimi kullanmakla şeriatın emri altında ki Yahudilerle, putperst asıllı Hristiyanlar arasında bir ayırımı gittiği sonucuna varabilir.¹¹⁶

Raisanen'e göre Pavlos şu üç sebepten dolayı şeriatın emirlerinin Mesihi dönemin başlamasıyla hükümsüz kılındığını ileri sürmüştür:

i- Şeriat sınırlı bir zaman için verilmişti ve bu zaman dolunca yürürlükten kalkması kaçınılmaz olmuştur. ii- Şeriat günahın tanınip bilinmesine ve haddi aşmaya sebebiyet verdiğinden hükümsüz kılınması gerekmiştir.

iii- İsa Mesihin insanoglunu günahlarına keffaret olarak kendini çarmıhta kurban etmesi ona inanları şeriatın yükümlülüğünden kurtarmıştır.¹¹⁷

Şeriatın emirlerinin yerine getirilip getirilmemesi konusunda ise Raisane'e göre Pavlos, şeriatın emri altına olmakla onun emirlerinin tümüyle yerine getirilmiş olamayacağını ileri sürmüştür. Raisanen'e göre şeriatın emirlerini koruyup yerine getirecek olanların Yahudi asıllı olması gerekmesine rağmen, Pavlos bunu hiçbir zaman sadece Yahudi asıllılara tahsis etmemiş, bilakis Romalılara mektubunda belirttiği gibi putperest asıllı Hristiyanların da şeriatın emirlerini yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸

116 Raisanen, H., Paul and the Law, s. 21.

117 Bu görüşler için bkz. Gal. 3/13-29; Rom. 7/1-6; Raisanen, age., ss. 56-62.

118 Raisanen, age., ss. 18-23.

Raisanen'e göre, Pavlos sadece sünnet olma konusunda putperest asıllı Hristiyanların, Yahudi asıllılardan farklılık arzettiğini, çünkü sünnet olmanın Yahudi asıllılar için gerekli olup, putperest asıllıların bununla yükümlü olmadıklarını ileri sürmüştür.¹¹⁹

Raisanen'e göre Pavlos'un şeriatle ilgili üzerinde durduğu en önemli husus, şeriatın ve emirlerinin Hristiyan toplumu için zorunlu tutulmaması ve bu emirlere uyulup uyulmamasını fertlerin kendi arzularına bırakılması gerektiğidir. Eger bunun tersi olmuş olsaydı yani Hristiyanlar şeriatın emirlerini yerine getirme konusunda zorlansalardı, Mesih boş yere çarmıha gerilmiş olurdu.¹²⁰

Raisanen son olarak Pavlos'un bir Yahudi olduğuna ve kendisini Yahudiliğe bağlayan şeriat gibi bağları inkar etmediğine dikkat çekerek, bu durumun onu şeriat hakkında muhafazakar bir tutum takınmaya sevkettiğini ileri sürmüştür.

4- Pavlos'un Gerçek Karakteri Ve Şeriat Konusunda Geliş- tirdiği Teorinin İçyüzü:

Önce ki bölümlerde de gördüğümüz üzere Pavlos, önceleri Farisi fırkasına mensub dindar ve şeriatın emirlerine sıkı sıkıya bağlı bir Yahudi iken, Sam yolunda geçirdiği ani bir vizyonla çocukluğundan itibaren uygulaya geldiği Yahudi geleneğine ve şeriatına karşı çıkması ve insanoglunun kurtuluşu için bu gelenegin ve şeriatın yürürlükten kaldırılmasınınin gerekli olduğunu ileri sürmesi üzerinde önemle durulması gere-

119 Raisanen, H., *Paul and the Law*, ss. 101-109.

120 Raisanen, *age.*, s. 118.

ken bir husustur. Çünkü Şam yolunda ki bu olayda Pavlos'u bir zıt kutupdan diğer bir zıt kutuba iten güç ne olmuştur? Pavlos'un hayatında meydana gelen bu ani ve köklü değişikliğin gerçek sebebi nedir? gibi üzerinde önemle durulması gereken soruları aklımıza getirmektedir.

Pavlos'un kişiliği ile ilgili yapılan çalışmalar bu çeşit soruların cevaplandırılmasında bize büyük ölçüde yardımcı olsaydı da onun kişiliğini tam olarak ortaya koymak için yeterli değildir. Pavlos'un kişiliği ile ilgili yapılan bu çalışmalardan E.Gillabert'in yaptığı sonuç bakımından son derece dikkat çekicidir. Zira, Gillabert bu çalışmasında Pavlos'a psikanaliz uygulamış ve sonuç olarak da onun kişilik bakımından patolojik bir yapıya sahip olduğunu ve dolayısıyla psikiyatrik bir vak'a teşkil ettiğini ileri sürmüştür.¹²¹

Pavlos'un Şam yolunda ki bu vizyondan sonra, Hz.İsa'yı gördüğünü, onunla konuştuğunu, mesajını bütün milletletlere yaymak için bizzat onun tarafından görevlendirildiğini ve hatta incilini doğrudan İsa'dan aldığını söylemesi, İsa'nın gerçek havarileri için kabulü kolay olmayan bir hadise idi. Çünkü havarilerin hepsi ölmeden önce İsa'yı gözleriyle görmüşler ve onunla bizzat konuşmuşlardı.¹²² Oysa aynı şeyleri Pavlos için söylemek mümkün değildi. Çünkü onun Hz.İsa ile olan bütün ilişkisi Şam yolunda ki vizyondan ibaretti ve kendinden başka da hiçbir tanığı yoktu. Aslında bu konuda

121 Gillabert,E., *St. Paul ou le Colosse aux Pieds d'argile*, Dijon-Quetigny, 1974, ss. 191-192; ayrıca bkz. Akdemir, S., *Hristiyan Kaynaklarına ve Kur'an-ı Kerime Göre Hz. İsa*, (basılmamış doktora tezi), Ankara, 1992, ss. 42-43.

122 Machen,J.G., *The Origin of Paul's Religion*, ss. 22-23.

Pavlos'un tanığa ihtiyacı da yoktu. Nitekim, o Sam yolunda meydana gelen bu hadiseyi anlatırken yanında bulunanların "nuru gürdüklerini fakat kendisiyle konuşan sesi işitmetiklerini" ¹²³ açıkca ifade ettiğini görüyoruz.

Pavlos yazılarında İsa'nın öğretisi hakkında ki bilgisini kimseden değil de doğrudan İsa'dan aldığını ileri sürmüştür. ¹²⁴ Ancak bunun doğru olmadığının delili de yine kendi sözleridir. Söyle ki "Aldığım bilgiyi öncelikle size iletiyorum" ¹²⁵ Bu ifadeden de anlaşılabileceği üzere Pavlos başlangıçta havarilerle ve ilk çekirdek cemaatle iyi geçinmek ve kendini onlara kabul ettirmek için gerçek düşüncelerini ortaya koymamış ve havarilerden yararlanmaya çalışmıştır. ¹²⁶ Ancak cemaat içinde durumunu güçlendirdikten sonra yavaş yavaş kendi düşüncelerini ortaya koymaya başlayınca havarilerle ve İsa'nın ilk çekirdek cemaatiyle arası açılmış ve onlardan ayrılmıştır. Sonuçta da kendi kurduğu kristolojisini ¹²⁷ Yahudi asıllı fertler arasında yayamayacağını anlayınca Kilikyadan başlayarak bütün Anadolu ve Trakyayı adım adım dolaşarak öğretisine taraftar kazanmaya çalışmıştır. Bunun için de farklı insanlarla farklı şartlarda değişik ilişkiler kurmuştur. Onun bu değişken tutumu bizzat kendi yazılarında bulunmaktadır. Söyle ki "Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok adam kazanayım diye herkesin kölesi oldum. Yahudileri kazanmak

123 Res.15. 22/9.

124 Bkz. Gal. 1/12.

125 I.Kor. 15/1-9.

126 Bkz. Sanders,E.P., Paul, ss. 11-13.

127 Kristoloji: İsa Mesihin şahsıyla ilgili.

için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim şeriatın denetimi altında olmadığım halde, şeriatın denetimi altında olanları kazanmak için onlara şeriatı altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın şeriatına sahip olmayan değil de, Mesih'in şeriatı altında olan biri olarak, şeriata sahip olmayanları kazanmak için şeriata sahip değilmişim gibi davrandım. Gücsüzleri kazanmak için gücsüzlerle gücsüz oldum. Ne yapıp yapıp bazılarını kazanmak için herkesle her şey oldum. Bunların hepsini incilde payım olsun diye yapıyorum".¹²⁸

Bu ifadelerden de anlayacağımız üzere Pavlos'un amacı, hiç bir zaman Hz.İsa'ya ve onun getirmiş olduğu öğretiye bağlı kalmak olmamıştır. Onun asıl gayesi kendi kurduğu kristolojisine taraftar kazanmak olmuştur. Bunun için de İsa'nın babasız dünyaya gelmesi¹²⁹ insanoglunun günahlarına keffaret olarak çarmıha gerilmesi¹²⁹ ve ölümünün üçüncü gününde dirilip göklere yükselmesi¹³⁰ onun için önemli bir malzeme olmuştur. Çünkü, incillerde Hz.İsa ile ilgili verilen bu bilgiler, Pavlos'un görüşlerini yaymaya çalıştığı halklar arasında oldukça yaygın olan Sır Dinleri¹³¹ nin kurtarıcı kahramanlarıyla ilgili verilen bilgilerle paralellik gösteriyordu. Zira bu dinlerin kahramanları da mucizevi bir doğumla dünyaya gelmiş, düşmanları tarafından öldürülmüş, sonra ölümlerinin üçüncü günlerinde tekrar dirilerek semaya yükselmiş ve ebedi hayata erişmişlerdi.

128 I.Kor. 9/19-23.

129 Bkz. Luka. 1/29-33.

130 Bkz. Mat. 27/32-44; Mark. 15/21-32; Luk. 23/26-43.

131 Sır dinleri ile ilgili bkz. Çelik,M., " Sır Dinleri", At.Ü.İ.F.Dergisi, VIII, ss. 213-223.

İşte Pavlos'da kendi öğretisini bu halklar arasında yaymak için, mevcut inanç ve kültürlerden de yararlanarak Tanrı'nın insanları Hz.Adem'den itibaren süregelen asli gü-nahtan kurtarmak için oğlu İsa'yı yeryüzüne göndererek onun çarmıhta ölmesine katlanmıştır. Çünkü insanların şeriatın emirlerini yerine getirmekle kurtulmaları artık mümkün değildi.¹³²

Pavlos'un şeriat konusunda ki düşüncelerinin temel çıkış noktası şeriatın ve emirlerinin, insanoglunu Hz.Adem ve Havva'nın işlediği ve nesilden nesile Hz.İsa'ya kadar intikal eden asli günahtan fertleri kurtaramadığı şeklinde ki düşüncesidir. Pavlos'a göre insanoglu Hz.Adem ve Havva'nın işlediği bir hatadan dolayı günahkar olarak dünyaya gelmekteydi. Tanrı insanları bu asli günahtan kurtarmak için Hz.İsa'ya kadar bir takım elçiler göndermiş ve bu elçilere verdiği şeriat ve onun emirleriyle Kendinin insanlar tarafından tanınmasını sağlayarak onları bu günahtan kurtarmayı amaçlamıştı. Ancak şeriatın emirleri Tanrı'nın tanınip bilinmesini sağlayarak insanları günahtan kurtaracağı yerde onları Tanrı'dan daha da soğutup uzaklaştırmış ve sonuçta da daha günahkar yapmıştır.Bunun üzerine Tanrı, oğlu İsa'yı yeryüzüne bu günahtan insanları kurtarmak için keffaret olarak göndermiştir. İsa'da kanı ile insanoglunu bu günahtan kurtararak şeriatı ve onun emirlerini yürürlükten kaldırmıştır.¹³³ Çünkü bu emirler İsa gelmeden önce insanların

132 Bkz. Rom. 3/21-26.

133 Mc. Manus,E.W., *Catholicism*, ss. 162-163; 956-958; Weiss,J., *Earliest Christianity*, ss. 512-515.

Tanrı'yı tanıyıp bilmelerine ve böylece onların bu asli g nahtan kurtulmalarına vasıta idiler. Ancak Tanrı'nın oğlu olan İsa yeryüzüne gelince ve keffaret olarak çarmıha gerilmek suretiyle insanları bu asli g nahtan kurtarınca, artık insanlar, vasıtayla değil bizzat görerek ve onda yaşıyarak Tanrı'yı tanıyıp bilmeleri gerektiğinden şeriata uyup onun emirlerini yerine getirmenin hiçbir anlamı yoktur.¹³⁴ Zira, eğer böyle olmasaydı İsa Mesih boş yere çarmıha gerilmiş olurdu.

134 Bkz. Weiss, **age.**, ss. 515-523.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAVARİLER SONRASI DÖNEMDE ŞERİAT KONUSUNDAKİ GELİŞMELER

A- HAVARİLER SONRASI DÖNEMDE ŞERİAT MESELESİ:

Havariler dönemiyle ilgili bölümde gördüğümüz üzere Hz. İsa'dan sonra havariler ve onun ilk çekirdek cemaati, onun öğretisine bağlı kalarak şeriatın emirlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Havarilerin, cemaatin tabii lideri Yakub'un başkanlığında Kudüs'de teşkilatlanarak İsa'nın öğretisini Kudüs dışındaki Yahudilere de yayma teşebbüsleri sonucunda Yahudiler yanında putperest Roma vatandaşları da İsa'nın öğretisini benimsemeye başlamışlardı. Bu esnada aslen Yahudi olan Yahudi şeriatına ve geleneklerine göre yetişen ve dönemin Hellenistik kültürünü de iyi bilen Pavlos adlı biri de Hristiyan olmuştur.

Pavlos'un ve putperest asıllı Roma vatandaşlarının Hristiyan olmaya başlamasıyla ilk cemaatin birlik ve beraberliği bozulmuş, cemaat içinde Eski Ahit şeriatının emirlerinin Hristiyan mü'minlerce uygulanıp uygulanmayacağı konusunda tartışma ve nünakaşalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmada Pavlos putperest kökenli Hristiyanların Eski Ahit şeriatının cumartesi yasası, sünnet olma gibi emirlerinden sorumlu olmadıklarını ileri sürerek bu emirleri uygulamayabileceklerini savunurken, havariler ve diğer Yahudi kökenli Hristiyanlar, tıpkı putperestlikten Yahudiliğe dönenlerin Eski Ahit şeriatının bütün emirlerini yerine getirmekle yükümlü oldukları gibi putperestlikten Hristiyanlığa dönenlerin de bu emirleri yerine getirmekle yükümlü olduklarını savunuyorlardı. Bu durum üzerine cemaat içindeki bu tartışmaları gidermek ve yenisinden cemaatin birliğini sağlamak için cemaat lideri Yakub'un

başkanlığında havariler ve Pavlos'un da katılımıyla toplanan havariler konsilinde, cemaatin birliği için Yakub ve Petrus gibi önde gelen Yahudi kökenli Hiristiyanlar, Nuh kanunlarına uymaları ve şeriatın bazı emirlerini yerine getirmeleri şartıyla putperestlikten Hiristiyanlığa dönenlerin sünnet olmayabileceklerine izin vermesi, Pavlos'un cemaat içindeki durumunu güçlendirmiş ve yavaş yavaş kendi düşüncelerini açığa vurmasına sebebiyet vermiştir.¹

Kudüs Havariler Konsilinden sonra yavaş yavaş Yahudi Hiristiyanlardan ayrılarak bütün mesaisini Yunan ve Roma milletlerini Hiristiyanlaştırmaya ve bu şekilde kendi görüşlerine taraftar kazanmaya harcayan Pavlos bu iş için önünde iki engel görür. Bunlar putperst Yunan ve Roma milletlerini kabule yanaşmadıkları Eski Ahit şeriatı ve asırlardan beri alay konusu ettikleri sünnet meselesi idi.² Nitekim, Pavlos'a göre İsa Mesihin dünyaya gelişi, insanoğlunun günahlarına keffaret olarak çarmıha gerilişi ve üçüncü günde dirilip göklere yükselişiyle insanları şeriatın ve emirlerinin yükümlülüğünden kurtarmış ve özgür kılmıştır. Çünkü şeriat ve emirleri ilk insan Adem'in işlediği asli gûnahtan insanları kurtarmak ve Tanrı'yı daha iyi tanıyıp bilmelerini sağlamak için verilmişti. Ancak, şeriat ve emirleri bu görevlerini yerine getirecekleri yerde insanoğlunu Tanrı'dan daha da soğutup uzaklaştırmış ve onun daha çok günah çukuruna batmasına sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine Tanrı oğlu İsa'yı yer-

1 Bkz. Schoeps, H.J., *Paul*, ss. 64-69; Danileou-Marrou, *The Christian Centuries*, ss. 29-30; Sarıkcıoğlu, E., *Dinler Tarihi*, ss. 216-217.

2 Celik, M., *Süryani Kilisesi Tarihi*, s. 19.

yüzüne göndererek, onu insanoğlunun günahlarına keffaret olarak çarpmıha gerilmesine izin vermek suretiyle insanoğlunu bu asli gûnahtan kurtarmayı amaçlamıştır.³

Kanaatimizce Pavlos'un bu şekildeki bir kristolojik yaklaşımdan yola çıkarak Hiristiyan toplumunda şeriatın ve onun emirlerinin yeri bulunamıyacağı şeklindeki bir düşünce ileri sürmesinin temel sebeblerinden biri sır dinleri ve gnostisizm üzerine kurduğu öğretisine taraftar bulabilmektir. Çünkü o, Şam yolundaki vizyondan sonra İsa'nın ilk çekirdek cemaatine katılmışsa da burada tutunamamış ve görüşlerine taraftar bulamamıştı. Bunun üzerine ilk cemaatten ayrılarak Putperest Roma imparatorluğunun hemen hemen bütün eyaletlerini dolaşarak, bitip tükenmek bilmeyen savaşlardan yorgun düşen ve manevi bir kurtarıcının özlemini çeken putperest Roma vatandaşlarını Hiristiyanlaştırmaya, dolayısıyla da kendi görüş ve düşüncelerini yaymaya çalışmıştır. O, bu görüş ve düşüncelerini yayarken Roma devletinin düşmanlığını kazanmamak ve öğretisini daha kolaylıkla yayabilmek için bu yeni öğretinin Yahudilik gibi devlete ve devletin hukuk sistemine olmadığını, karşı olmadığını, zira Hiristiyan mü'minlerin Eski Ahit şeriatının emirleriyle yükümlü olmadıklarını ileri sürerek, bu kişilerin, kurtuluşu için sadece İsa Mesihe iman etmelerinin yeterli olacağını savunmuştur.

Pavlos'un Hz.İsa ile ilgili bu kristolojik yaklaşımı ve şeriata karşı bu tutumu pekçok putperest Roma vatandaşının a-
kın akın Hiristiyan olmasına yol açmıştır. Sonuçta da başta Roma'da olmak üzere Roma imparatorluğunun pekçok eyaletinde

3 Schoeps, H.J., **Paul**, ss. 149-152; 180-181.

kiliseler kurulmuştur. Ancak kurulan bu kiliselerde fertler arası ilişkileri ve toplun düzenini sağlayacak kanun ve düzenlemeler bulunmadığından daha Pavlos'un sağlığında bu kiliselerde çeşitli problemler çıkmaya başlamıştı.⁴ Bunlara örnek olarak Korintos toplumunda ortaya çıkan sorunları verebiliriz. Bu sorunlar ve Pavlos'un bunlara getirdiği düzenlemeler Pavlos'un Korintoslulara mektubunda şu şekilde yer almaktadır. "Gerçekte aranızda putperstlerde bile rastlanmayan türden cinsel ahlaksızlık olduğu söyleniyor. Söyle ki, biri babasının karısını almış. Ve siz hala küstahlaşıyorsunuz. Oysa yas tutup bu işi yapanı aranızdan atmanız gerekmezmiydi? Bedence olmasa da ruhça aranızdayım. Bu suçu işleyeni, aranızdaymışım gibi İsa Mesihin adıyla zaten yargılamış bulunuyorum. Bu adamı şeytana teslim edin ki, İsa Mesihin gününde ruhu kurtulabilsin. Ahlaksızlık yapanlarla arkadaşlık etmeyin. Kuşkusuz bu dünyanın ahlaksızları, açgözlüleri, soyguncuları ya da putperstleriyle demek istemedim. Öyle olsaydı, bu dünyadan ayrılmak zorunda kalırdınız. Ama kardeş olarak tanınan biri ahlaksız, açgözlü, putperst, sövücü, ayyaş ya da soyguncu ise onunla arkadaşlık etmeyin ve onunla oturmayın".⁵

"Evlenmemiş olanlara ve dul olanlara da şunu söylüyorum. Benim gibi yani evlenmeden kalsalar onlar için iyidir. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa evlensinler. Çünkü şehvetle yaşamaktansa evlenmek daha iyidir. Evli olanlara ise şunu söylüyorum. Karı koca birbirinden ayrılmasın. Eger ayrılır-

4 Bkz.Schoeps, Paul, ss.77-81; Mc.Manus, Catholicism, s.163.

5 I.Kor. 5/1-11.

larsa barışsınlar. Yine size söylüyorum. Bir kardeşin karısı iman etmemişse ve kendisiyle yaşamaya razıysa, kocası onu boşamasın. Bir kadının kocası iman etmemişse, ama kendisiyle yaşamaya razıysa karısı onu boşamasın. Çünkü iman etmemiş koca karısı aracılığıyla, iman etmemiş kadın da imanlı kocasının aracılığıyla kutsanır".⁶

Bu ifadelerde görüldüğü üzere Pavlos ahlaksızlık yapanın toplumdan kovulmasını, kişilerin eğer şehvetlerini bastırabilirlerse evlenmemelerini, evlenenlerin boşanmamasını istemekle toplumda bir takım somut düzenlemeler koyma yoluna gitmek istemiştir.⁷

Havariler sonrası dönemde ise kiliselerde ortaya çıkan bu problemler daha da çoğalmış ve sonunda Büyük Kilisede şeriatın emirlerini Hristiyan toplumunda geçerli olup olmadığı ve Hristiyanların bu emirlerden yükümlü tutulup tutulamayacağı meselesi üçüncü yüzyılda imparator Constantin'in Hristiyanlığı kabulüne kadar devam etmiştir.⁸ Bu tartışmalarda Pavlos'un görüşlerini aynen benimseyen Marcion ve taraftarları İsa'nın gelişiyle şeriatın ve emirlerinin yürürlükten kaldırıldığını ve bunların kesinlikle Hristiyan toplumunda bulunamayacağını savunurken, Clement, Justin, Tertullian ve Origenes gibi Kilise Babaları da İsa'nın öğretisini benimseyen ve şeriatın emirlerini aynen koruyup yerine getirmeye çalışan Yahudi Hristiyanlarla, Pavlos'un görüşlerini uzlaştırmaya çalışarak şeriatın bazı emirlerinin Hristiyan nü'minler için de geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

6 I.Kor. 7/8-12.

7 Bkz. Marino, J.S., Paul and the Law, ss. 276-280.

8 Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, s. 177.

1- Havariler Sonrası Dönemde Şeriatın ve Emirlerinin Hristiyan Toplumunda Yeri olmadığını Savunanlar:

Havariler sonrası dönemde Büyük Kilisede şeriatın ve emirlerinin Hristiyan toplumunda kesinlikle yeri olmadığını savunanların başında Marcion gelmektedir.⁹ Zengin bir gemici olan Marcion'un M.S. 144 yılında Roma'ya gelerek kilise ileri gelenlerinin önünde kendi görüşlerine taraftar bulabilmek için tartışma ve münakaşalara girdiğini görüyoruz. Onun görüşleri kilise ileri gelenleri tarafından zındıklık olarak nitelenince kiliseden kovulmuştur. Ancak kiliseye yüklü bir bahşis vermesi üzerine tekrar kiliseye kabul edilmiştir. Fakat bundan sonra Marcion Büyük Kiliseden bağımsız, kendi başına hareket ederek kendine ait kiliseler kurmaya ve görüşlerini yaymaya çalışmıştır.¹⁰

Marcion kendi kiliselerini dîni âyin ve törenlerden uzak bir şekilde kardeşlik ve eşitlik esası üzerine kurarak katı bir muhafazakarlık örneği sergilemiştir.¹¹ Marcion bu esaslar üzerine kurduğu kiliselerde yaymaya çalıştığı öğretinin çıkış noktası Eski Ahit, onun şeriatını red ve Eski Ahitin Tanrı'sının, İsa'nın bildirdiği sevgi ve merhemet Tanrı'sının altında ikinci derecede bir Tanrı olduğu düşüncesidir. O, bu düşünceden yola çıkarak Eski ve Yeni Ahitin kesinlikle birbiriyle uzlaştırılamıyacağını ileri sürmüştür. Çünkü ona göre Eski Ahit insanlığa kaba, zalim ve her şeyi cezalandıran bir

9 Harnack, A., *History of Dogma*, tr. Neil Buchanan, Dover Publication, cilt.I, New York, 1956, s. 269; Metzger, B.M., *The Canon of the New Testament*, Oxford Univ. Press, Oxford, 4. baskı, 1992, s. 90 vd.

10 Metzger, *age.*, s. 91.

11 Harnack, *age.*, s. 269.

Tanrı sunmaktadır. Yeni Ahit ise insanlara karşı son derece hoşgörölü olan bir sevgi ve merhamet Tanrı'sı sunmuştur.¹²

Marcion, şariat ve emirleri konusunda da İsa'nın gelişi ve Yeni Ahiti getirişiyle Eski Ahitin geçerliliğini kaybedip ortadan kaldırıldığından, onun ihtiva ettiği şariatın ve emirlerinin de hükümsüz kılındığını ileri sürmüştür.¹³

Görüldüğü gibi Marcion, Pavlos'un şariat hakkındaki görüşlerini tamamiyle benimser. Çünkü ona göre yegane havari Pavlos'dur. Marcion'a göre de şariat ve emirleri İsa tarafından yürürlükten kaldırılarak bunların yerine Hiristiyan mü'minler tarafından mutlak olarak uyulması gereken sevgi kanunu konmuştur. Bu nedenle her kim İsa'ya iman eder ve sevgi kanununu hakkıyla yerine getirirse kurtuluşa ulaşmış olur.¹⁴

İşte havariler sonrası dönemde Pavlos'u en iyi anlayan ve onun görüşlerini benimseyen Marcion, İsa'nın gelişi, insanoglunun günahlarına keffaret olarak carmıha gerilişi ve üçüncü günde dirilişiyle, şariatı ve emirlerinin ortadan kaldıramadığı günahattan insanoglunu kurtardığı görüşünden yola çıkarak Hiristiyan toplumunda fertlerin hareketlerini ve eylemlerini kısıtlayan kanun ve düzenlemelerin bulunmaması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Burada Marcion'un görüşlerine paralellik göstermesi bakımından Barnabas'ın mektubuna da kısaca değinelim. Hiristi-

12 Fisher, G.B., *History of the Christian Doctrines*, New York, 1919. s. 58; Metzger, B.M., *The Canon of the New Testament*, s. 91.

13 Harnack, A., *History of Dogma*, s. 271.

14 Fisher, *age.*, ss. 59-60; Harnack, *age.*, ss. 271-272; Metzger, *age.*, ss. 92-93.

yanların, Yahudilikle gerçek ilişkisi hakkında bilgi veren ve akademik bir eser olarak sayılabilen ve putperest asıllı bir Hristiyan tarafından yazılan bu mektup, genel olarak Hz.İbrahim ve Hz.Musa ile yapılan iki ahit arasındaki ilişki-den ve kurtuluş tarihinin devamından bahsetmektedir.

Bu mektubun yazarı geçerli tek bir ahit bulunduğunu ve Hristiyanlığın da bu ahde sadık kaldığını ileri sürer. Ona göre Tanrı Musa'nın şahsında Yahudilere ahdi teklif etti, ancak onlar putperestliğe meyledince onu ebediyyen kaybetmiş oldular. Nitekim, Musa'nın on emrin bulunduğu hukuk tabletlerini kırması onların ahitlerini bozduğunu gösterir.

Barnabas, şeriatın dîni âyin ve törenleriyle ilgili emirlerini kabul etmez. Ona göre kurban, oruç ve toplu ibadetlerin harfi harfine yerine getirilmesi gerekli değildir. Çünkü bu çeşit emirler Tanrı tarafından değil de melek güçleri tarafından Yahudileri cezalandırmak için onlara verilmiştir. Bu nedenle bu emirlere uymak Hristiyanlar için zorunlu değildir.¹⁵

2- Büyük Kilisede Yahudi Hristiyanların Şariat Görüşleriyle Pavlos'un Görüşlerini Uzlaştırmaya Çalışanlar:

Yukarıda da gördüğümüz üzere Büyük Kilisede Marcion ve taraftarları Eski Ahit ve onun ihtiva ettiği şeriatı tamamen reddederken, Kilise Babaları onlara karşı şu tezi ileri sürmüşlerdir: Yeni Ahit eskisinin bir tamamlayıcısıdır. Bu nedenle de Eski Ahit yenisiyle tamamlanmakla ortadan kaldırılmış olmaz. Bilakis onun temellerine dayanan yeni bir şariat

15 Raisanen,H., Paul and the Law, ss. 219-220.

başlatılmış olur.¹⁶

Kilise Babalarından Iskenderiyeli Clementi, Pavlos'un "Mesih şeriatın sonudur"¹⁷ ifadesini, Mesih şeriatın sonu değil bilakis tamamlayıcısıdır, şeklinde yorumlamıştır.¹⁸

Tertullian ise Marcion ve taraftarlarıyla bütün gücüyle mücadele etmiştir. O, Pavlos'un otoritesini tenkid ederek, İsa'nın ve onun ilk çekirdek cemaatinin şeriatın içinde bulunduklarını ve onun emirlerini yerine getirmeye çalıştıklarını ileri sürmüştür. Tertullian bu konuda Pavlos'un şüpheli geçmişiyle Hristiyanlığı kabulünden sonra havarileştiğine ve onun tesiri sonucu şeriat meselesi gibi dogmatik meselelerin ortaya çıktığına dikkat çeker. Ona göre havariler arasında inanç yönünden pek fark yoktur. Ancak aralarında inanç dereceleri bakımından fark vardır. Sonraki dönemlerde ise Pavlos'un yazılarındaki şeriat ile ilgili yer alan görüş ve düşünceler de dikkate alınarak şeriat meselesi gibi konular dogmatik olarak ele alınmaya başlanmıştır.¹⁹

Büyük Kilisede şeriat konusunda ki tartışma ve münakaşalar ikinci evliliğin uygun olup olmadığı meselesiyle başlamıştır. Bu konuda Tertullian şeriata karşı tutarsız ve keyfi davranışlarda bulunan kendi kilise muhaliflerini açıkca tenkid etmiştir. Çünkü bu kimseler ikinci evliliğin yasaklanmasını kimi zaman mutlak zorunlu görmeyip, kimi zamanda işlerine

16 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.176.

17 Rom. 10/4.

18 Ferguson, J., *Clement of Alexandria*, ed. Mary P. Gianos, Twayne Publisher, New York, 1947, ss. 118-119.

19 Werner, *age.*, s.177.

geldiginde- mutlak zorunlu görüyorlardı.²⁰

Bu dönemde sünnet meselesiyle ilgili olarak da, Hiristiyanlıkdaki vaftizin sünnete karşılık olduğu ileri sürülerek Hiristiyanların vaftiz olmakla sünnet olma yükümlülüğünden muaf olabileceklerine hükmedilmiştir. Yani vaftiz olmakla sünnet olma yükümlülüğü ortadan kalkar. Nitekim, "Yedinci günde çocuğun gulfesi sünnet edilecektir"²¹ hükmü delil gösterilerek vaftizinde sünnete benzer olarak uygulanması şartı getirilmiştir. Buna göre çocuklar doğumlarının yedinci gününden itibaren ancak kutsal günlerde vaftiz edilebileceklerdi.²²

Önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere şeriatın ve onun emirlerinin İsa tarafından hükümsüz kılındığı şeklinde ki düşünceler onun dünyadan ayrılmasından ve Pavlos'un Şam yolundaki vizyonla Hiristiyan olmasından sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim, Pavlos'a göre şeriat ve onun emirlerinin yükümlülüğü Tanrı tarafından değil, melek güçleri tarafından Yahudilere yüklenmiştir. Bu yasa Yahudilerin dini emirlere uymamaları ve azgınlık yapmaları nedeniyle onları bu durumlarından kurtarmak için bir ceza olarak verilmişti. Ancak bu emirler Yahudileri ve bütün insanları düştükleri günah batağından kurtaracağı yerde onların daha da günahkar olmalarına yol açmıştır. Bunun üzerine insanoglunu hem günah batağından hem de şeriatın emirlerinden kurtarmak için oğlu İsa'yı yeryüzüne gönderip günahlara keffaret olarak çarpmışa

20 Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, s.217.

21 Lev. 12/3.

22 Werner, age., s. 218.

gerilmesine izin vermiştir. Bu nedenle Pavlos'a göre seriata ve onu emirlerine uymak artık ibadet değil, bilakis melek güçlerine uşaklıktır. Zira seriat ve onun emirlerinden kurtulup özgür kalmak aynı zamanda melek güçlerinin boyundurugundan da kurtuluşu ifade eder. Büyük Kilisede Pavlos'un bu görüşlerine karşı olup Yahudi Hiristiyanların görüşlerini benimseyenler Pavlos'u dinden dönmüş bir zındık olarak görmüşlerdir.²³

Yahudi seriata ve geleneklerine bağlı kalmayı savunanlarla, Hiristiyanların bu seriata emirleriyle yükümlü olmadıklarını savunanlar arasındaki tartışmalarda Ignatius Yahudileşmeye karşı sistematik bir savunma başlatarak, Hiristiyanlığı Yahudilikten ayırma yolunda önemli adımlar atmıştır.²⁴

Ignatius'tan sonra gelen Justin ise bu ayırımı özellikle seriat konusunda daha da belirginleştirmiştir. Zira, Justin Eski Ahit'i seriata ahlaki emirler, dini âyin ve törenlerle ilgili emirler ve tarihi emirler olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Ona göre bunlardan sadece dini âyin ve törenlerle ilgili emirler Hiristiyanlar için sorun olmuştur. Yoksa ahlaki muhtevalı emirler hiçbir zaman sorun olmamıştır. Çünkü Tanrı'nın ahlaki muhtevalı emirleri hep aynı olup her zaman ve zeminde geçerliliğe sahiptirler.²⁵

Justin'e göre seriata dini âyin ve törenleriyle ilgili emirleri, İsa'nın gelişiyle hükümsüz kılınmışlardır. Çünkü

23 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.219.

24 Werner, *age.*, s. 220; bkz. Fisher, G.B., *History of Christian Doctrine*, ss. 46-47.

25 Raisanen, H., *Paul and the Law*, s. 224; Goodspeed, E.J., *A History of Early Christian Literature*, The Univ. of Chicago Press, Chicago, 1942, ss. 142-158.

eskimiş ve modası geçmiş bu emirlere karşı kurtuluşun yeni ölçütü İsa Mesih ve onun hatırasını yaşatmak olan komünyon ayinidir.²⁶

Görüldüğü gibi Justin'in şeriat ve onun emirleri hakkında ki düşünceleri hem Pavlos'tan hem de Marcion'dan farklılık göstermektedir. Çünkü ona göre şeriat ve emirleri her şeyin yaratıcısı olan Tanrı tarafından verilmiştir. Ancak bu şeriatın dini ayin ve törenleriyle, geldiği döneme ait tarihi bilgi veren emirleri Hristiyanlar için bağlayıcı olmadıklarından İsa Mesih tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu dönemde Büyük Kilisede Pavlos'un görüşlerini savunanlarla, Yahudi Hristiyanlar ve Yahudiler arasında şeriat ve onun emirleri konusundaki tartışmalarda Pavlosçu Hristiyanların savunduğu insanoglunun İsa Mesih vasıtasıyla şeriatten ve onu emirlerinden kurtulup özgür kaldıkları düşüncesinin ne anlama geldiği ve bu özgürlüğün sınırlarının ne olduğu meselesi gündeme gelmiştir. Tertullian bu meseleyi şu şekilde formüle etmeye çalışmıştır. İlahi otoritenin İsa'da olduğu gibi şeriat ve onun emirlerinde de bulunması, şeriat ve emirlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını değil, onların kısmi bir revizyondan geçirilmesini gerektirmiştir. Tertullian'a göre putperest kökenli Hristiyanlar yerine getirmeseler de, şeriatın emirlerinin iyi ve mukaddes oldukları hükmünü kabul etmeleri ve onları korumaları gerekir.²⁷

Havariler sonrası bu dönemde de Büyük Kilisede şeriatın

26 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.221.

27 Werner, *age.*, s. 219; ayrıca bkz. Goodspeed, E.J., *A History of Early Christian Doctrine*, ss. 215-219; Walker, W., *A History of the Christian Church*, ss. 68-69.

emirlerinden en çok tartışılan ve karşı çıkılan sünnet olma meselesi olmuştur. Nitekim Justin, sünnet olmanın eğer mutlak, zorunlu yerine getirilmesi gereken bir emir olsaydı, Tanrı Adem'i sünnetsiz yaratmayacağını ileri sürerek sünnet olmanın yaratıcı düzene ve insan tabiatına aykırı, anlamsız bir şey olduğunu ileri sürmüştür. Yine Justin bir başka düşüncesinde de Tanrı'nın sünnet vasıtasıyla Yahudi halkını diğer milletlerden ayırmayı ve kıyamet gününde onları rahatlatmayı amaçladığını ileri sürerek bunun Hristiyanlar için gerekli olmadığını savunmuştur.²⁸ Origenes'de sünnetin sadece Hacer'le evlilik dışı bir ilişkiye giren İbrahim'e verilen bir ceza olduğunu ileri sürmüştür.²⁹

Cyprian'da Yahudi şeriatının insanoglunun üzerinden kaldırılması gereken ağır bir sorumluluk olduğunu ileri sürmüştür. Ireneius ise Tanrı'nın resmi törensel ayinlerle ve şeriatın emirlerine bağlı kalmaya Yahudileri zorunlu kılmakla putlara tapan Yahudi halkını şeriatın emirlerinin boyundurduğu altına soktuğunu ifade etmiştir.³⁰

Bütün bu görüşlerin sonunda Tertullian, Justin, Cyprian, Origenes gibi Kilise Babaları Tanrı'nın Yahudi şeriatının emirlerini sembol ve örnekleme olarak yürürlükte tuttuğunu ve bu emirlerin dîni âyin ve törenleriyle ilgili olanları hariç diğerlerinin İsa Mesih tarafından da korunup uygulandığını ileri sürmüşlerdir. Nitekim, bunlara göre Pavlos'da "şe-

28 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.220; Walker, W., *History of the Christian Church*, ss. 51-52; Räsänen, H., *Paul and the Law*, s. 224.

29 Werner, *age.*, s. 220.

30 Werner, *age.*, s. 220.

riatin ruhani ve mukaddes"³¹ olduğundan hareketle onun sadece dini ayin ve törenleriyle ilgili emirlerini Eski Ahitteki "Harman döven öküzün ağzını bağlamayacaksın"³² hükmündeki gibi mecazi olarak yorumlamıştır.³³

Görüldüğü üzere havariler sonrası dönemde de şariat ve onun emirlerinin Hristiyanlar için de geçerli olup olmadığı tartışmaları devam etmiştir. Bu dönemde kimilerine göre şariat ve emirleri daimi bir sürekliliğe sahipken, kimilerine göre de bu emirlerin bağlayıcılıkları İsa Mesihin gelişiyi sona ermiştir. Bu iki görüşün yanında bir üçüncü görüş olarak da şariat ve emirlerinin içinde bulundukları dönemde geçerli oldukları ileri sürülerek onların artık Hristiyanlar için geçerli olmadığı şeklindedir. Şariat ve onun emirleri hakkındaki görüş farklılıkları ya dini ayin ve törenlerle ilgili emirlerin zararsız hale getirilmesi prensibinden, ya da dini ve ahlaki değerlendirmelerin genel yorumlarından veya fikri yorumlarla ortaya çıkan bu emirlerin kelime anlamlarının açıklanmaya çalışılmasından ileri gelmekteydi.³⁴

Eski Ahit şariatı üzerindeki bu görüş ayrılıklarını gidermek ve Büyük Kilisede tek bir görüşün hakim olmasını sağlamak için Clement gibi bilginler Eski Ahit şariatının emirlerini tek tek ele alıp inceleyerek onları üç temel bölüme ayırmışlardır:

i- Tarihsel ve özel yasalar. Bunlara örnek olarak Yahudi şariatındaki tarihi bilgi veren hususlarla, sünnet olma-

31 Rom. 7/14.

32 Tes. 2/4.

33 Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, s.222.

34 Werner, age., s. 223.

yı verebiliriz.

ii- Ahlakî muhtevalı emir ve tavsiyeleri: "Bunlara örnek olarak on emir kanunlarını verebiliriz.

iii- Dini ayin ve törenlerle ilgili emirler: Bunlara da örnek olarak cumartesi yasağı, bayram günlerinin kutlanması ve mabedde kurban sunma ile ilgili emirleri verebiliriz.

Origenes'de şeriatın büyük ve küçük emirlerini anlamalarına göre ayırt etmeye çalışarak "Ben onlara iyi olmayan kanunları ve yapamayacakları emirleri verdim"³⁶ hükmüne göre şeriatın emirlerini iyi ve iyi olmayan diye ikiye ayırmıştır. Ona göre sadece Yahudilerin değil Yahudi olmayanların da zorunlu olduğu bu emirlerden Hristiyan mü'minler için de geçerli olanlar vardır ve bunların da diğerlerinden ayrı tutulması ve değerlendirilmesi gerekir. Bu çeşit emirler on emir kanunları gibi ahlakî muhtevalı emirlerdir.

Clement'de şeriatın emirleriyle ilgili iki fışh ve iki sünnet olduğunu ileri sürerek, bunlardan sadece birilerinin Hristiyanlar için geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin iki sünnetten maksat biri Yahudi sünneti diğeri de vaftizdir. Hristiyanlar vaftiz olmakla sünnet olmuş sayıldıklarından, Yahudilerin sünnetini uygulamalarına gerek yoktur.³⁷

Eusebius da Hristiyanların yükümlü olmayıp, sadece Yahudiler için bağlayıcı olan emirler hakkında şunları söylemiştir. Bu çeşit emirler Yahudi olmayanlar şöyle dursun, Kudüs dışında yaşayan "diaspora" Yahudileri için bile bağlayıcı

36 Hezekiel. 20/25.

37 Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, s.224.

degildir. Çünkü bu çeşit emirler sadece Kudüs mabedi çevresinde yaşayan Filistin Yahudileri için geçerlidirler. Örneğin Yahudi inancına göre kurban ibadeti sadece mabedde yapılmalıdır. Bu nedenle Kudüs dışındaki Yahudiler mabedden yoksun olduklarından kurban ibadetiyle yükümlü degillerdir.³⁸

Yahudi Hiristiyan seriat görüşleriyle Pavlosçu Hiristiyanların seriat görüşlerini uzlaştırmaya çalışan Kilise Babaları, İsa'nın "bütün seriat ve peygamberler Yahya'ya kadar idi"³⁹ sözüne dayanarak onun Eski Ahit seriatını yeni bir seriat getirerek hükümsüz kıldığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre insanlar arasından gelen bir Logos'un zuhuruyla Eski Ahit seriatı önemini kaybetmiş ve İsa'nın getirdiği sevgi kanunu onun yerini almıştır.⁴⁰

Iraneius'a göre İsa bir yasa koyucudur. Onun bu yasa koyuculuğu da Hiristiyan mü'minlerin Eski Ahit seriatından kurtulmakla elde ettikleri özgürlüğü zedelemmez. Zira, İsa'nın getirdiği yeni yasa eskisini ortadan kaldırmıyor, bilakis onun yetersizliklerini gidererek onu daha kolay uygulanır bir hale getiriyor. Şüphesiz bu şekildeki bir düşünce İsa'nın Matta incilinde geçen "ben seriatı ve peygamberleri ortadan kaldırmak için değil, bilakis onları tamamlamak için geldim"⁴¹ ifadesiyle de uygunluk arzeder.

İsa'nın Eski Ahit seriatını kısmi bir revizyondan geçirerek onu daha uygulanabilecek bir hale getirdiği görüşünü benimseyen Tertullian da bu revizyonun şu dört şekilde meydana

38 Fohrer, G., *History of Israelite Religion*, s.361,379,384.

39 Mat. 11/13.

40 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.226.

41 Mat. 5/17-19.

na geldiğini ileri sürmüştür.

i- Şeriatın bazı emirlerini kısmi olarak hükümsüz kılma anlamında revizyon. Bu gruba dîni âyin ve törenlerle ilgili emirler girmektedir. Tertullian bunlara örnek olarak sünnet olmayı verir.

ii- Hz.İsa, Yahudi şeriatını zayıflayan ve toplumda etkisizleşen emirlerine yeniden geçerlilik kazandırmak suretiyle bunları tamamlamıştır. Bu grub emirlere örnek olarak anne babaya itaatı verebiliriz.

iii- Eski Ahit şeriatının, İsa'nın öğretisine ters düşmeyen emirleri Hristiyanlar tarafından da yerine getirilmelidir. Bu gruba örnek olarak da insanları sevmek ve onlara her zaman iyi davranmak gerektiğini verebiliriz.

iv-İsa, cinselliğin manevileştirme sürecine tabi tutularak yüceltilmesi gerektiğini savunarak, evli olanların zina dışında başka hiçbir sebepten dolayı boşanmamalarını, bekarların da eğer kendilerini koruyabilirlerse evlenmemelerini Hristiyan mü'minlerden istemiştir.⁴²

Yukarıda anlattıklarımızda görüldüğü üzere Büyük Kilisenin ileri gelenleri bir taraftan "Yahya'ya kadar tüm peygamberler ve şeriat, olacakları önceden bildirmiştir".⁴³ ifadesine dayanarak İsa'nın gelişiyile şeriatın ve emirlerinin yürürlükten kaldırıldıklarını ileri sürerken, diğer taraftan da "ben şeriatı ve peygamberleri ortadan kaldırmaya değil, bilakis onları tamamlamaya geldim"⁴⁴ ifadesine dayanarak onun

42 Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, s.227.

43 Mat. 11/13.

44 Mat. 5/17.

şeriatı ortadan kaldırmak için değil, bilakis onu tamamlamak için geldiğini ileri sürmeleri birbirleriyle çelişmiştir.⁴⁵

Bu çelişkiyi ortadan kaldırmayı düşünen batılı araştırmacılar Büyük Kilisenin böyle bir çelişkiye şu sebebeden dolayı düştüğünü ileri sürmüşlerdir: Büyük Kilise Mat. 11/13'e dayanarak ileri sürdüğü görüşle Yahudi Hristiyanlarla ve Yahudilerle; Mat. 5/17'ye dayanarak ileri sürdüğü görüşle de Marcion ve Gnostiklere karşı mücadele etmiştir. Ancak bu mücadelelerde Mat. 5/17 ifadesi Büyük Kiliseyi şeriat hakkındaki görüşleri konusunda zor duruma düşürünce bu ifadeyi şu şekilde yorumlama ihtiyacını hissetmişlerdir: İsa, gerçekte Eski Ahit şeriatının hükümsüzlüğünü ortaya koyup bunu ispatlamak için şeriatı kendine göre yorumlamıştır. Onun bu konuda yaptığı yegana şey de Yahudilerin sahte dindarlığını eleştirmek ve toplumu bu sahte dindarlıktan arındırmak olmuştur. Yine, İsa'nın şeriat konusundaki gerçek düşüncesinin "Gök ve yer geçip gidene ve herşey yok olana kadar şeriatın en küçük bir harfinin bile yok olmayacağı"⁴⁶ olduğu ileri sürülerek onun bu konuda ki şu ikazı hatırlatılır: "Şeriatın emirlerinden birini herkim bozar veya değiştirir de insanlara öyle öğretirse o kimse Tanrı katında en değersiz olur".⁴⁷

Marcion ve taraftarları ise bu yoruma karşı Yahudi Hristiyanların ve Büyük Kilise mensublarını Mat. 5/17-19 ifadelerini yanlış anlayarak bunları tersine yorumladıklarını ileri sürmüşlerdir. Zira onlara göre Mat. 5/17-19 ifadeleri

45 Werner.M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.229.

46 Mat. 5/18.

47 Mat. 5/19; Werner, *age.*, s. 230.

gerçekte şöyle anlaşılmalıdır. "Ben şeriatı ve onun emirlerini tamamlamaya değil, onları dağıtmaya ve iptal etmeye geldim". Bu şekildeki bir yorum şüphesiz Pavlos'un şeriat görüşleriyle de uygunluk arzeder. Büyük Kilisenin ilâhiyatçıları bu şekildeki bir hipotezi ispat edilemeyen, keyfi bir hareket olarak nitelemişlerdir. Bu ilâhiyatçılar İsa'nın Eski Ahit şeriatını kısmî bir revizyondan geçirdiği düşüncesinde olduklarından, şeriatın ve onun emirlerinin yürürlükten kaldırılmış olduğunu değil, İsa Mesihle tamamlandığı görüşünde idiler.⁴⁸

Büyük Kilisenin Mat. 5/17-19 ifadelerini bu şekilde yorumlayarak İsa'nın şeriatın emirlerini tamamen ortadan kaldırmadığını ileri sürmesi Pavlos'un görüşlerine de taban tabana zıttı. Zira, Pavlos Tanrı'nın İsa vasıtasıyla insanları şeriatın tamamen kurtarıp özgür kıldığını savunuyordu. Çünkü ona göre şeriat insanı günahattan kurtaracağı yerde daha da günah işlemesine sebebiyet vermişti.

Havariler sonrası dönemde Büyük Kilisenin uzlaştırıcı görüşlerini yansıtan Kilise Babalarıyla, şeriatı tamamiyle reddeden ve onun emirlerinin kesinlikle Hristiyan toplumunda yeri olmadığını savunan Marsionistler ve Gnostikler arasında şeriat konusundaki tartışma ve münakaşalarda ileri sürülen teorilerin bir sentezi yapılacak olursa, Tanrı'nın Musa vasıtasıyla Yahudi halkına verdiği şeriatın parça parça edildiği görülür. Zira, bu dönemde yaygın olan kanaate göre İsa Mesih'in gelişiyle artık önemli olan Tanrı'nın gerçek emirlerinin

48 Werner, M., *Die Entstehung des Christlichen Dogmas*, s.231.

korunup yerine getirilmesidir. Bu emirler genel olarak üç gruba ayrılabilirler:

i- Temiz, saf ve pak emirler ki bunların içeriği ve özü iyidir. İsa bu çeşit emirleri tamamiyle benimsemiştir. Bunlara örnek olarak on emir kanunlarını verebiliriz.

ii- Karışık emirler. Bu emirler içinde iyi ve ahlaki olanları olduğu gibi zayıf ve kötü olanları da vardır. İşte zayıf ve kötü olanlar İsa tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

iii- Dini ayin ve törenlerle ilgili ibadet şekillerini yansıtan emirler. Bu emirler daha çok mahalli bir karaktere sahip olduklarından ve bu nedenle de Yahudilere has olduklarından Hristiyanlar için mutlak bağlayıcı degillerdir. bunlara örnek olarak cumartesi yasağını verebiliriz.⁴⁹

49 Bkz., Werner, M., Die Entstehung des Christlichen Dogmas, ss. 232-234.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN HZ.İSA'YA VE ONUN ŞERİATİNE BAKIŞI

A- KUR'AN-I KERİM'İN HZ.İSA'YA VE ONUN ŞERİATINA BAKIŞI:

Kur'an-ı Kerim'in Hz.İsa'ya ve onun şeriatına bakış açısını incelerken, aynı zamanda Kur'an'ın Tevrat'a ve onun hukuk sistemi olan Eski Ahit şeriatına bakış açısını da incelemeyi, Hz.İsa'nın geliş gayesini daha iyi anlayabilmemiz açısından uygun buluyoruz. Zira, önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere Hz.İsa Yahudi bir ailede dünyaya gelmiş, Yahudi şeriatına göre yetişmiş ve kendi tabiriyle sadece Yahudi ırkına peygamber olarak gönderilmiştir. O hayatı boyunca Yahudi şeriatına bağlı kalarak onun emirlerinin daha iyi uygulanması için çalışmış ve dünyadan ayrılmadan önce de havarilerini Yahudiler dışındaki milletlere gitmemeleri konusunda uyarmıştır. İşte durum böyle olunca Kur'an'ın Hz.İsa'ya ve onun şeriatına bakışını incelerken bu şeriatın kaynağı ve özü durumunda olan Yahudi şeriatına da bakışını inceleme gereği duyduk.

Kur'an-ı Kerim, insanlık için tek düze bir hukuk sistemini gaye edinmemiştir. Aksine o insanlık için çoğulcu (=pluralist) bir hukuk anlayışını öngörür. Nitekim bir ayette "... sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah isteseydi, hepinizi tek bir ümmet yapardı, fakat size verdiklerinde sizi sınamak istedi. Böyleyse hayır işlerine koşun, hepinizin dönüşü Allah'adır...."¹ Ancak her peygamberin farklı hukuk sistemine sahip olması gerçekten insanlara ulaştırmak istedikleri mesajın da farklı olmasını gerektirmez. "O size, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat

¹ Maide. 5/48.

yaptı..."² Her topluma farklı farklı şariat verilmesinin Kur'an'a göre nedeni, toplumlar arasında rekabet ortamı yaratarak hayırlı işlerde yarışmalarını sağlamaktır.³

Kur'an- Kerim'in ortaya koyduğu öğretinin özü, yeni bir şey olmaktan ziyade, daha önceki peygamberlerin ilahi mesajlarıyla aynı içeriğe sahiptir. "De ki: Ben elçiler içinde bir türedi değilim (peygamberliği ilk defa ben ortaya atmadım, önceki peygamberlerin söylemediği bir şeyi söyleyen bir elçi de değilim); bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum."⁴

"Allah size (helal ve haram olanı) açıklamak ve sizi sizden öncekilerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah bilendir, hikmet sahibidir."⁵

İşte onlar (önceki peygamberler), Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy ve de ki : Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün alemlere bir öğüttür."⁶

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde kendinden önceki kitapları özellikle de Yahudiliğin ve Hristiyanlığın kutsal kitapları olan Tevrat ve İncil'i doğrulamak için indirildiğini önemle belirtmektedir.⁷ Yine bir başka ayetde Tevratla Kur'an'ın birbirine benzediği ve Tevrat'ın tıpkı Kur'an gibi

2 **Suara. 42/13.**

3 es- Sadi, Abdurrahman b. Nasr, Tahkik: Muhammed Zuhri en- Neccar, **Teysirul- Kerimir- Rahman fi Tefsiri Kelam-il Mennan.** Riyat, 1410/ 1989, cilt.II, s. 300.

4 **Ahkaf. 46/9.**

5 **Nisa. 4/26.**

6 **En'am. 6/90.**

7 Konu ile ilgili ayetler için bkz. **Bakara. 2/41, 91, 97; Ali- İmran. 3/3, 50; Nisa. 4/47; Maide. 5/46; Fatır.35/91; Ahkaf. 46/30; Saf. 61/6.**

kendi döneminde önder olduğu belirtilmektedir. "De ki: hiç düşündünüz mü? Eger bu Kur'an Allah katından olduğu halde siz onu tanımamışsanız; İsrailoğullarından bir şahitte bunun bir benzerini (Tevrat'ta) görüp inandığı halde siz (inanmaya) te-nezzül etmemişseniz (durumunuz nice olur?) Şüphesiz Allah zalim bir topluluğu doğru yola iletmez. Ondan önce de önder ve rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı var. Bu da (kendilerinden öncekileri) doğrulayan, Arab diliyle bir Kitab'dır. Zülmeden-leri uyarmak ve güzel davrananlara müjde olmak için (indi-rilmiştir)."8Tevrat ve İncil ile Kur'an- Kerim'i karşılaştı-rtığımızda özellikle Hz.Musa'nın on emri ve Hz.İsa'nın dağ vaazındaki hükümlerle Kur'an-ı Kerim'deki hükümlerin insanlık için öngördüğü amaçlar bakımından hemen hemen aynı olduğu sonucuna varmak mümkün görünmektedir. Nitekim, müfessirlerin babası İbn Abbas'a göre En'am. 6/151-153 ayetlerinden çıkarı-lan Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmama, anne babaya iyi dav-ranma, geçim sıkıntısı korkusuyla çocukları öldürmeme, yetim malı yememe, ölçüde ve tartıda adaleti gözetme, akraba aley-hine de olsa şahitlik yapıldığında doğruyu söyleme ve verilen sözü bozmama gibi hükümler önceki bütün şariatlerde var ol-muştur ve hiç bir zaman da yürürlükten kaldırılmamıştır.9Kanaatimizce aşağıda Tevrat, İnciller ve Kur'an-ı Kerimdeki bazı benzer hükümleri karşılaştırarak yaptığımız tabloların dikkatle incelenmesi, ileri sürülen bu düşüncenin ne derece doğruluk ve haklılık payının bulunduğunu gösterecektir.

8 Ahkaf. 46/10-11.

9 Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed el-Ensârî, (681/1282), el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an, Mısır, 1387/1967, cilt.VII, s. 132.

1- Tevrat'taki On Emir ile Kur'an-ı Kerim'deki Benzer Hükümlerin Karşılaştırılması:

Konu	Tevrat	Kur'an- Kerim
Tevhit	Karşımda başka ilâhların olmayacak Çıkış.20/3	Rabb'in yalnız kendisine tapmanızı ...emretti. İsra. 17/23
Putlardan sakınmak	Kendin için oyma put yapmayacak ve önünde secde etmeyeceksin. Çıkış. 20/4	...o pis putlardan kaçının. Hac. 22/30
Lüzumsuz yemin etmek	Rabbin adını boş yere ağızına almaya caksın. Çıkış. 20/7	Allah (ın adın)ı, yemin (et_tiginiz iş)lerinize (yani iyilik etmenize (kötülüklerden)korunmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın. Bakara. 2/224
Anne babaya saygı	Babana ve annene hürmet et. Çıkış.20/12	Rabb'in...anne babaya iyilik etmenizi emretti. İsra.17/23
Katl	Katletmeyeceksin Çıkış.20/13	Haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. En'am.6/151
Zina	Zina etmeyeceksin Çıkış.20/14	Fuhşiyatın acığına da, kapalıısına da yaklaşmayın En'am.6/151
Hırsızlık	Çalmayacaksın. Çıkış.20/15	Ey Peygamber...Hırsızlık etmemeleri konusunda onlardan biat al. Mümteherine.61/12
Doğru tanıklık	Komşuna karşı yalan tanıklık yapmayacaksın Çıkış.20/16	...söylediğiniz zaman da akrabanız da olsa adalet yapın. En'am.6/152

Tablo: I

**2- Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de On Emrin Dışında
Birbirine Benzeyen Hükümler:**

Konu	Tevrat	Kur'an- Kerim
İletişim- de doğru- luk	Yalan haber taşımaya- caksın. Çıkış. 23/1	O yalan haberi getirip ortaya atanlar... on- lardan her kişiye kazan dığı günah vardır. Nur. 24/11
Kötülüğün peşinde olmama	Kötülük için çokluğun peşinde olmayacaksın. Çıkış.23/3	... günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Maide. 5/2
Adalet	Ve fakiri davasında kayırmayacaksın. Çıkış. 23/3	Adaleti tam yerine ge- tirerek Allah için şah- itlik edenler olun, anne babanızın aleyhine de olsa, zengin veya fakirde olsalar (adalet ten ayrılmayın. Nisa. 4/135
İnsanlara yardım etmek	Yakınına yardım edecek- sin. Çıkış. 23/ 5	...anne babaya, akraba- ya,yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya ...iyilik edin. Nisa. 4/36
Yardım Etmek	kendi memleketinde kar- deşine, fakirine ve hor görülenine elini acacak sın. Tesniye. 15/11	Mallarında belli bir hisse vardır. Saile ve mahruma (isteyene ve iffedinden dolayı iste- meyip mahrum kalana). Mearic. 70/24-25
Yardım Etmek	Garibe haksızlık etme- yeceksin ve ona gadret- meteceksin. Çıkış..22/21	...yoksullara...iyilik edin. Allah gururlanan ve böbürlenen insanları sevmez. Nisa.4/36
Dul ve yetimle- re iyi davranma	Hiçbir dul kadını ve öksüzü incitmeyeceksin. Çıkış. 22/22	... sakın öksüzü ezme. Duhan.93/9 Ayrıca bkz. Nisa.4/27

Tablo: II/a

Konu	Tevrat	Kur'an-ı Kerim
Adalet	Hükümde haksızlık etmeyeceksin. Levililer. 19/15	(Allah)...hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi ister. Nisa. 4/58
Palavra yapmama	Yalan şeylerden uzak olun. Çıkış. 23/7	Ey inananlar! Niçin yapamayacağınız şeyleri söylüyorsunuz. Saf. 61/2 Ayrıca bkz. Hac. 22/30 Bakara. 2/204; Nisa. 4/107-108
İntikam duygusunu verme	Öç almayacaksınız. Levililer. 19/18	Onlar...öfkelerini yutkunurlar, insanları affederler. Ali-İmran. 3/134
Ticari dürüstlük	Uzunluk, tartı ve miktar ölçülerinde haksızlık etmeyeceksin. Levililer. 19/35	Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline! Mutaaffifin. 83/1
Kin duygusunun yerilmesi	Kavminin oğullarına kin tutmayacaksın. Levililer. 19/18	...kalplerinizde insanlara karşı bir kin bırakma. Haşr. 59/10
En yüce sevgi Allah sevgisidir	Allah'ını bütün kalbinle seveceksin. Tesniye. 5/19	İnsanlardan kimi,Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi onları severler.İnananlar ise en çok Allah'ı sever. Bakara.2/165
Komşu hukukunu gözetme	Komşunu kendin gibi seveceksin. Çıkış.	Ve onlardan önce, o yurda(Medine'ye) yerleşen,imana sarılanlar kendilerine göç edip gelenleri severler.ve onlara verileden ötürü göğüslerinde bir ihtiyacı eğilimi duymazlar..

Tablo: II/b

3- Hz.İsa'nın Geliş Gayesi:

Yukarıdaki tabloulardan da anladığımız üzere Hz.İsa, Eski Ahit (=Musa) şariatını hükümsüz kılıp yürürlükten kaldırmak için değil, bilakis onu tasdik etmek ve onun emirlerinin yeniden uygulanmasını sağlamak için gönderilmiş bir peygamberdir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır: " Meryem oğlu İsa'da ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın bir elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim" demişti.¹⁰

" Onların ardından, yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona, içinde yol gösterme ve nûr bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan ve korunanlar için yol gösterici ve öğüt olarak İncil'i verdik".¹¹

" (Ben), benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl yapayım diye gönderildim. Size Rabb'inizden bir mucize getirdim, Allah'tan korkun, bana itaat edin".¹²

Bu ayetlerde gördüğümüz üzere Hz.İsa, kendinden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdelemek ve Hz.Musa'ya verien Tevrat'ı doğrulamak ve onun emirlerini yeniden uygulanır hale getirmek için gelmiştir. Ancak bunu yaparken ayette de belirdiği gibi Tevrat'ta ve daha sonra Yahudi din bilginlerince Yahudi halkına haram kılınan bazı şeyleri

10 Saf. 61/6.

11 Maide. 5/46.

12 Ali- İmran. 3/50.

helâl kılmıştır. Nitekim Hz.Musa'nın Tevrat'ta getirdiği hükümler arasında hayvanların iç yağlarının ve bağırsak yağlarının haramlılığı vardı. İsa ise bunların haramlılığını kaldırarak bunları helâl kılmıştır. Yine balık ve ibiği olmayan bazı kuşlar da Tevrat'ta haram kılınmıştı. İsa bunları da helâl kılmıştır.¹³

Vehb b. Münebbih de Hz.İsa'nın "**Benden önce gelen Tevrat ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmam için gönderildim**" sözünü şu şekilde tefsir etmiştir: İsa Musa şeriatı üzere gelmiştir. Zira o sünnet olmuş, cumartesi yasağına riayet etmiş ve ibadetlerinde kutsal mabede yönelmiştir. Bu müfessir ayetin "**size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmam için**" kısmını iki şekilde tefsir etmiştir: Birincisi, Yahudi din bilginleri kendi kafalarından halka batıl şeyler ve yasaklar koymuş ve bunları da Musa'ya nisbet etmişlerdi. İsa'da gelerek onların bu batıl emir ve yasaklarını iptal etmiş ve şeriatı Musa zamanındaki aslı suretine döndürmüştür.

İkincisi ise, Yüce Allah Yahudilerden sadır olan bazı hıyanatler sebebiyle, ceza olarak onlara bazı şeyleri haram kılmıştır. Nitekim "**Yahudilerden bazı kimselerin zülümleri sebebiyle helâl olan bazı şeyleri onlara haram kıldık**"¹⁴ ayetinde de buna işaret vardır. Müfessirlere göre bu ayette Yahudilere haram kılınan şeyler En'am suresinin 146. ayetinde

13 Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed el-Esârî, *El-Camî li Ahkâm-il-Kur'an*, cilt.IV, s. 96; Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed ibn Cerir, *Cami-ul Beyan 'an Te'vili-l Kur'an*, Mısır, 1388/1968, cilt.II, s. 282

14 Nisa. 4/160.

açıklanmış olanlardır. Söyle ki "Yahudilere bütün tırnaklı (hayvan)ları haram ettik. Sığır ve koyunun da yağlarını onlara haram ettik. Yalnız (hayvanların) sırtlarının yahut barsaklarının taşıdığı ya da kemige karışan yağları haram etmedik. Saldırganlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık. Biz elbette söylediklerimizi doğru söyleyenleriz".¹⁵ Ayette sayılan bu hususlar Yahudilere haksızlık yaptıklarından dolayı haram kılınmıştır. Yoksa, Ali-İmrân 93.ayette belirdiği üzere Tevrat'tan önce, İsrail'in (Yakub'un) kendi nefesine haram kıldıkları dışında bütün yiyecekler onlara helâldi.¹⁶ Sonraları ise Yahudilere haram kılınan bu haramlar onlar üzerinde sürekli olarak kaldı. Hz.İsa'da gelerek Yahudilere azgınlıklarından dolayı haram kılınan bu şeyleri helâl kılmak suretiyle şeriatın emirlerine daha fazla işlerlik kazandırma-yı amaçlamıştır.¹⁷

15 En'am.6/146.

16 Ateş,S., Yüce Kur'an-ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1991, cilt.II, s. 409.

17 Razi, Ebu Abdillâh Muhammed ibn Ömer Fahreddin (606/1209) Mefatihü'l Gayb, İstanbul, 1308/1890, cilt.III, s.682.

4- İncillerde ve Kur'an-ı Kerimde Birbirine Benzeyen Hükümler:

Konu	İnciller	Kur'an- Kerim
Tesvik edilen zenginlik	Ne mutlu ruhta fakir olnlara. Çünkü göklerin melekutu onlarındır. Matta. 5/3	İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar inananlarla alay ederler.Oysa korunanlar kıyamet günü onlardan üstündürler. Bakara. 2/212
Sabır	Ne mutlu yaslı olanlara çünkü onlar teselli edileceklerdir. Matta. 5/4	Andolsun sizi korku, açlık,mallarınızdan,canlarınızdan ve ürünlerinizden eksiltmek gibi şeylerle deneriz;sabredenleri müjdele Bakara. 2/155
Doğruluk	Ne mutku salaha acıkıp susayanlara, çünkü onlar doyurulacaklar. Matta. 5/6	Yoksa kötülükleri işleyenler,kendilerini iyi ameller işleyenler gibi yapacağımızı mı sandılar Yaşamları ve ölümleri onlarla bir olacak öylemi? Ne kötü hüküm veriyorlar. Casiye. 45/21
Acıma duygusu	Ne mutlu merhametli olanlara;çünkü onlara merhamet edilecek. Matta. 5/7	Sonra inanıp birbirlerine sabır tavsiye eden ve merhamet tavsiye edenlerden olmak. İşte onlar sağın adamlarıdır. Beled. 90/17-18
İçten pazarlıklık- lı olmama	Ne mutlu yüreği temiz olanlara;çünkü onlar Allah'ı görecekler. Matta. 5/8	Ancak Allah'a (küfür ve nifak hastalıklarından korunmuş)saglam ve temiz kalp getiren(fayda görür Şuara. 26/89
Af	İnsanların suçlarını bağışlarsanız. Allah' ta sizi bağışlar. Luka. 6/37	Bir iyiliği açığa vurur veya onu gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz blin ki Allah' ta affedicidir. Nisa. 4/149

Tablo: III/a

Konu	İnciller	Kur'an-ı Kerim
İnsanlara yardım	Senden isteyene ver. Ödünç isteyen yüz çevirme. Matta. 7/7-8	Mallarında dilenci ve yoksullar için bir hak vardır. Zariyat. 51/19
Gösteriş için ibadet yapma	Sadaka verdiğin zaman sol elin sağ elinin ne yaptığını bilmesin. Matta. 6/3-4	Onlar gösteriş için ibadet yaparlar. Maun. 107/6
Gerçek zenginlik	Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin fakat kendinize gökte hazineler biriktirin. Matta.6/19-20	Kim Ahiret ekinini istiyorsa onun ekinini artırırız; kim dünya ekinini istiyorsa ona da dünyadan bir şey veririz.Fakat Ahirette bir nasibi olmaz. Şuara. 41/20
Tapılacak Efendi yoktur	Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Matta. 6/24	Allah (puta tapanla tek Allah'a inananın durumunu anlatmak için) şöyle bir misal verdi: Birbirleriyle çekişen birçok ortakların sahip olduğu bir adam(köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan adam. Bu ikisinin durumu bir olur mu? Zümer. 39/29
İbadetlerde önemli olan şekil değil öz"dür	Kurbanını mezbahta sunar ken kardeşinin sana karıştı bir şeyi olduğu hatırlına gelirse,kurbanını orada bırak ve git önce kardeşinle barış ve sonra kurbanını sun. Matta.5/23-24	Onlara Adem'in iki oğlunun haberini oku: Hani her biri birer kurban sunmuşlardı da kurban birinden kabul edilip diğerrinden kabul edilmemişti Kurbanı kabul edilmeyen edilene "seni öldürecekim" demişti. O da Allah sadece korunanlardan kabul eder dedi. Maide. 5/27
Başkasını yargılama	Hükmetmeyin ki hükmolunmayasınız...Niçin kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözünde kini seçmezsin.Mat.7/1-3	Ey inananlar!Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin.Belki alay ettikleri kimseler kendilerinden iyidir.Huc.49/1

5- Tevrat, Incil ve Kur'an Arasındaki İlişki:

i- Tevrat'ta bulunan sebt (cumartesi) yasağı¹⁸ incillerde ve Kur'an'da yoktur. Yani Israiloğulları için öngörülen bu yasak Hz.İsa ve Hz.Muhammed'e uyanlar için bağlayıcı olarak kabul edilmemiştir. Çünkü bu yasak yerel ve koşullu bir görev olarak kabul edilmiştir.¹⁹

ii- Yahudi Ceza Hukuku kısas ağırlıklıdır. Hz.İsa bu şeriatı ortadan kaldırmaya değil aksine ona sevgi ve af boyutunu ilave etmek suretiyle şeriatın emirlerinin daha iyi uygulanmasını sağlamak amacıyla geldiğini belirtmiştir. Zira, Hz. İsa'nın Yahudi Hukukuna sevgi ve af boyutunu eklemekle gerçekleştirmek istediği amaç ona yani Hz.Musa'nın şeriatına daha fazla etkinlik kazandırmaktı. Nitekim bazen toplumsal gelişmelere paralel olarak bazı durumlarda sevgi ve affın kısastan daha etkin olması doğaldır.Ve bu durum da kısasın hiçbir şekilde önleyici ve etkin bir ceza olmadığını göstermez. Şu halde kısas ve af birbirlerini tamamlayan iki alternatif kurumdur.²⁰

Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de de kısasla ilgili hüküm zikredilince Yüce Allah, esasında kısasın bir hayat kurtarma vasıtası olduğunu bildirmesine rağmen bir önceki ayette, kısası bağışlamanın da kendisinden rahmet ve hafifletme olduğunu açıkça şu şekilde belirtmiştir: " Ey inananlar, öldürmede kısas size farz kılındı. (Binâenaleyh, kaatilin de öldürülmesi gerekir). Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ama kim (yani

18 Çık. 20/8.

19 Draz,M., Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, tr. Salih Akdemir, Mim Yay., 1983, s. 96.

20 Draz,M., Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, ss. 98-99.

kaatil) kardeşi tarafından affedilirse, o zaman (affedenin, örfe göre) uygun olanı yapma (sı uygun diyet istemesi, affedenin de) güzelce onu ödemesi gerekir. Bu "Rabb'iniz tarafından bir hafifletme ve acımadır".²¹

iii- Hz.Musa kavmini ahlaki bakımdan güzelleştirmek ve onları harekete geçirebilmek için, Allah'ın onları vaadedilmiş ülkelere ulaştıracağını,²² düşmanlarına karşı galip getireceğini,²³ her türlü dünya nimetleriyle onları nimetlendireceğini söylemiştir.²⁴

Hızır İsa'yla dini tebliğde yeni bir devir başlamıştır. İncillere göre, vaadedilen mutluluk artık bu dünyada değildir. Bundan böyle insanoglu menevi aleme yükselmek için bakışlarını dünyadan göğe (öte dünyaya) çevirmek durumunda kalmıştır.²⁵

Kur'an ise daima yapıcı ve asla yıkıcı olmayan bir metotla bu iki vaadi de korumakla beraber bunları bireylerin davranışları için temel amaç olmaktan çıkarmıştır. Nitekim, Kur'an'a göre iyi ahlaklı, üstün nitelikli bir insanın varmak istediği hedef, gerçekleştirmek istediği ideal ne göğün ne de dünyanın krallığıdır. Dünya ve Ahiret saadetinin bütünlüğüdür. O her işte mutlak iyiyi arayan olmalıdır ki bunun da adı Allah'ın rızasıdır.²⁶

iv-"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, muhakkak ki üstlerinde (ki ağaçların meyvelerinde)n ve ayaklarının altın(daki mahsuller-

21 Bakara.2/178.

22 Cık. 6/8; 13/5.

23 Cık. 7/4.

24 Cık. 16/4-24.

25 Mat. 6/19-21.

26 Bkz. Bakara. 2/272; Leyl. 92/20; Geniş bilgi için bkz. Draz,M., Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, ss. 105-106.

den yerlerdi..." 27

"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tavrata yanlarında dururken seni nasıl hakem yapıyorlar, ondan sonra da (verdiğin hükümden) dönüyorlar. Onlar inanıcı degillerdir". 28

"İncil sahipleri, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirttiği ile hükmetmezse işte onlar, yoldan çıkmışlardır". 29

Yukarıdaki ayetlerde de anlaşılacağı üzere Tavrata ve İncil metinlerinde su veya bu şekilde değışmeler olmuştur. 30 Ancak bu değışmeler onları asıl çizgilerinden uzaklaştıracak boyuta ulaşmamıştır. Aksi taktirde Kur'an'ın Ehli Kitab'ın yoldan sapmış olanlarını, kendi kitaplarına dönmeye ve onları uygulamaya çağırması, uygulamadıkları için onları azarlaması uygun olmazdı. 31 Daha da ötesi Kur'an-ı Kerim, vahiy geleneği içerisinde meşruluğunu, kendinden önceki indirilmiş kitaplarla olan konu birliğine dayandırmaktadır. Çünkü, o kitapları okuyanlar hala bu birliği görebilmektedirler: "Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce kitap okuyanlara sor. Andolsun sana Rabbinden hak geldi, sakın kullananlardan olma". 32

Kur'an-ı Kerimin son vahyedilmiş kitap olarak önceki kitapları doğrulamasının yanında bir başka fonksiyonu daha vardır ki o da önceki kitapları koruyup kollamaktır. Kur'an'da bu fonksiyon "müheymin" kelimesiyle ifade edilmektedir.

28 Maide. 5/66.

29 Maide. 5/47.

30 Tevrat'ta tahrif yapıldığına dair bkz. Maide. 5/13, 41.

31 Paçacı, M., "Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine Kitab-ı Makaddes Bağlamında Bir Bakış", İslami Araştırmalar 3(1991), Ankara, s. 188.

32 Yunus. 10/94.

Nitekim, "müheymin" kelimesinin bir manası da "koruyup kollamak, gözetmek" demektir.³³ Buna göre Kur'an önceki kitapların tevhid öğretisini aktarmasını önleyen ve önleyecek olan bütün dış müdahalelere karşı onları korumakla görevlidir. Diğer bir deyişle Kur'an önceki kitapların doğru anlaşılmasının teminatıdır.³⁴

Kur'an-ı Kerim'in ve Hz.Peygamberin bu konudaki işlevi ile ilgili sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: **"Gerçekten bu Kur'an'da en doğru yola iletir ve iyi işler yapan mü'minlere kendileri için büyük ecir olduğunu müjdeler."**³⁵ Hz.Peygamber de **"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim".**³⁶ buyurmuştur.

Yukarıdaki ayetlerdende görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim'in ilk amacı, eski şariatlerden kalmış mirası koruyup emniyet altına almaktan ibaretse de, onun yerine getirmesi gereken önemli bir fonksiyonu daha vardır ki, o da bizzat Hz.Peygamberin ifade ettiği gibi güzel ahlakı tamamlamak veya Kur'an'ın bildirdiği gibi insanlara en doğru hareket tarzını yani eylemlerini mutlak iyiye ulaştırmaları gerektiğini bildirmektir.³⁷

Kutsal kitablar arasındaki tekâmül çizgisini bir tablo halinde şu şekilde gösterebiliriz:

33 Bkz. İbn Manzur, Lisanü'l Arab, cilt.III, Lübnan, s. 833.

34 Paçacı, agm., s. 193.

35 İsrâ. 17/9.

36 Malik b. Enes, Muvatta, Husnu'l Hulk, İstanbul, 1981, 8, (II/904).

37 Draz,M., Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, s. 105.

6- Kutsal Kitaplar Arasındaki Tekamül Çizgisi:

Konu	Tevrat	İnciller	Kur'an-ı Kerim
K i s a s	İşittiniz ki eski zaman adamlarına katletmeyeceksiniz denildi. Cık.20/13	Fakat ben size derim "kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır" kim kardeşine kötü bir şey derse o da hükme müstehak olacaktır. Matta.5/21-22	O (takva sahibi olanlar) bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfkelerini yutkunurlar, insanları affederler... Ali-İmran.3/134
Z i n a	"Zina etmeyeceksin" Cık.20/14	denildiğini işittiniz,fakat ben size derim. Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir. Matta.5/27-29	İnanan erkeklerle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ırzlarını korusunlar. Bu onlar için daha temiz ve yararlıdır. Nur. 24/30
Bos yere ye- min	Yalan yere yemin edmeyeceksin ve andlarını Rabbe ödeyeceksin. Lev. 19/22	denildiğini işittiniz fakat ben size derim ki " hiç yemin etmeyin" Matta.5/33-34	Allah'ın adını yemin ettiğiniz işlerinize yani iyilik etmenize, kötülüklerden korumanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın. Bakara. 2/224
Her- kese iyi dav- ran- mak	Sen komşunu sevecek ve düşmanlarından nefret edeceksin Lev.19/18	denildiğini işittiniz fakat ben size derim ki "düşmanlarınızı da sevin ve size eza edenlere dua edin". Matta.5/43-44	İyilikle kötülük bir olmaz (sen kötülüğü) en güzel olan şeyle sav. O zaman bakarsın ki seninle arasın da düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiş. Fussilet.4/34

Tablo: IV

S O N U C

Kilise Hukukunun Doğuşu ve Gelişmesi konulu bu çalışmamızda Hz.İsa'nın yaşamını ve yaşamı boyunca yaptıklarını temel alarak onun dünyadan ayrılmasından sonra, M.S. birinci ve ikinci yüzyıllarda hukuk konusunda Hristiyan toplumunda ortaya çıkan problemleri ve bunlara getirilen çözümleri inceleyerek, günümüzde mevcut olan Kilise Hukukunun nasıl ortaya çıkmaya başladığını göstermeye çalıştık. Bunun için de araştırmamıza Hz.İsa'nın dünyaya geldiği çevreyi ve bu çevrede yaşayan halkların, özellikle de İsa'nın mensubu olduğu Yahudilerin durumunu inceleyerek başladık.

Yahudi bir ailede dünyaya gelen, Yahudi şeriatı ve geleneklerine göre yetişen ve sadece Yahudi ırkına peygamber olarak gönderilen Hz.İsa, hayatı boyunca daima Eski Ahit şeriatına sadık kalmış ve onun emirlerini yerine getirerek tabiiilerine de uygulamaya çalışmıştır. Nitekim Yahudilerin, onun ve öğrencilerinin şeriata karşı takındıkları bu yeni tavır görünce, İsa'yı ve öğrencilerini şeriatı ve emirlerini çiğnemekle itham etmeleri üzerine İsa onlara şöyle demiştir: "Ben şeriatı ve peygamberleri ortadan kaldırmaya değil, bilakis onları tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim. Gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden şeriatten en ufak bir harf ya da nokta bile eksilmeyecek. Bu nedenle şeriatın emirlerinin en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına da öyle öğretirse, Göklerin egemenliğinde en küçük sayılacak. Ancak kim de bu buyrukları yerine getirir ve başkalarına da böyle öğretirse Göklerin egemenliğinde en bü-

yük sayılacak"(Matta. 5/17-19) buyurarak onları cevaplamıştır. Hz.İsa şeriatın emirlerini yerine getirirken onları Yahudi din bilginlerinin öze değil de şekle yönelik yorum ve uygulamalarından arındırmıştır. Zira, ona göre asıl önemli olan bu emirlerin özünü ve ruhunu kavrayarak onları yaşamda tatbik etmektir.

Hz.İsa, Yahudilerin öne sürdüğü ve suçladığı üzere bir sebt bozucusu da değildi. Zira O, bu günün yasaklılığını kaldırmamış, bilâkis onu bireyselleştirerek insana tâbi kılmıştır.

Oysa, Hz.İsa'nın geldiği dönemde Yahudiler ahid için dolayısıyla da şeriat için yaratıldıklarına inanıyorlardı. Çünkü Yeremya'nın söylediği gibi **"Rab yasasını(=şeriatını) onların yüreklerine yazmıştı"**(Yeremya. 31/33-34). İşte bu nedenle Yahudiler ahdin (şeriatın) kendileri için yapıldığını kabul etmiyorlardı.

Yine, Hz.İsa "Seriat insan içindir" ifadesiyle kişinin kendini zorlayarak şeriata göre hakkaniyetli davranması gerektiği fikrini de açıkça reddediyordu. İsa'ya göre şeriata göre hakkaniyetli olma fikri Yahudiler arasındaki yozlaşma ve sapmanın kaynağıydı. Bireyin bu tür bir hareket tarzını benimsemeye zorlanması, İsa için Farizî yasalıcılığından başka birşey değildi ve buda düpedüz ikiyüzlülüktü.

Hz.İsa'nın Yahudiler tarafından tutuklanıp putperest Roma idaresine teslim edilmesinden ve devlete isyan suçundan putperest Roma idarecilerince Hristiyan inancına göre çarmıha gerilmesinden sonra havariler ve ilk Kudüs cemaati

İsa'nın kardeşi olduğundan cemaatin tabii lideri olarak kabul ettikleri Yakub'un başkanlığında Kudüs'de teşkilatlanarak onun öğretisini civar bölgelerde yaşayan Yahudilere yaymak için misyonerlik gezilerine başlamışlardır. Bu geziler sonucunda sadece Yahudi asıllıların değil putperest Roma vatandaşlarının da ilgisini çekmeye başlayan çıkar ve menfaatin yer almadığı, ruhen birbirine kenetlenmiş bir cemaat ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine Petrus gibi önde gelen bazı havariler İsa'nın sadece Yahudilerle sınırlı tuttuğu tebliğ sahasını; İsa'nın ölümden dirildiği üçüncü günde Havarilerine Yahudiler dışındaki milletlere de gidebileceklerine izin verdiğini (bkz. Matta.28/18-19) ileri sürerek genişletmişlerdir. İşte bu sıralarda günümüz Hristiyanlığını temellerini atan ve aslen Yahudi olan Pavlos adlı biri de Hristiyan olmuştur. Onun Hristiyan olmasıyla da ilk cemaat arasında ihtilaflar ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira, Hristiyan olmadan önce İsa'nın öğretisini benimseyenlere eziyet eden ve onları bu inançlarından döndürmeye çalışan Pavlos'un Sam yolunda geçirdiği ani bir vizyonla Hristiyan olması ve İsa'nın kendisini milletler havarisi tayin ettiğini söylemesi, havariler ve ilk Kudüs cemaati tarafından şüpheyle karşılanmıştı ve ona pek itibar edilmemişti. İlk Kudüs cemaati Hz.İsa'nın öğretilerine tamamiyle bağlı kalarak bu öğretiyi benimseyecek kişilerin ister Yahudi, ister putperest asıllı olsun şeriatın emirlerini tamamen benimseyip sünnet olmaları gerektiklerini savunurken; Pavlos, putperest asıllıların Hristiyan olurken sünnet olmaları gerekmediğini, sün-

netin Yahudi boyunduruğu altına girmek olacağını savunuyordu. İşte cemaat içinde ortaya çıkan bu ve benzeri ihtilafları ortadan kaldırmak için cemaatin lideri Yakub'un başkanlığında Hiristiyanlık için son derece önemli olan Kudüs Havariler konsili toplanmıştır. Bu konsilde cemaat başkanı tarafından birliğin sağlanması için putperest asıllı kişilerin Hiristiyanlığı kabulünde Nuh kanunlarına ve şeriatın bazı emirlerine uymaları şartıyla sünnet olmayabileceklerine hükmedilmesi Pavlos'un cemaat içindeki rolünün daha da artmasına ve güçlenmesine neden olmuştur. Bu konsilden sonra Pavlos'un misyon ağırlığını tamamen putperestler üzerinde yoğunlaştırması ilk Kudüs cemaatiyle yavaş yavaş arasının açılmasına ve cemaat lideri Yakub'un Saddusi yüksek rahipi Annanos tarafından şeriatı ihlal suçuyla yargılanıp idam ettirmesinden sonra tamamen kopma noktasına gelmiştir.

İlk Kudüs cemaati liderleri Yakub'u bu şekilde kaybetmelerinden sonra Yahudilerin gün geçtikçe artan düşmanlıkları ve Pavlos taraftarlarıyla olan iç çekişme, bu cemaatin Kudüs'ü terketmelerine ve yaklaşık olarak M.S.400 yıllarında tarih sahnesinden silinmelerine yol açmıştır. Bu cemaat mensupları her konuda İsa'nın öğretisini takip ederek şeriata ve onun emirlerine her zaman bağlı kalmışlardır.

Pavlos tarafından geliştirilen ve şekillendirilen öğretide ise, İsa'nın Eski Ahit şeriatını ortadan kaldırdığı ve insanları bu şeriatın yükümlülüklerinden kurtararak özgür kıldığı noktasından hareketle Hiristiyanlıkta hukukun yeri olmadığı ileri sürülmüştür. Zira, Pavlos'a göre Matta Incilin

de geçen "ben şeriatı ortadan kaldırmak için değil, bilakis onu tamamlamak için geldim" ifadesiyle Hz.İsa şeriatın emirlerini yerine getirmek suretiyle onu tamamlamayla değil, bilakis onun emirlerini yürürlükten kaldırmak suretiyle bunların Hristiyan toplumunda yeri olmadığını göstermek istemiştir. Çünkü Pavlos'un düşüncesine göre insanoglu Adem ve Havva'nın işlediği hatadan dolayı günahkar olarak dünyaya gelmekteydi. Tanrı, insanoglunu bu asli gûnahtan kurtarmak için İsa'ya kadar bir takım elçiler göndermiş ve bu elçilere verdiği şeriatla da Kendisinin insanlar tarafından bilinmesini sağlayarak onları bu gûnahtan kurtarmayı amaçlamıştı. Ancak elçiler vasıtasıyla verilen bu şeriat insanları gûnahtan kurtaracağı yerde onları daha da günahkar yaparak Tanrı'dan iyice soğutup uzaklaştırmıştır. Bunun üzerine Tanrı, oğlu İsa'yı yeryüzüne göndererek onu gûnahlara keffaret olarak çarmıhta kurban etmiştir. Böylece İsa, kanı ile insanoglunun gûnahlarına keffaret olarak şeriatı yürürlükten kaldırmıştır

İşte bu düşünce üzerine öğretisini oturtan Pavlos, artık önemli olanın şeriate uyup onun emirlerini yerine getirmek değil, Tanrı'ya ve O'nun oğlu saydığı İsa Mesihe iman etmek olduğunu söyleyerek yalnızca imanın kişiyi kurtuluşa ulaştıracığını ileri sürmüştür. O, bu düşüncelerine taraftar bulabilmek için yerine göre şeriatın emirleriyle mücadele etmiş, yerine göre de onların lehine konuşmuştur. Kendi ifadesiyle "...herkesten hürken daha çok adam kazanayım diye, kendimi herkese kul ettim. Yahudileri kazanayım diye onlara Yahudi gibi davrandım. Kendim şeriat altında olmadığım halde

şeriat altında olanları kazanayım diye, şeriat altında olanlara şeriat altında gibi davrandım. Şeriatı olmayanları kazanayım diye şeriatı olmayanlara şeriatı olmayan gibi davrandım ...her suretle bazılarını kurtarayım diye herkese herşey oldum"(I.Korintoslular. 9/19-22). Sözleriyle öğretisini yaymak için kılıktan kılığa girdiğini ifade etmiştir. Bu şekilde bir anlayışla yola çıkan Pavlos gittiği yerlerde mevcut düzene ve hukuk sistemlerine hiç dokunmayarak buralarda oldukça yaygın olan sır dinleri gibi akımların da yardımıyla kısa sürede çok sayıda putperestin yeni dine girmesini sağlamıştır. Bu şekilde gittikçe sayıları çoğalan putperest asıllı Hristiyanlar kendi bölgelerinde kiliseler kurarak, bu kiliseler etrafında örgütlenmeye ve düzenli bir cemaat oluşturmaya başlamışlardı. Ancak bu kiliselerde toplum hayatını ve fertler arası ilişkileri düzenleyici kanun ve düzenlemeler bulunmadığından, daha Pavlos'un hayatında bu toplumlarda bazı düzensiz ve kanunsuz hareketler görünmeye başlamıştı. Bu durum karşısında İsa'nın şeriatı ve emirlerini yürürlükten kaldırdığını şiddetle savunan Pavlos, Hristiyan mü'minlerin ahlaki emirler yanında toplum düzeni ile ilgili bir takım kanun ve düzenlemeler getirmek zorunda kalmıştır. (Bkz. I.Kor. 5/1-13; 7/8-16). Bu şekilde toplumda ortaya çıkan kanunsuz ve düzensiz hareketlere karşı ortaya konmaya başlanan hukuki hükümler havariler ve Pavlos sonrası dönemde de devam etmiştir. Bu dönemde Pavlos'u en iyi anlayan ve onun görüşlerini aynen benimseyen Marcion ve taraftarları Hristiyan toplumunda şeriatın ve emirlerinin hiç bir şekilde yeri olmadığını savu-

nurken ; Origenes, Tertullian, Clement, Justin... gibi Kilise Babaları şeriatın sünnet olma, cumartesi yasağına uyma gibi emirleri dışında kalan emirlerinin İsa tarafından yürürlükten kaldırılmadığını ve bu emirlerin Hristiyanlar için hala bağlayıcı olduklarını savunmuşlardır. Nitekim, bu şekildeki bir anlayışla yola çıkan Büyük Kilise kendi içerisinde hiyerarsik bir yapı oluşturarak, kiliselerde düzeni sağlayan ve fertlerin kilisedeki davranışlarını belirleyen bir takım düzenlemeler getirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde ilk yüzyıl dan itibaren ortaya konmaya başlanan kiliselerin düzeni ve mensublarının uymaları gereken kanun ve düzenlemeler bütünü 19 Mart 1904'de Papa X.Pius tarafından kurulan bir komisyon tarafından incelenerek sonuçta "Codex Iuris Canonici" adı altında 2414 maddeden oluşan bir Kilise Hukuku Külliyyatı 19 Mayıs 1918'de Papa XV. Bebedict tarafından yürürlüğe konmuştur. Daha sonraları yapılan bazı düzenlemelerle bugünkü Kilise Hukuku Külliyyatı yedi bölüm ve 1752 madde halinde 1983'de Papa II. John Paul tarafından "Canon Law" adı altında biraraya getirtilmiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Hz.İsa Yahudi bir ailede dünyaya gelmiş, Yahudi şeriatı ve geleneklerine göre yetişmiş, kendi ifadesiyle sadece Yahudi ırkına gönderilmiş bir peygamberdir. Bundan dolayıdır ki o, hayatı boyunca daima Yahudi şeriatına bağlı kalarak onun emirlerinin toplumda yeniden uygulanır bir hale gelmesi için çalışmıştır. Nitekim, Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim de bu durumu tasdik etmekte ve Hz.İsa'nın Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ı tasdik edici olarak

geldiğini, görevinin Tevrat tarafından ve daha sonraları Yahudi din bilginlerince Yahudilere haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre bugünkü Hristiyanlar arasındaki Kilise Hukuku, Hz.İsa sonrası dönemde başlayan ve cemaat içinde gelişen tarihi ve dogmatik gelişmelerin ürünüdür.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- ABDUH, Muhammed., Tefsiru'l Kur'âni'l-Hâkim (Tefsir'ül Menâr) Mısır, 1303
- AKDEMİR, Salih Hiristiyan Kaynaklarına ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz.İsa, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1992.
- ALİYY'ÜL-KARİ, Kırk Kudsi Hadis, tr. H.H. Erdem, D.İ.B. yay., 3. baskı, Ankara, 1982.
- ALTINDAL, Aytunç, Uç İsa, Paganlık, Musevilik, Hiristiyanlık ve Lâiklik, tr.Sibel Özbudun, Anahtar Kitab-Yayınları, İstanbul, 1993.
- ANDERSON, B.W., Understanding of the Old Testament, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 3. baskı, New Jersey, 1975.
- ATAURRAHİM, Muhammed., Bir İslâm Peygamberi Hz.İsa, tr.Kürşat Demirci, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985.
- ATES, Süleyman, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1993.
- , Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, cilt.II, İstanbul, 1991.
- BARCLAY, W., "Ebionites", A Dictionary of the Christian Ethics, Ed. John Macquarrie, SCM Press LTD, 1968.
- BARETT, C.K., From First Adam To Last, A Study in Pauline Theology, London, 1962.
- BARKER, G., Hiristiyanlık ve Lâiklik Tarihi, Zafer Matbaası, İstanbul, 1985.
- BARNES, E.W., The Rise of Christianity, Logmans, 4.baskı, New York, 1948.
- BARON, S.W., A Social and Political History of the Jews, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, cilt.II, 1952.
- BARTON, J.M., The Religion of the Post-Exilic Judaism, Catholic Truth Society, London, 1963.
- BREGER, K., "Law in the Old Testament", Sacramentum

Mundi An Encyclopedia of Theology, Ed. Karl Rahner, Herder and Herder, cilt.III, New York, 1966.

- BIHLMAYER, K.- TOUCHE, H., **I. ve II. Yüzyıllarda Hiristiyanklık**, tr. Antun Göral, Güler Matbaası, İstanbul, 1979.
- BRUCE, E.F., "Paul and the Law of Moses", **Bulletin of the John Ryland Library**, 57(1983), s. 259-279.
- BULTMANN, R., **Primitive Christianity, in its Contemporary Settings**, tr. R.H. Fuller, Thames and Hudson, London, 1983.
- CARLYON, R., **A Guide To The Gods**, New York, 1982.,
- CARPENTER, H., **Jesus**, Oxford Univ. Press, Oxford, 1990.
- CİLACI, Osman, **İlâhî Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban**, İzmir, 1980.
- CORIDEN, J.A.,-GREEN,T.J., **The Code of Canon Law, A Text and Commentary**, The Canon Law Society of America, Paulist Press, New York, 1985.
- CRANFIELD, C.E.B., "St. Paul and the Law" , **Scottish Journal of Theology**, 17(1964), s. 43-68.
- CULMANN, O., "Infancy Gospels", E. Hennecke, **New Testament Apocrypha**, Ed. W. Scheelcher, SCM Press, cilt.I, London, 1963.
- ÇELEBİCAN-KARADENİZ, Özcan, **Roma Hukuku** , Ankara, 1986.
- ÇELİK, Mehmet, "Sır Dinleri", **Atatürk Univ. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 8(1988), s. 213-225.
- , **Süryani Kilisesi Tarihi**, Yaylacık Matbaası, cilt.I, İstanbul, 1987.
- DANİLEOU,J.- MARROU,H., **The Christian Centuries**, tr. Vincent Cravin, Paulist Press, cilt.I-II., New York, 1983.
- DAVİES, W.D., "Law in the New Testament", **The Interpreters Dictionary of the Bible**, Abingdon Press, cilt.I-IV, New York, 1962.
- DENNEY, J., "Law in the New Testament", **Dictionary of the Bible**, Ed. James Hastings, T.T.Clarck, Edinburg, 1904.
- DRANE, J.W., "Tradition, Law and Ethics in Pauline Theo-

- logy, *Novum Testamentum*, 16(1974), s. 167-178.
- DRAZ, M.A., *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, tr. Salih Akdemir, Mim Yayınları, 1983.
- EMİROĞLU, H.Tahsin, *Esbâb-ı Nuzûl*, cilt.II, Konya, 1978.
- EPIPHANIUS, *The Panarion of Epiphanius of Salamis, Book I (Sect 1-46)*, tr. F. Williams, Leiden, 1987.
- FERGUSON, J., *Clement of Alexandria*, Ed. Mary P. Gianos, Turayne Publisher, New York, 1987.
- FISHER, G.B., *History of the Christian Doctrines*, New York, 1919.
- FITZMEYER, J., "St.Paul and the Law", *Jurist*, 27(1967), s. 18-36.
- FOHRER, G., *History of Israelite Religion*, tr. Green,D.E., S.P.C.K., London, 1972.
- FRYMER, T.K., "Personal Status and Family Law in Israel", *Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircae Eliade, Macmillan Publishing Company, cilt.VII, New York, 1987.
- GILLABERT, E., *St. Paul Oule Colosse Aux Pieds D'argile*, Dijon Quetigny, 1974.
- GOODSPEED, E.J., *A History of Early Christian Literature*, The Univ. of Chicago Press, Chicago, 1942.
- GOTTSCHICK, J., "Law and Gospel" , *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, Ed. Samuel M. Jackson, cilt.VI, Michigan, 1959.
- GREENGUS, S., "Criminal Law in Israel" , *Encyclopedia of Religion*, cilt.VII, New York, 1987.
- GÜNALTAI, M.Şemseddin, *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987.
- HARNACK, A., *History of Dogma*, tr. Neil Buchanan, Dover Publication, New York, 1910.
- , *The Constitution Law of the Church in the First Two Centuries*, tr.F.L.Pogson, New York, 1950.
- HARRELSON, W.J., "Law in the Old Testament" , *The Interpreters Dictionary of the Bible*, Cilt.I-V, New York, 1962.
- HAYS, R.B., "Christology and Ethics in Galatians: The Law

of Christ", Catholic Biblical Quarterly,
49(1987), s. 268-290.

İBN MANZUR, Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî(711/1311), *Lisânü'l Arab*, cilt.III, Beyrut.

KOSCHAKER,P-AYİTER, K., *Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Ankara, 1983.

KİTAB-I MUKADDES, *Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed el-Ensârî, *el- Câmili Ah-kâmi'l-Kur'an*, cilt.IV, Mısır, 1387/1963.

LEAMEN, O., *İslâm Felsefesine Giriş*, tr. Turan Koç, Rey Yayınları, Kayseri, 1992.

LIVINGSTONE, E.A., *The Concise Dictionary of the Christian Churc*, Oxford Univ.Press, Oxford, 1977.

LYONNET, S., "St.Paul: Liberty and Law", *Bridge*, 4(1962), s. 229-251.

MACHEN, J.G., *The Origin of Paul's Religion*, Macmillan Publishing Company, New York, 1921.

MALİK b. ENES, *El- Muvatta*, İstanbul, 1981.

MARCUS, D., "Proberity Law in Israel", *Encyclopedia of Religion*, New York, cilt.VII, 1987.

MARINO, J.S., *St.Paul and the Law: Toward A Doctrine of Church Law*, Pontificia Universitas Gregoriana, Roma, 1988.

METZGER, B.M., *The Canon of the New Testament*, Oxford Univ. Press, 4. baskı, Oxford, 1992.

MICHEL, Tomas, *Hiristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Orhan Basımevi, İstanbul, 1992.

MOE, O., "Law in the New Testament", *Dictionary of the Apostolic Church*, Ed. James Hastings, T. T. Clarck, Edinburg, 1915.

MÜJDE, *İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, Yeni Yaşam Yayınları İstanbul, 1989.

OESTERLEY, W.O.E.,-ROBINSON, T.H., *Hebrew Religion Its Origin and Development*, S.P.C.K., London, 1966.

OKANDAN, R.Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1951.

- PACACI, Mehmet, "Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Gelenegine -Kitab-ı Mukaddes Bağlamında-Bir Bakış", **İslâmî Araştırmalar** , 5(1991), s.175-193.
- PINES, S., "Arabic Chiristianity and Judeo-Christianity", **Jerusalem Studies in Arabic and Islâm**, The Hebrew Unv., Jerusalem, 4(1984), s. 135-152.
- RAISANEN, H., **Paul and the Law** , J.C.B.Mohr, Tübingen, 1983.
- er-RAZİ, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ömer Fahreddin (606/1209), **Mefâti'h'ul-Gayb**, cilt.III, İstanbul, 1308/1890.
- RENAN, Ernest, **İsa**, tr.Ziya İlhan, M.E.B. Yay., Ankara, 1992.
- , **Havariler**, tr.Ziya İlhan, M.E.B. Yay., Ankara, 1967.
- SADİ, Abdurrahman b. Nasr, Tahkik: Muhammed Zuhri en-Neccâr, **Teyisir'ül Kerim'r Rahman fi Tefsiri Kelâm'il Mennân**, cilt.VII, Riyat, 1410/1989.
- SANDERS, E.P., **Paul, the Law and The Jewish People**, Fortress Press, Philadelphia, 1983.
- , **Paul**, Oxford Unv.Press, Oxford, 1990.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul, 1983.
- , **Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları**, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1976.
- , "Çocukluk İncilleri" , **Türkiye İ. Dinler Tarihi Sembozyumu**, Samsun, 1992, s. 5-42.
- SAYI, Ali, **Firavun, Hâmân ve Karun Karşısında Hz.Musa**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- SCHNABEL, E., **Law and Wisdom From Ben Sira To Paul: A Traditional Inquiry into the Relation of Law, Wisdom and Ethics**, WUNT, J.C.B.Mohr, Tübingen, 1985.
- SCHOEPS, H.J., **Paul, The Theology of the Apostle in the Light of Jewish Religious History**, tr. Harold Knight, London, 1961.
- SMART, N., **The Religious Experience of Mankind**, Collins Fount Paperbacks, New York, 1968.
- STEVENS, G.B., **The Theology of the New Testament**, T.T.Clarck, Edinburg, 1899.

- SAHİN, Süreyya, "Doğu ve Batı Kiliseleri, Ayrılmaları ve Sebepleri", M.U.İ.F.Dergisi, 4(1986), s.311-330.
- THOMAS, D.W., Documents From Old Testament Times, Harper Torchbooks, New York, 1958.
- TOSUN, Mebrure,-YALVAÇ, Kadriye, Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Şaduga Fermanı, T.T.K.Yay., Ankara,1989.
- TÜMER, Günay,-KÜÇÜK, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1993.
- UMUR, Ziya, Roma Hukuku, İstanbul, 1984.
- , Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul, 1987.
- , Roma Hukuku Lugatı, İstanbul, 1983.
- WALKER, W., A History of the Christian Church, Charles Scribner's Sons, New York, 1919.
- WALLACE-HADRILL, D.S., Christian Antioch, Cambridge University Press Cambridge, 1982.
- WERNER, Martin, Die Entstehung des Christlichen Dogmas, Verlag Paul Haupt in Bern, Tübingen, 1941.
- WILDER, A.N., "Interpreters of Matta", The Interpreter's Bible, Ed. Nolan B. Harmon, Abingdon Press, cilt.IX, New York, 1954.
- WILKEN, R.L., "Ebionites", The Encyclopedia of Religion, cilt.V, New York, 1987.
- YILDIRIM, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1989.
- YONAH, M.A., The Holy Land, Thames and Hudson, London,1972.